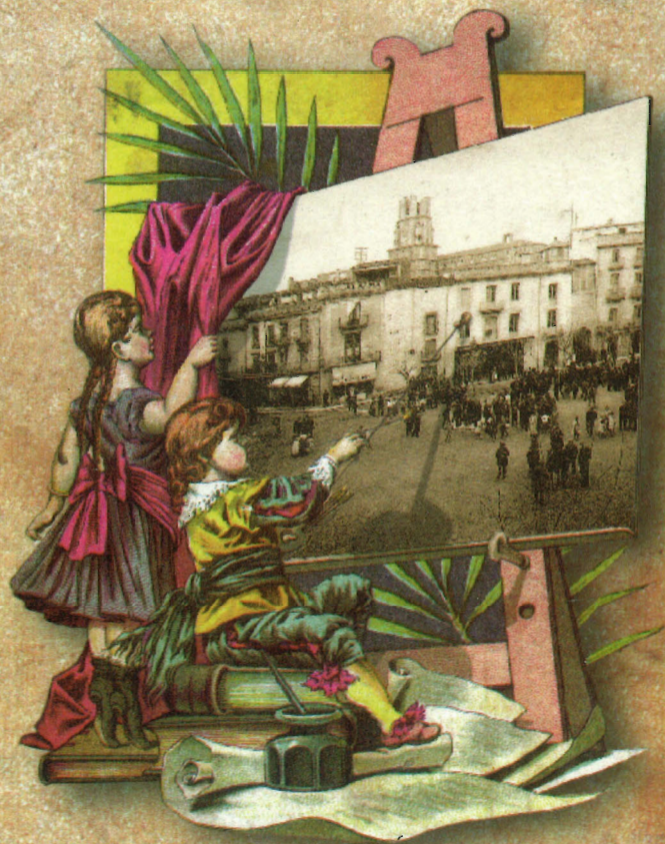

L'ensenyament a Palafrugell

JOAN BUSQUETS - JOSEP MOLERO

**L'ENSENYAMENT
A PALAFRUGELL**

L'ENSENYAMENT A PALAFRUGELL

JOAN BUSQUETS I BIARNÉS
JOSEP MOLERO I PARALS

Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

1993

BUSQUETS i BIARNÉS, Joan

L'Ensenyament a Palafrugell / Joan Busquets i Biarnés, Josep Molero i Parals. —
Girona: Diputació; Palafrugell: l'Ajuntament, 1993. — 200 p. : il. ; 21.6 x 23.3 cm. —
(Quaderns de Palafrugell; 1)
ISBN 84-86812-36-4

I. Molero i Parals, Josep II. Girona Diputació Provincial III. Palafrugell. Ajuntament
1. Ensenyament — Història — Palafrugell
37(467.1 EmB Palafrugell)

Núm. 1
Data edició Desembre 1993
Tiratge 1000 exemplars

Edició:

Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

© 1993 Joan Busquets i Biarnés
Josep Molero i Parals

Consell assessor

Joan Badia, Gerard Prohias, Carles Sapena i Conxa Saurí

Redacció i administració

Arxiu Històric Municipal. Can Genís. Palafrugell

Fotografies

Esteve Salabert
Arxiu Històric Municipal de Palafrugell
Arxiu autors

Disseny, maquetació i digitalització

Pep Caballé. Vall de Llémena

Impressió

Impremta Palé SL. Palafrugell

Dipòsit legal

Gi-1687-93

ISBN

84-86812-36-4

Índex

PREFACI	9
ANTIC RÈGIM: ECONOMIA, SOCIETAT I EDUCACIÓ.....	11
Mestres de minyons	13
La selecció dels mestres	14
El reconeixement social dels mestres.....	16
Estudiants	17
LES TRANSFORMACIONS SÒCIO-ECONÒMIQUES DEL S. XVIII	19
L'adaptació de la societat a un nou ordre econòmic.....	19
L'educació a Palafrugell i la hisenda local. Els mestres de gramàtica	20
Els ensenyants fins al darrer quart del s. XVIII.....	21
La política absolutista en matèria d'ensenyament durant el s. XVIII	22
Els efectes de la legislació borbònica sobre l'ensenyament a Palafrugell	23
L'aparició de la indústria de taps de suro.....	24
La crisi de la hisenda local i el període de guerres	24
LA FI DE L'ANTIC RÈGIM I L'ADVENIMENT DEL LIBERALISME:	
ELS ESFORÇOS MUNICIPALS PER A LA INSTITUCIÓ ESCOLAR	29
L'estat de l'ensenyament a la fi de l'Antic Règim.....	29
Inicis del redreçament sòcio-econòmic	31
La primacia de les iniciatives escolars particulars.....	32
Els inicis en la constitució de l'escola pública	32
L'arribada de les germanes Carmelites	33
Les dificultats per a la consecució de la infraestructura escolar pública	34
La Llei Moyano (1857)	35
Els recursos municipals i el projecte d'edifici escolar	36
El mestre Joan Llavà.....	38

LA CONQUESTA SOCIAL DE LA GRATUÏTAT DE L'EDUCACIÓ PÚBLICA	39
La influència de l'artesanat suro-taper	39
El Ple municipal del 29 d'octubre de 1870	39
La incorporació posterior de l'escola pública de nenes a la gratuïtat d'ensenyament	40
Els problemes immediats i el canvi polític de la Restauració	41
L'Escola de Llofriu	42
Les desigualtats socials i l'absentisme escolar	43
El viatge itinerant dels edificis-escola	44
L'estat del material escolar	45
La pèrdua del nivell de vida dels mestres	45
Dos mestres del temps del suro:	46
Vicenç Roure i Armadà	46
Pere Pascuet i Teixé	47
ELS MODELS ALTERNATIUS A L'OFERTA PÚBLICA D'ESCOLA	51
L'obra cultural de l'artesanat suro-taper	52
L'escola de les germanes Carmelites	52
Els Maristes	55
Els nous centres escolars privats:	56
L'Academia Palafrugellense	56
La creació del Colegio Mercantil Hispano-francés	60
L'Escola de mossèn Sebastià	60
ELS INICIS DEL S. XX	63
L'antiga escola pública del carrer del Sol	66
Les escoles laiques. L'Escuela Moderna a Palafrugell	68
La graduació de l'escola pública	69
LA MANCOMUNITAT. LA SITUACIÓ A PALAFRUGELL (1914-1923)	71
L'Escola de Calella	73
Josep Barceló i Matas i la seva obra:	75
La seva estada a Palafrugell	75
L'Ateneu Palafrugellenc	77
La marxa de Josep Barceló	78
Els anys posteriors	78
La Casa Bressol:	79
Antecedents	79
Primers aspectes i definició	80
Departament de <i>maternologia</i>	81
Departament de <i>paidologia</i>	81
El seu tancament	82
El Fondo Torres (1919-1924)	82

LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA (1923-1930)	89
Josep Torres i Jonama. Les noves escoles i la visita d'Alfons XIII	91
Les acaballes de la dictadura	94
LA REPÚBLICA (1931-1936)	101
L'Escola d'Arts i Oficis	102
Josep Sagrera i Coromines i l' <i>Academia Palafrugellense</i>	104
El Col·legi Mercantil Hispano-francès	107
La jubilació de Lluís Vilalta	108
El projecte d'un nou grup escolar	109
LA GUERRA CIVIL (1936-1939)	113
L'esclat de la guerra: incautació i clausura dels col·legis religiosos	114
L'Escola d'Estiu i l'Ateneu Llibertari.....	115
L'inici del curs 1936-37: el CENU	116
L'obertura d'un nou grup escolar i d'altres iniciatives.....	118
La visió dels més petits	119
EL FRANQUISME (1939-1975)	123
Els primers anys de la postguerra: 1939-1945	123
Família Massoni	125
Acadèmia Planas.....	127
Estantament i immobilisme: 1945-1960	127
Col·legi Sant Jordi	128
Col·legi Santa Teresa	129
Col·legi Torres Jonama	130
Fi de l'autarquia: 1960-1970.....	132
L'Institut de Batxillerat	133
Frederic Martí Carreras.....	134
Col·legi Barceló i Matas	134
Col·legi Prats de la Carrera.....	135
La fi de la dictadura	137
EL PERÍODE DEMOCRÀTIC	141
L'Escola d'Adults de Palafrugell	141
La dècada dels vuitanta:	142
L'Institut de Formació Professional	143
La Llar d'Infants Tomanyí	144
Aquests darrers anys	145
Cronologia	147
Fons documentals.....	149

Prefaci

Aquest llibre, primer de la col·lecció *Quaderns de Palafrugell*, és el resultat d'un treball d'investigació que s'ha portat a terme durant varis anys. Amb ell volem donar a conèixer la realitat de l'ensenyament a Palafrugell i la seva evolució des del s. XVII fins a l'actualitat.

Ambdós autors —vinculats al camp educatiu—, davant la manca d'investigació sobre aquest tema a Palafrugell, vam decidir iniciar un treball conjunt de recollida d'informació sobre escoles i mestres a Palafrugell.

Això ens va portar a estudiar molta documentació i a recórrer a diverses fonts. A aquest nivell ens ha estat de gran utilitat el material existent a l'Arxiu municipal de la vila: llibres de Clavari i de comptes, actes de l'ajuntament, actes de les escoles, llibres d'Inspecció, circulars, correspondència, instàncies, diaris locals... També hem partit d'informació existent a l'Arxiu parroquial: llibres de baptismes, defuncions i comptabilitat diversa.

Alhora, ha estat essencial el testimoni i les aportacions realitzades per moltes persones de Palafrugell; sense oblidar la col·laboració que hem rebut de les escoles. A tots ells volem manifestar el nostre agraïment.

En l'estudi hem introduït un seguit de textos d'època com a testimoni documental. En alguns casos l'ortografia dels mateixos ha estat adequada, segons la normativa vigent, per a una major comprensió.

Antic Règim: economia, societat i educació

Durant l'Antic Règim els habitants de Palafrugell disposaven de pocs mitjans institucionals per educar la mainada: hi havia uns religiosos depenents de la parròquia, encarregats d'ensenyar als fills de les famílies adinerades; alguns d'ells auxiliaven els més necessitats. Existia també un precari servei públic d'assistència escolar, sufragat amb els diners de la comunitat i d'alguns particulars. Al costat d'aquestes iniciatives, la majoria de la població havia de refiar-se de la pròpia pràctica quotidiana per realitzar aprenentatges diversos.

La desigualtat d'oportunitats, així com les necessitats adquirides per una família respecte de les altres, determinaven sens dubte el futur dels fills. Segons la condició social, els individus gaudien d'uns nivells d'ensenyament molt dispars. Els fills dels benestants sovint rebien aprenentatges per part d'uns preceptors vinculats al món eclesiàstic i administratiu de la comunitat; també podien rebre educació lluny del marc familiar, normalment a les ciutats. Per altra part la poca població infantil que podia acudir a *lo studi* (així s'anomenen a principis del s. XVII els primers locals de Palafrugell destinats a l'ensenyament) ho feia de forma molt irregular.

La transmissió oral era una forma molt habitual de rebre informació. La pròpia activitat diària comportava el domini de

certes habilitats, i per tant la realització de determinats aprenentatges es transmetia sovint de pares a fills, o bé s'adquirien per la periodicitat en tasques diverses. Per exemple, qualsevol relació comercial exigia el coneixement de pesos, mesures, sistema monetari, preus, etc.

El sector de les *arts* comprenia nombrosos oficis el coneixement dels quals era regulat des del propi taller. El funcionament corporativista exigia que tota persona havia d'estar, des del moment de la seva incorporació, en qualitat d'aprenent per, amb el pas dels anys, esdevenir oficial o expert.

L'aprenentatge per la via del taller era la garantia de defensa del lloc de treball. Ningú que no estigués qualificat podia accedir, a dreta llei, a competir amb la mà d'obra formada al taller. La monopolització dels aprenentatges suposava doncs la privació per

L'activitat agrícola era el sosteniment bàsic per a moltes famílies palafrugellenques durant l'Antic Règim. Fragment del Tapís de la Creació de la Catedral de Girona.

a la gran part de la població d'un important cos de coneixements i restava llibertat a la inserció laboral dels individus.

El treball agrícola lligava de peus i mans tots els membres de l'explotació camperola. La qüestió climàtica, a partir de la qual s'estructura el factor treball per al procés d'obtenció de la collita, excloïa d'entrada qualsevol estabilitat per a l'assistència periòdica d'un fill a *lo studi*.

Un fill de curta edat quedava a cura de la mare o d'algun dels germans. Normalment, a

partir dels set o vuit anys era ja considerat apte per a segons quines tasques domèstiques i agrícoles. Altres ocupacions com la recol·lecció i la cacera en el bosc, o els desplaçaments derivats de l'activitat mercantil, restaven temps i restringien encara més qualsevol tasca de tipus escolar que els infants poguessin dur a terme. La dispersió geogràfica accentuava aquestes limitacions.

Els clergues van desenvolupar un paper molt important, ja que sovint combinaven els afers més propis de l'església amb la pràctica docent. Eren homes que, mínimament cultivats en les lletres i els números, simultanejaven l'ensenyament de la doctrina amb el de comptar, llegir i escriure.

La forma de finançar aquests serveis es movia entre el voluntarisme i la caritat dels religiosos, la distribució d'una fracció del delme (renda d'origen eclesiàstic que gravava aproximadament el 10% del producte brut) i d'altres ingressos addicionals.

La freqüència d'aquest ensenyament no era regular, com tampoc no ho era l'assistència de la mainada. Aquesta forma de beneficiència incidia més en els orfes i els infants abandonats, els quals estaven en molts casos sota la tutela dels propis clergues ensenyants, i era per tant quelcom especialment positiu per als grups socials més desposseïts.

L'accés de les nenes a *lo studi* era pràcticament nul. Hi havia un clar menyspreu del sexe femení. Les nenes restaven prop de la mare i protegides pels homes de la casa. Elles cuidaven els germans petits, i el seu concurs es reservava quasi sempre per realitzar una bona gestió matrimonial, beneficiosa per a la cèl·lula familiar. Cap càrrec públic no era exercit per dones: com a molt, notaris, administradors de béns senyorials i clergues tenien donzelles al seu servei com a criades.

Mestres de minyons

Els documents del s. XVII parlen de *mestre de lo studi*, *mestre d'estudi*, *mestre d'escola* i *magister scholarum*. Aquestes eren diferents maneres de referir-se als mestres que impartien l'ensenyament més elemental a partir dels sis anys, aproximadament; ensenyaven a llegir, a escriure i a comptar.

La manera de retribuir els mestres es feia, per una part, amb el diner procedent de la comunitat i administrat pel *Clavari*, també anomenat *Clauer*. Les quantitats satisfeien com a mínim les despeses ocasionades per l'arrendament de l'edifici destinat a *studi*. La sustentació bàsica però, procedia dels particulars que podien costejar l'ensenyament i el trobaven convenient per als seus fills.

Les dades més antigues que hem pogut disposar sobre les funcions escolars a Palafrugell es troben en els llibres de Clavari, i són de l'any 1617. Es parla de mossèn Antoni Prats (el terme mossèn pot molt bé significar senyor, per indicar un cert estatus, sense que l'individu tingui forçosament ocupacions eclesiàstiques), al qual la Universitat de Palafrugell, l'equivalent a l'actual ajuntament, li va pagar tres lliures en concepte de les despeses per al lloguer de l'edifici destinat a estudi. El seu nom figurava també el 1618.

El 1621 apareixia mossèn Antoni Matalló per la mateixa raó que l'anterior —cinc lliures. El 1624 es citava mossèn Salvador Puntí, al qual el notari Francesc Pagès va avançar cinc lliures de les deu que li pertocaven per any de docència —vint lliures anuals. El 1627 Jaume Pagès va cobrar el mateix que l'esmentat Puntí.

La inclusió d'aquests ensenyants dins la documentació pública evidencia una certa

voluntat col·lectiva per a l'assistència de la mainada a *lo studi*, encara que no s'ha de pensar en un nombre alt de famílies interessades amb la instrucció, per les limitacions abans assenyalades.

L'entrada de les tropes castellanques el 1638 va perjudicar notablement el ritme quotidià de la vila. La sustentació i rapinya dels soldats van suposar un fort endeutament per a Palafrugell, fet que pot explicar la interrupció de la tasca escolar, constatada en els documents de l'època.

El 1679 es va reprendre de manera continuada la documentació sobre els mestres. En els llibres de Clavari s'anomenava Josep Garau, mestre d'escola, a qui es van atorgar onze lliures i dos sous per mig any de servei, les quals no poden considerar-se com un augment real del sou sinó una adequació d'aquest a la puja de preus dels arrendaments.

Portada d'un llibre de Clavari de l'any 1532/33. Molts aspectes de la vida quotidiana, i entre ells els referents a ensenyament públic, consten en la documentació municipal.

Transcripció del monitori sobre el cessament del mestre Miquel Prats, l'any 1663:

"Nós lo Don Narcís Cassart, ardiaca d'Empordà i canonge de la Santa Església de Gerona, vicari en lo espiritual i temporal de l'Il.lustríssim Senyor D. B. Josep Fageda per la gràcia de Déu i de la Santa Sede apostòlica i bisbe de Gerona del Consell de Sa Majestat als amats nostres en Jesucrist tots i sengles preveres així curats com no curats de l'església parroquial de St. Martí de Palafrugell i altres del present Bisbat, a qui les presents pervindran salut en lo Senyor. A instància dels Honorables Jurats, o Cònsols de dita vostra parroquia vos diem i en virtut de Santa obediència, manam, que sellat de les presents doneu i lliureu a Miquel Prats a cert mestre d'ensenyança en dita vostra parròquia, amonestant-li, i manant-li així com nós amb tenor de les presents amonestam i manam, que sots pena de vint-i-cinc lliures barceloneses a llocs pios i en subsidi d'excomunicació major dins sis dies pròxims del dia i interna de les presents per vós a ell faedora en quant comptadors cesse, revoque, i s'abstinga de tenir estudi públic en dita Vila, ni menys en dites coses se entremete ni contra d'elles res no faça(...)"

(adaptació de Gemma Pujol-Busquets)

de ascripturas d'ich — 9 # 17

En Dhs. 22 de Agost. 1623
 p polisa de "senyor jurat
 encap tinch pagat a m' salu
 dor punti mestre de escola
 de la vniuersitat sinch
 liras o son adrearech de
 los deu lura li dona d'ich
 vniuersitat — d'au d'ich —

En aquest text d'un llibre de Clavari s'indica el pagament efectuat a un mestre d'escola, l'any 1623.

El concurs de Josep Garau es va allargar fins al 1682. El 1679 consta també com a mestre Pere Valentí, el qual va exercir la docència fins al 1696. Aquest era qualificat primer com a *mestre de minyons* en repetides vegades, i el 1690 apareixia esmentat com *mestre d'escola*. La Universitat li pagava l'arrendament de la casa-estudi i el salari d'ensenyant.

En els últims anys de dedicació de Pere Valentí, Esteve Casellas va exercir com a mestre i organista; Mariano Tauler ho va fer durant els darrers anys del s. XVII i els primers del s. XVIII; en el primer quart del s. XVIII s'alternaven els noms d'Antoni Orià, Jaume Alaman i Pau Pareras.

La intensificació del nombre de mestres és el símptoma d'una prosperitat general de la vila vers anys anteriors.

A Palafrugell existien els mecanismes tributaris per garantir mínimament el servei; però aquest era encara massa permeable als alts i baixos d'una economia agrària.

Els ensenyants de diverses localitats mantenien estretes relacions entre ells: l'ofici, a l'igual que en d'altres de l'època, tenia una forta dosi de corporativisme. Són diverses les referències en aquest sentit: quan el mestre Jaume Sambola va fer batejar els seus dos fills, els padrins que figuren en el Llibre de baptismes són, pel 1713, Pau Bertran, mestre de gramàtica de la Bisbal, i pel 1717 Josep Ferrer, mestre d'escola de Torroella de Montgrí.

La selecció dels mestres

La Germandat de Sant Cassià, corporació a la qual estaven inscrits molts ensenyants, regulava la qualitat de l'ensenyament impartit i l'accés al magisteri. Fundada el 1642 a Madrid, i el 1657 a Barcelona, el poder eclesiàstic i la Corona van procurar centrar-hi el seu control, ja que era impensable que qualsevol coneixement escampat a la població gosés contradir o qüestionar les bases de la Contrarreforma.

El control per part de la Germandat de Sant Cassià difícilment es podia fer efectiu en viles rurals com Palafrugell, però existien d'altres mecanismes que no deixaven res a la casualitat: el 1663, i sense especificar causes, un *monitori* (amonestació o avís per una falta greu, que obligava a la compareixença de l'encausat davant un tribunal eclesiàstic) advertia el mestre Miquel Prats que s'abstingués d'exercir la professió docent al seu estudi de Palafrugell; si així no ho feia, se l'obligava a pagar una multa de 25 lliures barceloneses i se l'amenaçava amb l'excomunió.

La petició de *monitori* l'havien tramès els *Jurats* (governants locals de la vila) a una instància superior, el bisbat de Girona, el qual sí tenia potestat per estendre aquesta mena d'avisos.

La reacció del mestre Prats va ser la d'emparar-se en el permís que ell gaudia del

prior de Santa Anna (el Priorat de Santa Anna tenia el senyoriu directe de Palafrugell, i posseïa diverses jurisdiccions a la vila, entre elles la d'aplicar justícia). Davant la defensa de Miquel Prats, el Jurats de Palafrugell van veure's en l'obligació de no procedir més en l'afer, fins que un posterior examen del prior o dels seus homes n'establissin una conclusió.

Amb aquest fet es desprèn que el prior tenia plenes competències per assentar o revocar el concurs de les persones que desenvolupaven càrrecs públics, com era el cas dels mestres. El que no queda massa clar és el moment precís en què, possiblement ja avançat el s. XVIII, el Priorat va perdre aquestes jurisdiccions.

Aquestes formes de control es complementaven amb arengues contínues que els bisbes feien amb motiu de les seves visites

Fragment extret d'un llibre de Clavari de l'any 1712, en què un mestre desenvolupa funcions en l'administració local:

Present de mi Antoni Salabert batlle del present i corrent trienni de Palafrugell, i los honorables jurats i consell, part de l'any 1708, i part de 1709 los antecedents a ells se són oïts los comptes d'entrades, i eixides, del que va administrar lo Sr. Julià Riera Ferrer del dit Castell Clavari de la dita Universitat (...) i vistes les entrades, que va portar en son compte i les eixides de 4 oïdors de comptes, que són los Srs. Jacinto Roger, apotecari; Mariano Marquès, adroguer; Antoni Miquel i Nicolau, i Amants Ribas, mestre d'escola, tots del present Castell, los quals comptes sumats, i restats per dits Srs. consta d'haver-li entrats de diners de dita Universitat (...) per ésser així jover i no saber d'escriure fas fer, i firmar la present per mà de dit Amants Ribas, altre de dits oïdors de comptes dalt en l'obra nova de l'església de Palafrugell avui als 5 juliol 1712.

Per dit Antoni Llorens i Salabert, batlle Amants Ribas, licenciado, i mestre d'escola.

La creu del priorat de Santa Anna, present a les façanes d'alguns edificis del centre de la vila, era l'expressió del poder feudal al qual estava sotmès Palafrugell.

*Els Jurats exercien el govern de la vila.
Diversos mestres van desenvolupar càrrecs
dins l'administració local.*

pastorals a la vila, de les quals es té constància a l'Arxiu parroquial de Palafrugell: "i perquè no falte la ensenyança de la Doctrina â un poble tant dilatat: ordenem (...) la ensenye com tenim previngut en los edictes que per això tenim publicat, i últimament lo mestre cada dia la ensenyara la última mitja hora d'Aula a fi que s'evite la ignorància de matèria tan necessària" (1725).

Existia una pràctica generalitzada per a l'elecció dels mestres de minyons, un procediment que era efectuat pels poders locals. Dos clergues de la vila realitzaven unes proves d'aptitud a l'interessat, en les que no mancaven continguts religiosos i de bons costums. Es requeria un cert domini d'aritmètica, geometria, llegir i escriure, la condició de bon cristià en el present, i un passat net d'ascendents jueus i moriscs. No eren altres mestres els que jutjaven la qualitat docent dels aspirants, sinó que això

era monopoli dels distints poders que governaven la localitat.

Probablement alguns dels aspirants es trobaven ja exercint i eren aconsellats a passar aquestes proves, per així defensar el seu ofici; o pel contrari es forçava la convocatòria per foragitar individus de la docència, per determinats interessos. El buit legal podia perfectament albergar aquestes possibilitats.

El reconeixement social des mestres

Els mestres eren generalment persones ben integrades en el si de la vila. La seva condició de lletrats i dominadors de l'aritmètica els convertia en útils per a la comunitat, i ja no només com a ensenyants, sinó també com a individus capacitats per a exercir funcions de certa responsabilitat, amb caràcter públic.

Així, era freqüent que alguns mestres fossin *oidors de comptes*. Aquests s'encarregaven de comprovar i testimoniar els balanços anuals que els Clavaris presentaven, referits als diners de la Universitat.

Fins i tot, en alguna ocasió era el propi mestre qui redactava la relació d'entrades i sortides de la comunitat, en lloc del batlle, perquè aquest no sabia escriure. En d'altres casos, per absència momentània del Clavari, algun mestre omplia els rebuts que confirmaven diverses operacions que efectuava la Universitat.

L'exercici d'aquestes funcions posa de manifest la confiança que dipositava la comunitat en els docents: un oïdor de comptes havia de gaudir de l'acceptació majoritària dels veïns, els quals el tenien per persona de fiar —no en va, per ser mestre hom havia de superar la prova de puresa de sang i de bons costums.

El reconeixement públic de l'honoradesa estava recolzat pels orígens familiars, que facilitaven uns contactes i una educació propers amb altres individus benestants. Llavors, un no era mestre per simple vocació, sinó que la pràctica del seu ofici era conseqüència d'una certa posició social avantatjosa i d'un nivell de coneixements satisfactori; ambdós factors eren quasi indissociables en aquell context.

Estudiants

Les primeres dades d'interès apareixen en diversos padrons de població del primer quart del s. XVIII. Els padrons qualifiquen d'*estudiants* un nombre reduït de nois, la majoria d'ells joves. El reconeixement, dins el padró, d'aquesta condició equivalia a considerar la seva ocupació com qualsevol altra (notari, boter, parcer, metge...). Això significa que els individus esmentats com a *estudiants*, a diferència dels que anaven a l'*escola de minyons*, es dedicaven exclusivament a aprendre: gaudien d'un status benestant que els permetia invertir temps i esforços en un tipus d'ensenyament superior, que en aquells moments no era contemplat pel *Comú* (els representants de la comunitat o, per extensió, la pròpia comunitat).

El 1721 hi ha vint-i-dos estudiants al poble, d'edats compreses entre vuit i dinou anys. A la població hi vivien uns vuit-cents

Dades sobre els estudiants, procedents dels padrons de població.

Anys	1721	1722	1723
Núm.estudiants	22	30	14
Mitjana d'edat	13,72	12,6	16,28
Edat mínima	8	6	14
Edat màxima	19	20	21

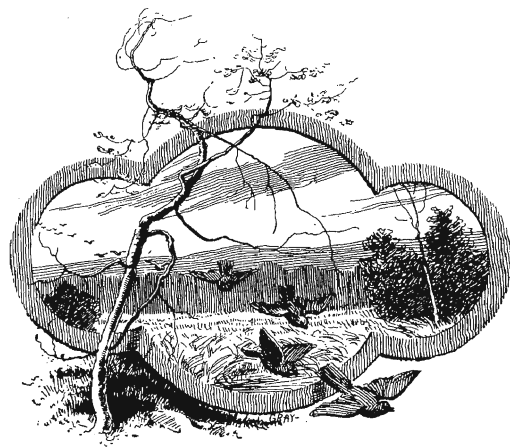
habitants (els estudiants suposaven el 2,75 % de la població total). A part d'aquests, n'hi havia quatre que estudiaven a fora: Martí Cols, de catorze anys, a Torroella de Montgrí; Joan Galí, de quinze, a Figueres; Pere Barceló, de dinou, a València, i Sebastià Pagès, de tretze, a Girona.

El 1722 el nombre d'estudiants en el poble s'havia incrementat de vuit. S'eixampla poc a poc el marge d'edat, que passa a ésser de quinze a vint anys. A part de les poblacions ja esmentades, hi havia connexions d'alguns estudiants que anaven a La Bisbal.

L'any 1723 hi va haver una disminució important del nombre d'estudiants, la qual va incidir sobretot en els nois de curta edat.

Geogràficament s'observa una circulació d'alumnes entre Palafrugell, Torroella de Montgrí i La Bisbal. En aquests contactes participarien també estudiants de pobles i llogarrets de la rodalia d'aquestes tres viles.

Les transformacions sòcio-econòmiques del s. XVIII

Palafrugell va viure un període de forta expansió demogràfica i econòmica al llarg del s. XVIII. En aquest context, el Comú va intentar equiparar la instrucció pública amb les noves necessitats sorgides. Problemes diversos van impedir fer front a unes despeses per a l'estabilitat de l'ensenyament, el qual continuava essent quasi exclusiu dels grups benestants. Al costat d'aquesta realitat, les iniciatives estatals provinents dels governs absolutistes, en especial el de Carles III, van intentar estendre l'escolarització a la resta de la societat.

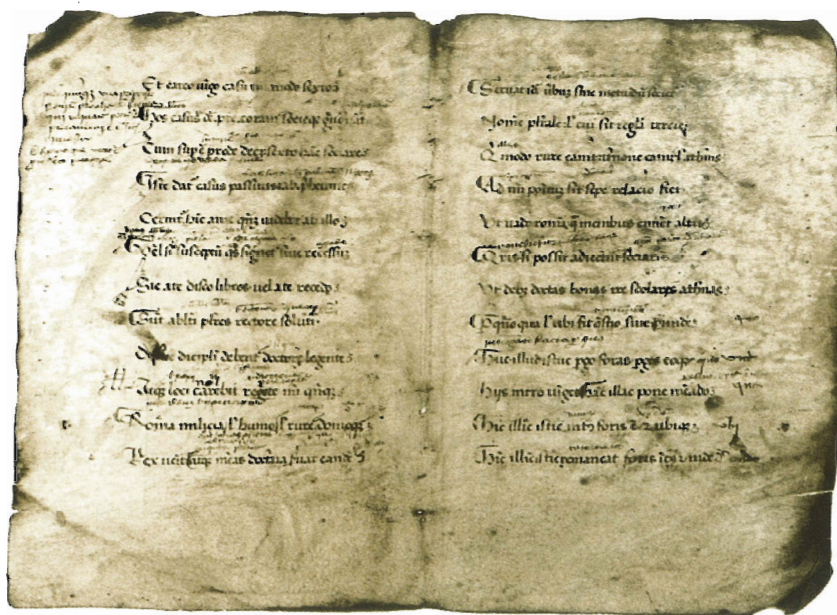
L'adaptació de la societat a un nou ordre econòmic

A principis del segon terç del s. XVIII Catalunya va conèixer una sèrie de canvis sòcio-econòmics, el més visible dels quals va ser l'augment de població. La puixança demogràfica anava de bracet amb un augment de l'àrea de cultiu, per via de la desforestació i de l'explotació de terres antigament en cultiu. En conseqüència, es va intensificar el nombre de contractes agrícoles, la majoria d'ells negociats sota unes condicions abusives. Si el producte obtingut pels pagesos no arribava a cobrir el valor de les rendes que es demanaven, no hi havia cap més sortida que el sobreesforç de la família, en el qual el concurs dels fills, inclús els d'edat escolar, era cabdal.

Les relacions comercials d'abast major precisaven el concurs d'individus preparats en gramàtica, aritmètica, geometria i càlcul mercantil, i amb capacitat de decisió pròpia. El nivell d'exigència no era elemental, i calia doncs acudir a un tipus d'ensenyament més elevat, la qual cosa estava en consonància amb el nivell de riquesa familiar.

La situació sòcio-econòmica desfavorable de molts individus els privava d'accedir a l'escola; recíprocament, la manca d'instrucció era una causa que explica la desigualtat d'oportunitats que afectava gran part de la població.

Cada vegada més, doncs, l'escolarització no era per al sector dels poderosos una possible raó d'estatus o una qüestió ètica, sinó una inversió més per consolidar un futur pròsper. Els individus beneficiats

Full de pergamí emprat com a coberta d'un llibre de Clavari del Comú de Palafrugell. Originalment formava part d'un tractat de gramàtica llatina. Finals s. XIII principis s. XIV.

d'aquest ensenyament eren en conseqüència els familiars directes dels que capitalitzaven els excedents agrícoles i els negocis. Només uns pocs estaven en disposició de portar els fills a *lo studi*, pagant naturalment, en un context en què les desigualtats s'accentuaven.

L'activitat industrial va augmentar el seu volum de producció, i les necessitats de nova mà d'obra van comportar la incorporació d'individus no qualificats en el procés de les arts. El sector de les arts iniciava la seva expansió, i amb ella un gran cos de coneixements era susceptible d'escampar-se arreu.

L'auge de la indústria sorgida en aquest període ha fet oblidar la figura dels mestres artesans dels oficis, els quals van exercir anònimament durant nombrosos segles el paper de veritables docents de l'ensenyament tècnic.

L'educació a Palafrugell i la hisenda local. Els mestres de gramàtica

Els nous establiments agrícoles queden palesos a Palafrugell en els llibres de Clavari, on s'aprecia un augment en el valor de les rendes que administrava el Comú; també van multiplicar-se els préstecs o *censals*, que servien tant per posar en explotació un tros de terra com per cobrir deutes contrets per diversos conceptes.

Palafrugell, centre d'important activitat econòmica, exercia una forta influència entre els pobles de la rodalia. El fet ve expressat pel constant flux de mainada i joves de nuclis com Pals, Begur, Palamós, Vall-llobrega, Fitor, Torrent, Torrentí, Sant Feliu de Boada, Regencós i Esclanyà, que assistien a les escoles de Palafrugell, especialment a aprendre la *gramàtica*.

Aquest era un ensenyament superior, centrat bàsicament en la gramàtica llatina. L'exercien els anomenats *mestres de gramàtica*, per diferenciar-los dels mestres de minyons.

La gramàtica llatina, a voltes impartida per religiosos, anava destinada majorment als fills de família benestant. Aquest coneixement comportava l'assoliment d'una llengua culta i això era motiu de distinció.

Els continguts que els gramàtics ensenyaven estaven centrats bàsicament en textos religiosos, seleccionats mitjançant l'aprovació dels tribunals eclesiàstics.

El sou del mestre de gramàtica era molt més atractiu que el del mestre de minyons: quaranta-cinc lliures anuals oferia el Comú el 1730, distribuïdes en tres pagaments o terces; l'Església els pagava unes quinze lliures anuals; els pares dels nens cobrien la resta mitjançant mensualitats —aquestes suposaven més del cinquanta per cent dels ingressos del gramàtic.

Amb seguretat, d'ençà el 1730 Palafrugell disposava simultàniament d'un mestre de minyons i d'un gramàtic. El fet coincideix plenament amb la cronologia de represa dels establiments agrícoles. Per bé que l'oferta docent podia fer pensar en una activitat escolar exemplar, s'ha de considerar que la població de Palafrugell anava augmentant; tampoc no era una veritable escolarització la que rebien els fills dels llauradors, quan una part d'aquests infants acudien, amb sort, un o dos hiverns de la seva vida a l'escola.

Les formes de selecció dels gramàtics eren més rígides, ja que s'exigien unes capacitacions superiors a les del mestre de minyons. En quedar vacant una plaça de gramàtic, aquesta era convocada i posada a concurs públic. Un tribunal, on estaven representats els poders laics i eclesiàstics, era el que en última instància decidia qui era el mereixedor de la plaça.

Les constants entrades i sortides de diners podien esgotar temporalment les arques del Comú, en concepte de préstecs i d'altres operacions. Aquesta morositat, imprevisible i passatgera, es veuria agreujada a partir de l'any 1757, quan una ràtzia de pirates va sotragar l'economia dels palafrugellencs. Tot i que la situació es redreçaria en els propers cinc anys, aquests tipus d'eventualitats trobaven una solució d'emergència en l'augment de les *talles* (impost que era satisfet pels veïns a la Universitat, en proporció als seus béns, pel cost de necessitats imprevisibles) i en la concessió de censals.

La dinàmica dels préstecs, la importància de la qual mereix un estudi acurat, va produir un desviament de la renda pública a mans privades. Els prohoms de la vila accedien a les peticions de la Universitat, a canvi de veure incrementada la seva influència dins el govern local.

Les dificultats que travessava la hisenda local estaven situant l'ensenyament com un producte feixuc per a qualsevol balanç econòmic.

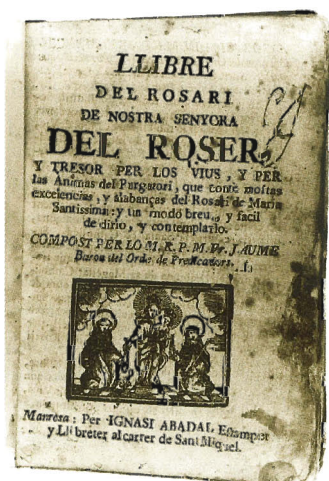
Els ensenyants fins al darrer quart del s. XVIII

Lluch Paguina va exercir de mestre a Palafrugell durant el període comprès entre 1716 i 1732, i després d'haver residit a Banyoles exercint l'ofici, va tornar a la vila el 1738, a l'edat de seixanta-vuit anys, per continuar l'exercici docent. Miquel Ametller fou mestre d'escola des del 1730; durant alguns anys va exercir com a gramàtic, fins al 1743, en què es va desplaçar a la Bisbal, per prosseguir aquest ensenyament. El 1760 tornava a ser a Palafrugell. Des de 1732 fins a 1760 es parla de Rafael Llabià com a *mestre de llegi i escriure, mestre de minyons petits i mestre d'infants*. El seu fill Josep fou mestre des del 1767 fins a 1783 —abans havia estat ajudant del seu pare. El 1779, aquest era esmentat com a *mestre de primeres lletres*, en clara referència als coneixements impartits i a les edats a què anava adreçat el seu ensenyament —dels sis anys en endavant. El nombre de mestres de primeres lletres s'havia reduït, per manca de dotació, a un sol individu —el propi Josep Llabià (veure annex pàg. 26-27).

Cap a la segona meitat del s. XVIII s'alternava el concurs dels gramàtics Jaume Campanya i Llorenç Ribot. El primer va abandonar, avorrit de demanar que se li pagués allò que per llei li pertocava. Els gramàtics Jacint Ros, natural de Torroella de Montgrí, i Miquel Major, amdots clergues, van trencar la tradició dels elements laics dins el camp docent. Les raons cal cercar-les en la falta de pecúnia provocada per la suposada morositat i el retard en els pagaments, i pel previ manllevament de la renda pública. Jacint Ros

Procediment per a la selecció dels mestres de gramàtica. Any 1772.

"(...) en las ocasiones ha vacado la dha Maestria de Gramática unas veces se ha dado por concurso al más hábil, idóneo y capaz precediendo edictos públicos, dando la tarde antes puntos sobre la Epístola del Cicerón salía señalada o apuntada con un alfiler, y después a pluralidad de votos que los dan los Regs, Curas, Clérigos Bensos, Graduados en Facultades Mayores se confería con escritura pública. dicha Maestria al que le daban más votos; y otras veces en habiendo un solo Pretendiente, o dos, se ha dado al más Docto y Capaz precediendo exámenes privados de dos de los Curas de dicha Villa aseñalados por dichos Regs."

El Roser era un llibre d'ús corrent entre els capellans que adoctrinaven la població.

Fragment de la Reial cèdul·la de 1768 que constitueix un important precedent contra l'ús de la llengua catalana:

"VII. Finalmente mando que la enseñanza de primeras Letras, Latínidad, y Retórica se haga en lengua castellana, generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las audiencias y justicias respectivas, recomendándose también por el mi consejo a los diocesanos, Universidades, y superiores regulares para su exacta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la nación para su mayor armonía y enlace recíproco"

fou gramàtic també a Perelada, i va obtenir la plaça de gramàtic a la ciutat de Girona el 1772, on va exercir fins al 1785, quan una apoplexia el va obligar a abandonar la seva professió.

La política absolutista en matèria d'ensenyament durant el s. XVIII

L'exercici del poder monàrquic dels Borbons arran de la derrota austriacista de 1714 va col·locar la Corona d'Aragó en un procés de subordinació-integració dins l'Estat espanyol en formació. Els corresponents Decrets de Nova Planta per als antics regnes suposaven el principi de gestació d'un poder absolut. La maquinària política i religiosa treballava per a l'adoctrinament de la població en general.

Tampoc no és que els efectes d'aquest ordre de coses es fessin sentir immediatament a Palafrugell, ni amb la intensitat que els objectius estatals es proposaven. El control de l'Estat, efectuat amb els mitjans escassos del moment, es barrejava notablement amb la cultura popular generada autòctonament.

La monarquia borbònica va legislar d'acord amb la implantació del castellà com a llengua oficial exclusiva, d'ençà la Reial cèdul·la de 1768. Segons aquesta es prohibia i es penalitzava l'ús del català a l'escola i en d'altres àmbits. No obstant, molta informació parroquial i municipal del s. XVIII es redactava en català, i pocs capellans s'atreuen a dir les misses en castellà, quan tothom hi entenia ben poca cosa. La mateixa dificultat de comunicació es donava en l'ensenyament elemental, especialment amb nens de curta edat que acudien per primera vegada a l'escola.

La progressiva edició de textos escolars en llengua castellana va contribuir amb els anys a què tant mestres com alumnes abandonessin l'exclusivitat del català en les

lliçons. Aquest fenomen era molt més accentuat en estudis superiors, com els de la gramàtica, que precisaven el suport de llibres per al seu ensenyament.

El 1771 va ser aprovada la Reial ordre d'11 de juliol, la *Ley sobre requisitos para el ejercicio del magisterio de primeras letras*, popularitzada amb el nom de *Reial provisió de Carles III*. Aquesta ordre s'inscriu dins la voluntat de l'Estat Absolut de controlar i impulsar l'educació del país. Consta de deu punts, els quals en suma no fan més que ratificar les formes tradicionals d'admissió dels aspirants a la docència. El resultat de les proves havia de ser enviat a la Germandat de Sant Cassià, la qual actuava com a òrgan expert de l'Estat per verificar la capacitat de l'aspirant que les proves havien posat de manifest. La pròpia congregació de Sant Cassià era un instrument més de l'Estat, que atresorava expedients sobre ensenyants.

La Reial provisió mantenia en vigor el text de la Reial cèdul·la de 1758 segons la qual, per garantir la continuïtat dels mestres i considerant aquests com a transmissors del bé públic per a l'exercici d'una tasca social, els eximia de participar en qualsevol operació bèl·lica dins i fora de les fronteres, i davant un delictes comú els era estalviada presó —si el delictes era de sang "distinguint-los en este caso con que la prisión fuese su propia casa". Aquesta cèdul·la del 1758 manava que uns representants de la Congregació de Sant Cassià, a poder ser mestres antics i benemèrits, exercissin d'inspectors dels mestres i de l'ensenyament impartit, amb el distintiu de *visitadores*.

La Reial provisió incloïa també el control estatal sobre les corporacions municipals, en tant que exhorta les autoritats perquè vetllin per a l'acompliment de la llei —potser aquest va ser el moment en què el

Priorat de Santa Anna va cedir la jurisdicció sobre els ensenyants a la tutela de l'Estat.

Per a l'accés de les dones al magisteri, la prova requerida era un simple informe sobre la vida i costums de la candidata. Així mateix quedava explícit que els homes havien d'ensenyar els nens, i les dones les nenes —al llarg del s. XVIII i durant bona part del s. XIX no es té constància de cap mestra a Palafrugell.

La no-implantació immediata o efectiva de la Reial provisió a la vida rural podria fer menystenir la seva importància, però s'ha de considerar que, davant una queixa les conclusions de la qual fossin d'atemptat als dictats de la Reial provisió, l'Estat assumia el paper protagonista en les sancions i feia, per via de la inspecció i la denúncia, el paper de guardià ideològic absolut.

Els efectes de la legislació borbònica sobre l'ensenyament a Palafrugell

Les reials ordres eren llegides pel pregoner a la plaça de la vila i el poble quedava assabentat, amb més o menys precisió, dels canvis que es manaven des del govern de l'Estat. Les autoritats locals havien de fer-se responsables que hom acatés la nova normativa, i a més havien de transmetre informes sobre la situació a la vila quan la cort reial ho sol·licitava.

En el cas de l'ensenyament, Palafrugell va rebre una carta en la qual es demanava que la corporació local enviés un informe redactat a la Cort Reial de Madrid sobre l'estat de la instrucció a la vila. La petició va ser satisfeta amb data de 27 de juny de 1772, i en ell les autoritats locals explicaven que la població, des de "temps immemorials", gaudia de la presència de gramàtics, als quals es pagava anualment les següents quantitats: la

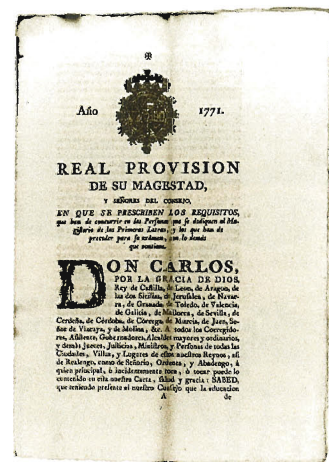
corporació municipal oferia 65 lliures, el bisbat de Girona i la Pia Almoina 15 lliures entre ambdós, i la resta sortia de les pròpies famílies dels nens, a raó de 5 sous ardis mensuals quan eren de la vila, i 7 sous ardis i 6 ducats als foranis.

Aquest document té la seva correspondència cronològica amb el moment en què més d'un gramàtic s'havia queixat perquè no cobrava res del Comú. El cert era que la corporació local estava obligada, amb uns mitjans deficitaris, a fer-se càrrec d'un ideal que molt poc tenia a veure amb la capacitat real del país: l'educació per a tota la població infantil. L'Estat legislava i exigia resultats, però els recursos municipals eren insuficients.

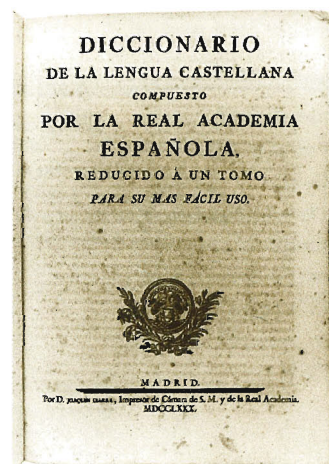
D'ençà l'any 1768, la dotació que el Comú pagava als gramàtics havia augmentat de quaranta-cinc a seixanta-cinc lliures anuals (les sèries que figuren en els annexos descriuen vuitanta lliures, perquè inclouen les quinze que procedeixen de l'estament eclesiàstic).

El 1772 els càlculs de les autoritats locals respecte a allò que un gramàtic havia de percebre globalment, amb tal de poder desenvolupar una vida normal, donaven el resultat de cent vuitanta lliures barceloneses a l'any si l'ensenyant era solter, i si era casat la percepció havia d'augmentar de forma sensible. Aquestes consideracions tenien especial compte amb els alts costos de la vida, reconeguts per les pròpies autoritats, tant pel que fa als productes de primera necessitat com a l'habitatge.

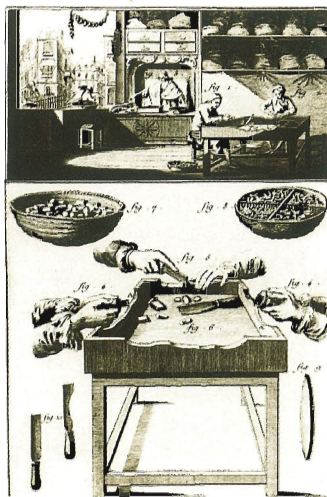
Si es comparen aquestes cent vuitanta lliures amb les vuitanta percebudes des dels fons institucionals, la diferència de cent lliures seria remunerada per les famílies dels estudiants que, a raó de cinc sous mensuals si fossin del poble, haurien de constituir un nombre d'alumnes superior als trenta.

Encapçalament de la Reial provisió de 1771. L'aplicació d'aquesta normativa va representar un pas important en la centralització de l'ensenyament dins l'aparell de l'Estat.

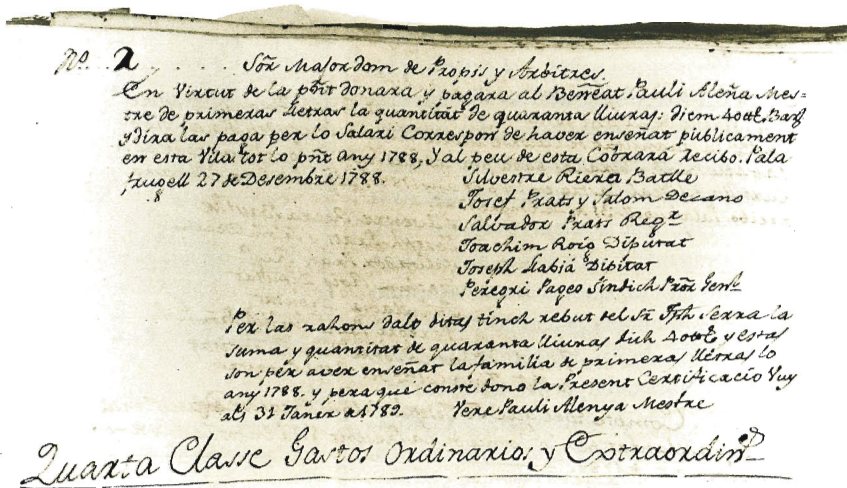

Portada d'un diccionari de llengua castellana, editat l'any 1780.

L'activitat del suro va influir notablement en la vida dels palafrugellencs d'ençà de la segona meitat del s. XVIII. Gravat de l'Enciclopèdia de Diderot.

Pàgina d'un llibre de Comptes de Propis i Arbitris de la Universitat de Palafrugell, on consta el pagament efectuat a un mestre d'escola. Igualment és visible el nom de l'antic mestre Josep Llabià, que exercia un càrrec municipal.

L'aparició de la indústria de taps de suro

Un factor inesperat va sumar-se al context de canvi del s. XVIII a Palafrugell: a partir de la segona meitat d'aquest, féu la seva irrupció la manufactura de taps de suro. Primer de manera molt elemental i com a índex afegit de treball domiciliari, progressivament com a dedicació exclusiva, moltes famílies de procedència social diversa varen beneficiar-se'n. Així mateix, un flux migratori va acompanyar l'expansió de la indústria tapera. Aquesta mà d'obra era majoritàriament jove i amb fills petits.

Els efectes de l'aparició de la indústria del suro són quasi immediats a les condicions de vida dels infants, i no sempre positius. Els carrers varen omplir-se d'infants de curta edat, en franca dispersió. Les autoritats locals, davant el perill de destrucció de mobiliari públic i propietat en general, l'Església, i els propis pares per raons òbvies, estaven preocupats per aconseguir un cert control sobre la mainada, per precari que fos.

Així, en successives visites pastorals del bisbe de Girona els últims anys del segle s'exhortava, entre d'altres coses, que els clergues acordessin la presència d'un *cura semanero* per guardar i adoctrinar la mainada: "(...) mandamos que. por las tardes en que el párroco semanero enseña y explica la Doctrina Cristiana assistan a ella y a las pláticas o sermones, que se hiciesen después de este acto".

L'últim terç del s. XVIII, l'activitat palafrugellenca del suro no va concretar cap iniciativa relacionada amb el món escolar. Això pot explicar-se pel desenvolupament inicial de la indústria tapera —bàsicament familiar— i la fàcil obtenció de beneficis sense aplicació de tecnologies complexes. En conseqüència, l'autoformació de nombrosa població adolescent dins el propi obrador de taps satisfesia les necessitats, i estalviava qualsevol esforç oficial d'instrucció.

La crisi de la hisenda local i el període de guerres

El 1772 va ser el darrer any en què la comptabilitat municipal va registrar la presència de gramàtics a Palafrugell. El fet no deixa de ser estrany, ja que de la lectura del document enviat a Madrid aquell mateix any no transcendia cap situació delicada per a la càtedra de gramàtica.

Encara que els llibres de comptes del Comú van acabar mostrant únicament els salaris dels mestres d'escola, no és descartable que els mestres de gramàtica continuessin exercint, a títol particular. Els beneficiats del seu ensenyament serien, més que mai, els fills de famílies de bona posició. Aquesta situació representava un greu pas enrera per a les aspiracions del Comú de col·laborar en la instrucció de la mainada; aquest s'havia vist abocat a perdre l'ensenyament superior.

El 1774 el nombre d'ensenyants a Palafrugell es va limitar només a un sol individu, Josep Llabià. La Universitat, en haver reduït el global de despesa educativa, va augmentar el sou del mestre, que passava de les vint-i-una a les quaranta lliures anuals.

Llabià va deixar el càrrec l'any 1783, en què va accedir al govern de la Universitat de Palafrugell. El seu successor, Paulí Alenyà, era clergue. La condició de religiós li suposava poder gaudir d'altres fonts d'ingressos que no fossin les estrictament percebudes amb l'ensenyament. Aquesta circumstància permetia que, en cas d'insolvència del Comú —com més endavant succeiria— el mestre no quedés absolutament desprotegit.

La crisi de la hisenda local, gestada en anys anteriors va veure's agreujada durant l'última dècada del segle, amb la guerra Gran contra França. Palafrugell, per la seva proximitat respecte el país veí, era un camí obligat per als exèrcits que marxaven cap als fronts de guerra, i eventualment la regió podia esdevenir camp de batalla —en aquells dies la vila era plena de destacaments armats, i bona part dels recursos privats i públics eren destinats a satisfer la intendència de les tropes i la defensa del territori.

El 1794 no es va atorgar cap retribució al mestre; fins i tot, durant alguns dels anys posteriors, a l'apartat corresponent dels llibres de comptabilitat es van escriure notes

com la següent: “Para el Maestro de primeras letras nada”.

En els padrons de 1804 no figurava cap mestre, però el 1807 va reaparèixer el mestre Paulí Alenyà, a qui es van pagar quaranta lliures, com en anys anteriors. Que tornés a constar el seu nom després d'una llarga absència, i atenent a la seva condició de clergue, podia significar que l'home havia continuat a la vila, fent de mestre probablement sense interrupció i sense percebre cap salari de fons municipals.

El 1808 ja es tornava a no pagar el mestre; en el padró de 1811 tampoc no s'esmentava cap ensenyant. Les dades dels llibres de comptabilitat, interrompudes a partir de 1809, es van reprendre el 1816: en elles no hi constava cap mestre.

Des de 1808, la guerra del Francès va castigar amb molta més força la vida dels palafrugellencs. Els desastres de la guerra, i la tornada del rei absolutista Ferran VII l'any 1814 van carregar sobre els damnificats el feixuc llast d'un deute generalitzat. Aquestes perspectives no eren gens favorables perquè la vila pogués sostenir unes despeses educatives amb la mínima estabilitat que pogués representar vagament els interessos generals.

Definitivament, aquell precari servei públic d'ensenyament, establert des de temps immemorials mitjançant els esforços dels veïns de Palafrugell, havia passat a la història.

**Nota que il·lustra
les dificultats del Comú
en el pagament
de les retribucions
als ensenyants.
Any 1780.**

“Tercera classe. Fiestas
i Gastos fixos.

En virtud de la present donarà i
pagarà a Josep Sentenach
mestre de primeres lletres la
quantitat de quaranta lliures
dotze sous i sis diners diem 40
Ll. 12 S. 6 Bar. i dirà les paga
per los treballs d'ensenyar a
Est Comú per cobrir
l'expressada partida no queda
lo dit Sentenach satisfet, de lo
que lo ajuntament actual
inseguint ordre i decret de
l'Il·lustre Sor Intendent de
Barcelona de 21 Juny de 1780
i juntament altres ordres i
decret de Sor Governador de
Gerona de 15 setembre de dit
any en què un i altre se mana
se satisface per ser deure
privilegiat per est motiu se
servirà donar i pagar la
sobredita partida i cobrar al
peu de esta Corresponent
resibo amb l'expressió de rebre-
la per los anys 1778 i 1779.
Palafrugell i Desembre. 3 a
1780.”

**Relació dels salaris percebuts
pels mestres palafrugellencs
des de 1727-28 fins a 1819
(informació extreta dels llibres
de Clavari i dels llibres de
Comptes de Propis i Arbitris)**

Comentari de les notes

- (1) 1 lliura = 20 sous; 1 sou = 12 diners.
(2) 1730-31: primera referència sobre mestres de gramàtica a Palafrugell. El seu salari -45 lliures anuals- es mantindria sense augments fins l'any 1767. Si es comparen les dades de 1730-31 amb les de 1727-28, possiblement els Clavaris no haurien diferenciat entre mestres d'escola i mestres de gramàtica quan apuntaven les *axidas* (sortides de diners per a despeses de la Universitat) en els seus llibres de comptabilitat; el 1727-28 no apareixen els noms dels mestres, i sense aquesta informació és difícil treure conclusions més precises.
(3) En nombrosos exercicis els ensenyants reben quantitats superiors o inferiors a les que els correspon per any de servei. Aquestes irregularitats poden minimitzar-se si s'observen els ingressos descrits en anys anteriors o posteriors, que ajusten més els salaris a allò estipulat. No obstant, aquesta morositat puntual perjudicava les condicions de vida del mestre, i feia perillar el compromís contret entre aquest i la Universitat.
(4) 1737-38: per primera vegada el mestre d'escola cobra allò que li pertoca -21 lliures anuals. El seu salari es manté en aquest nivell fins l'any 1773, set anys després de la puja feta als gramàtics.

Anys	Retribucions en lliuraments de: (en lliures)	Destinatari	Totals (en lliures)
1727-28	40Ll/33Ll 11s 6d	mestre d'escola	77Ll11s 6d ¹
1728-29	_____	_____	_____
1729-30	_____	_____	_____
1730-31	15/15/15	mestre de gramàtica	45 ²
1731-32	15	mestre de gramàtica	15
	5	mestre d'escola	5 ³
1732-33	15/15/15	mestre de gramàtica	45
	10	mestre d'escola	10
1733-34	15/15/15	mestre de gramàtica	60
1734-35	_____	_____	_____
1735-36	_____	_____	_____
1736-37	_____	_____	_____
1737-38	15/30/15/15	mestre de gramàtica	75
	7/7/7	mestre d'escola	21 ⁴
1738-39	_____	_____	_____
1739-40	15/15	mestre de gramàtica	30
	7/7/7	mestre d'escola	21
1740-41	_____	_____	_____
1741-42	_____	_____	_____
1743 ⁵	30/15	mestre de gramàtica	45
	7/7/7	mestre d'escola	21
1744-45	7/14	mestre d'escola	21
1745	30/45	mestre de gramàtica	75
	7/7	mestre d'escola	14
1745-46	30	mestre de gramàtica	30
	7/7	mestre d'escola	14
1746-47	_____	_____	_____
1747-48	7	mestre d'escola	7
1748-49	_____	_____	_____
1749-50	15/15/15	mestre de gramàtica	45
	7/7/7	mestre d'escola	21

- (5) 1743: ambdós mestres reben de manera regular les retribucions acordades.
(6) 1759-60: Aquesta lliura correspon a despeses "per lo augment del correu".
(7) 1760: aquesta i les següents descripcions provenen de diversos volums del *Libro de Cuentas de Propios y Arbitrios de la Villa Comun de Palafrugell, Montras y Llofriú*.

Anys	Retribucions en lliuraments de: (en lliures)	Destinatari	Totals (en lliures)
1750-51	15/15	mestre de gramàtica	30
	7/7	mestre d'escola	14
1751-52	15/15/15/15	mestre de gramàtica	60
	7/7/7	mestre d'escola	21
1752-53	_____	_____	_____
1753-54	_____	_____	_____
1754-55	_____	_____	_____
1755-56	20/20/20	mestre de gramàtica	60
	7	mestre d'escola	7
1756-57	13/20/20	mestre de gramàtica	53
	7/7/7	mestre d'escola	21
1757-58	7/7/7	mestre d'escola	21
1758-59	15/15/28	mestre de gramàtica	58
	7/14	mestre d'escola	21
1759-60	30	mestre de gramàtica	30
	21/16	mestre d'escola	22
1760 ⁷⁻⁸	15/15/15	mestre de gramàtica	45
	7/1	mestre d'escola	8
1761	15/15/15	mestre de gramàtica	45
	21/1	mestre d'escola	22
1762	15/15/15	mestre de gramàtica	45
	14/7/1	mestre d'escola	22
1763	15/15	mestre de gramàtica	30
	7	mestre d'escola	7
	13 10 s.	mestre d'escola	13 10s.
1764	48/15	mestre de gramàtica	63
	21	mestre d'escola	21
	21	mestre d'escola	21
1765		mestre de gramàtica	45
		mestre d'escola	21

- (8) 1760: augmenta significativament la puntualitat de la Universitat per pagar els mestres.
(9) 1768: es confirma l'augment de sou per als gramàtics (el Comú satisfeia 65 lliures, i l'estament eclesiàstic la resta).
(10) 1773: no consta ja més l'ofici de gramàtic en els llibres de comptes. A manca d'altres fonts consultades, resta el dubte sobre si la Universitat hauria renunciat a

Anys	Retribucions en lliuraments de: (en lliures)	Destinataris	Totals (en lliures)	Anys	Retribucions en lliuraments de: (en lliures)	Destinataris	Totals (en lliures)
1766		mestre de gramàtica	45	1784		mestre d'escola	40
		mestre d'escola	21	1785		mestre d'escola	40
1767		mestre de gramàtica	51	1786		mestre d'escola	40
		mestre d'escola	21	1787		mestre d'escola	40
1768		mestre de gramàtica	80 ⁹	1788		mestre d'escola	40
		mestre d'escola	21	1789		mestre d'escola	40
1769		mestre de gramàtica	80	1790		mestre d'escola	40
		mestre d'escola	21	1791		mestre d'escola	40
1770		mestre de gramàtica	80	1792		mestre d'escola	40
		mestre d'escola	21	1793		mestre d'escola	40
1771		mestre de gram.	53 6s8d	1794		mestre d'escola	14
		mestre d'escola	14	1795 ¹⁵		mestre d'escola	—
1772		mestre de gramàtica	46	1796		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	21	1797		mestre d'escola	—
1773		2 mestres 1es.lletres	66 ¹⁰	1798		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	14 ¹¹	1799		mestre d'escola	—
1774		mestre d'escola	59 ¹²	1800		mestre d'escola	—
1775		mestre d'escola	19	1801		mestre d'escola	16
1776		mestre d'escola	40	1802		mestre d'escola	—
1777		mestre d'escola	21	1803		mestre d'escola	—
1778		mestre d'escola	20	1804		mestre d'escola	—
1779		mestre d'escola	20	1805		mestre d'escola	—
1780		mestre d'escola	40	1806		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	20	1807		mestre d'escola	40 ¹⁷
1781		mestre d'escola	40 12s 6d	1808		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	27 10s	1809-1815		_____	18
1782		mestre d'escola	11 18s 4d	1816		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	10	1817		mestre d'escola	—
		mestre d'escola	8 6s 8d	1818		mestre d'escola	—
1783 ¹³		mestre d'escola	40	1819		mestre d'escola	—

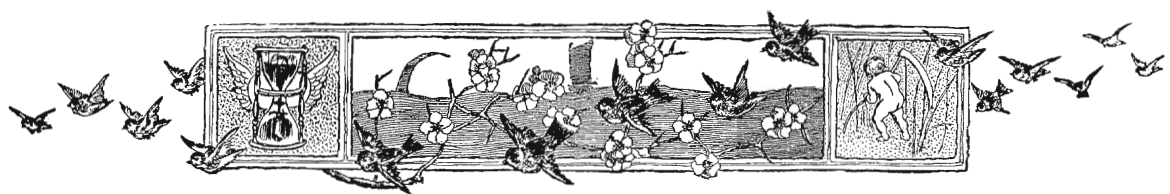
- (14) 1794: no s'atorga cap retribució per al servei d'ensenyament. La Universitat de Palafrugell es prepara per a la guerra amb França, i es multipliquen les despeses extraordinàries per aquest concepte.
- (15) 1795: durant un llarg període els diners destinats a ensenyament estaven a 3a. classe. *Partidas. Fiestas y Gastos fijos*. En aquest i el 1797, a l'esmentada partida es llegeix la paraula "nada".
- (16) 1801: les despeses per a ensenyament estan incloses a la partida 1a. classe. *Salarios*, on hi ha escrit "Para el Maestro de primeras letras nada".
- (17) 1807: reapareix el nom de Paulí Alenyà, a qui es paguen 40 lliures, com en anys anteriors, dins la partida de 1a. classe. *Salarios*.
- (18) La documentació referida a *Libros de propios...* de l'AMP presenta una interrupció d'informació des de 1808 fins a 1816. De 1816 en endavant tampoc no hi ha cap dada sobre salaris adreçats als mestres en les diferents partides de sortides per a despeses municipals.

remunerar els gramàtics, i que aquests continuessin exercint la professió, a títol exclusivament particular o bé es va fer efectiva la desaparició de la seva càtedra a Palafrugell.

- (11) 1773: els tres mestres que s'esmenten no treballen simultàniament, sinó que es van succeint al llarg de l'any; sempre exerceix l'ensenyament un de sol.

- (12) 1774: les primeres 19 lliures són a compte de l'any 1773. El mestre percep ja 40 lliures anuals, encara que la irregularitat en els pagaments torna a apreciar-se.

- (13) 1783: el mestre Josep Llabià ha abandonat la seva professió per exercir el càrrec de *Diputat* en el govern de la Universitat de Palafrugell. El mestre que el substitueix és un clergue, Paulí Alenyà.

La fi de l'Antic Règim i l'adveniment del liberalisme: els esforços municipals per a la institució escolar

Els efectes de la guerra del Francès havien deixat els recursos municipals en una situació precària. Amb la caiguda de l'Antic Règim i l'adveniment del liberalisme, la vila va iniciar la seva recuperació, i va augmentar l'ensenyament ofert per particulars. Lentament, l'ajuntament va començar a disposar dels recursos necessaris per garantir un ensenyament públic que, a partir de la segona meitat del segle, va experimentar una forta ascensió, no sense dificultats.

L'estat de l'ensenyament a la fi de l'Antic Règim

En una carta adreçada a la Junta Inspectora Provincial l'agost de 1825, l'ajuntament de Palafrugell explicava la seva situació en matèria d'instrucció.

El nucli de Palafrugell posseïa cinc-cents veïns (el concepte *veí* és aplicat al nombre de cases habitades, i a tal efecte poden consultar-se els totals de població de 1824 i 1826), la població infantil del qual disposava de dos mestres sense títol, que “enseñan según el plan y el Reglamento de estudios”. Aquests mestres eren remunerats exclusivament amb les aportacions dels pares de la mainada assistent a l'escola, ja que l'ajuntament no tenia fons suficients, i ni tan sols els arbitris arribaven a cobrir les necessitats de la comunitat.

La corporació local es limitava a fer efectiva la petita quantitat de vint rals de billó anuals “para gastos de la Junta Superior de Inspección de Escuelas”, instància d'àmbit provincial; i de vegades pagava també el desplaçament d'una persona a Girona per recollir llibres de catecisme destinats a les escoles del poble.

El consistori municipal no participava directament en la manutenció dels mestres, i en part li interessava que la tasca d'aquests beneficiés el màxim possible de població infantil. Així, la corporació local, mancada de recursos, es deslliurava d'una càrrega econòmica important. Els esdeveniments de post-guerra havien mermat molt l'economia arreu; en aquesta situació el Comú es veia incapaç de mantenir determinades despeses. En aquells moments, carregar sobre els veïns el cost de l'ensenyament era per tant quelcom comprensible.

Comptes efectuats per un clergue de Palafrugell, sobre el cost de l'ensenyament adreçat a dos nens que estaven a la seva cura, al llarg de varis anys (Arxiu parroquial):

"En Jaume i en Martí han començat d'anar a estudi amb el mestre lo dia 1 de Dbre. de 1831 i he pagat per la sala 3 pessetes i s'ha de pagar 3 pessetes cada mes de la mesada: una a en Martí, dues a en Jaume, i tinc pagat el mes de dbre. i gener de 1831, i cada mes faré un senyal +++++ El dia 1 abril ha començat d'ensenyar de comptes a en Jaume de l'any 1832, i ara cada mes entre tots dos paguen 5 pessetes +++++. Nota de les mesades d'en Martí. Ara, aquest mes de gener de 1834 ha entrat a la gramàtica llatina i paga 3 pessetes cada mes, i cada mes que tinc pagat faré un senyal començant al gener. ||||| 1835 ||||| 1836 començant el gener |||||.

Dos fulls més enrera trobaràs la nota dels nois d'anar a estudi, que paguen 5 pessetes cada mes, i tinc pagat tot lo any 1837 i ara per lo any 1833. Cada mes faré un senyal començant el gener

+++++ i ara lo dia 1 maig de 1833 he tret a en Jaume d'estudi. Ara hi va en Martí sol, i paga dues pessetes cada mes, i faré senyal a la mateixa railla.

En Martí lo dia 10 març de 1841 ha començat d'anar per aprenent de taper".

Los niños son los mayores en el reino de los cielos.

**CATECISMO HISTÓRICO,
Ó COMPENDIO
DE LA HISTORIA SACRADA
Y DE LA DOCTRINA CRISTIANA**

PARA INSTRUCCION DE LOS NIÑOS, CON PREGUNTAS,
RESPUESTAS Y LECCIONES SEGUIDAS
PARA LEERLAS EN LAS ESCUELAS.

COMPUERTO POR EL
ABAD DE FLEURI,

*y traducido del francés
para utilidad de la buena juventud.*

Figueras:
IMPRENTA Y LIBRERÍA
DE GREGORIO MATAS Y DE BODALLES,
calle de Gerona.—1848.

El Catecisme de Fleuri era una lectura prescrita per les autoritats eclesiàstiques a les escoles

Per altra banda s'ha de comptar amb la situació dels nens orfes sota la tutela de clergues; era freqüent la seva escolarització. L'objectiu dels religiosos era que aquests nens o joves s'adaptessin a la societat i accedissin a un lloc de treball amb garanties; justament, durant aquesta època, molta població s'anava empleant en l'elaboració de taps de suro.

La població infantil que no anava a estudi havia de refiar-se d'allò que els oferís el món del treball, quasi sempre en l'àmbit familiar.

Els pobles de Mont-ras i Llofriu, en aquells moments adscrits a la vila, no havien disposat mai de mestre de primeres lletres. En aquests casos l'ensenyament acostumava a fer-se efectiu de la mà dels rectors d'aquests

pobles, o bé es donava que part de la mainada acudia al nucli de Palafrugell.

Els casos de Mont-ras i Llofriu palesen que es continuaven aprofitant les aptituds docents dels elements religiosos. Aquesta pràctica garantia una instrucció mínima, però de gran importància dins el seu context. Aquests procediments, que com ja s'ha observat eren freqüents durant l'Antic Règim, cohabitaven amb les formes d'ensenyament més habitual. Les raons responen a la carència d'altres mitjans educatius. De la lectura dels padrons municipals de 1824 i 1826 destaca la presència per primera vegada de varies dones que, de manera particular i sense titulació, es dedicaven a ensenyar, amb una xifra total de nenes que s'acostava a les vuitanta.

Inicis del redreçament socio-econòmic

Els padrons de 1824 i 1826 mostren una tendència ascendent respecte del nombre de mestres i alumnes de primeres lletres. La dotació dels mestres era satisfeta en la seva totalitat pels pares de la mainada assistent a l'escola.

	1824	1826
Homes mestres	1	2
Dones mestres	4	4
Total mestres.....	5	6
Nens escolaritzats.....	75	109
Nenes escolaritzades	60	79
Total escolaritzats	135	188
Total població de 6 a 10 anys	380*	390*
% escolaritzats de 6 a 10 anys	35%*	48%*
Total població de 6 a 12 anys	525*	540*
% escolaritzats de 6 a 12 anys	24%*	35%*
Aprenents en la "Fabricació de corcho o taponés"	36	36
Total individus empleats en el sector surer	275	282
Total habitants de Palafrugell.....	2.870	2.931

* Dades deduides estadísticament.

Font: Padrons de població 1824-1826.AMP.

L'increment dels alumnes és important, així com també ho és la presència d'un altre ensenyant per als nens, justificada per l'augment de l'assistència escolar. Aquestes dades mostren un decidit redreçament de la situació de crisi, que tenia la seva correspondència amb la fi de l'Antic Règim, —políticament aquest va perdurar fins la dècada de

1830. La projecció de l'economia local hauria fixat les bases per dotar la vila d'una infraestructura educativa, encara que de natura particular.

Diverses dades de 1830 corroboren el despertar de la vila cap a la prosperitat general, i evidencien un augment de la mainada escolaritzada. L'ensenyament ja no era només elemental, com en els casos de 1824 i 1826. El nombre de mestres per a la població masculina va ascendir a quatre individus, alguns dels quals ensenyaven grups nombrosos d'alumnes.

mestre	matèria	n. alumnes
Joan F. Jové	primeres lletres	44
	gramàtica llatina	
	gramàtica castellana	
	aritmètica	
Caietà Badia	gramàtica llatina	12
	gramàtica castellana	10
	ortologia-lletres	11
Narcís Mont	primeres lletres i escriptura	54
Josep Granés	primeres lletres i escriptura	30
total d'alumnes		161

Font: Junta Inspectora d'Escoles de Palafrugell, 1830.

El 1830 es va constituir la primera Junta Inspectora d'Escoles a Palafrugell. La seva formació es féu d'acord amb l'article 174/14-Regl.16-2-1825 del *Plan Calamarde de instrucción pública* (aquest pla afectaria l'educació en un sentit involucionista, ja que suposava un important gir respecte la *Ley de bases* del 1821, efectuada dins l'ordre polític

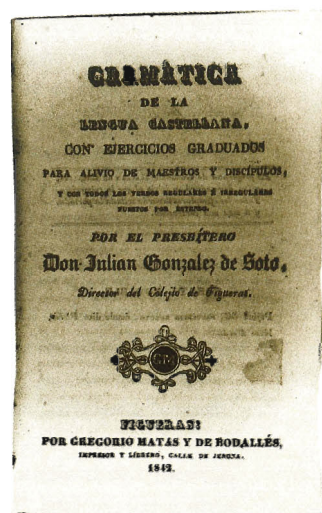
Model d'exercici d'aritmètica de principis del s. XIX, de l'obra Colección de problemas de aritmética para uso de las Escuelas Pías de Cataluña. Any 1816.

6

Qual es el importe total de los artículos que se han cargado en una fragata española que sale para un puerto de la América, siendo el valor

Suma parciales.

del vino	847 0 6 9
aguardiente	23 6 8
aceite	473 4
varios licores	73 8
paños de seda	23 6 8
paños de lana	37 4
indianas	447 4
enlaces	6 43
medias de seda	447 7 2
idena de algodón	6 44
pañuelos de seda	37
idena de algodón	67 2
zapatos	77
sombreros	443
floreros artificiales	47
relojes	417
platos de vidrio	327
instrumentos músicos	447
etc	73
Importe total	3456 8
Prueba	3456 8

Portada d'un llibre de gramàtica castellana editat a Figueres l'any 1842.

del Trienni Liberal i que proclamava la gratuïtat d'ensenyament i l'obligatorietat de dotar el mestre d'un sou i d'un habitatge). A Palafrugell van conformar la Junta Inspectora d'Escoles cinc persones de la vila: batlle, capellà, metge, hisendat i síndic.

El 1835 es va formar la primera comissió d'escoles, la presidència de la qual corresponia a la figura del batlle. El 1839 va ser nomenada la Comissió Local d'Instrucció Primària a partir de l'article 31 de la Llei de 1838 i en substitució de l'anterior Junta Inspectora.

La primacia de les iniciatives escolars particulars

A principis de la dècada de 1840 el mal estat de la hisenda local feia que a Palafrugell l'educació fos sufragada en la seva totalitat per aquelles famílies que s'ho podien permetre. Els ensenyants intentaven rendabilitzar l'espai de l'habitatge-escola amb el màxim de nens possible, per fer front al preu d'arrendament de l'edifici i per costejar-se la pròpia manutenció —el 1841 Joan Gironell tenia seixanta nens al seu càrrec, i Joaquim Pagès, el que menys, en tenia trenta-dos. Les concentracions de mainada es donaven en uns edificis no gens diferents a la resta dels que un palafrugellenc de posició social mitjana es podia permetre d'habitar. Els quatre ensenyants que hi havia el 1841 tenien un total de cent setanta-sis deixebles.

De fet, eren els fonaments del *Plan Calamarde* els que permetien aquesta liberalització de la docència. L'origen cal buscar-lo en la necessitat d'estalvi de la despesa pública estatal, i la conseqüència és una indefinició del que radica entre públic i particular: hi havia una arrel particular per la procedència dels capitals invertits en aquests projectes escolars; era públic en tant que

servei adreçat a la comunitat infantil; allà on veritablement es confonen els termes és en l'accés restringit a l'educació, segons la capacitat de cada família.

Durant el 1841 el mestre Joaquim Barceló va establir negociacions amb les autoritats locals, adreçades a la creació d'una escola pública. Això volia dir que caldria uns fons municipals per cobrir les despeses de lloguer de l'habitatge-escola, i es podria rebaixar de manera generalitzada la quantitat que els pares pagarien per escolaritzar els fills -s'estalviarien la part que ara cobriria l'ajuntament, referent al lloguer de la casa-escola. La rebaixa en les quotes a pagar implicava que molts més infants podrien ser escolaritzats.

Els mestres Gironell i Mont es van oposar frontalment a la proposta de Barceló, i no van estalviar cap mena de subterfugi contra el mestre Barceló, tot al·legant una suposada inutilitat de la seva persona per exercir l'ofici. Poc temps després, el 1842, era el mestre Barceló qui demanava que fossin cessats dels seus càrrecs Gironell i Mont, perquè els acusava de no tenir cap titulació.

Al llarg de tot el s. XIX i ben entrat el s. XX era freqüent trobar mestres que patien algun tipus de lesió física. L'activitat docent semblava ésser un bon refugi per a persones d'extracció social mitjana o avantatjosa, que presentaven malformacions congènites o adquirides accidentalment.

Els inicis en la constitució de l'escola pública

Finalment, el 1843 es van establir definitivament els acords per a la creació d'una escola pública, en la qual exerciria el propi Barceló. Però, calia obtenir diners suficients per acondicionar una casa amb habitació i sala d'ensenyament. Per tal de fer-

ho realitat, les autoritats locals van intentar fixar un arbitri sobre la carn.

Els arbitris, que eren imposats per equilibrar la balança d'ingressos i despeses municipals, no podien gravar els articles per al consum. Per aquest motiu, arbitrar sobre la carn era il·legal, o almenys no exigible. Però el cas era especial, perquè aquesta demanda no perseguia el simple fet d'anivellar entrades i sortides de diners, sinó que es justificava perquè es contribuiria a costejar el servei educatiu. A tal objecte, la convocatòria dels veïns va comportar l'acceptació de l'arbitri. El fenomen és significatiu, perquè evidència una voluntat popular que s'intenta emmotllar a un canvi apreciable en la infraestructura socio-econòmica de la vila: l'activitat tapera contribuïa a la industrialització, i la demanda social d'educació necessitava una resposta urgent.

La captació de tributs amb finalitats socials per part dels ajuntaments fixava un precedent molt important a l'Espanya d'aquell temps; davant els canvis socio-econòmics, la corresponent complexitat de la cosa pública no era sufragada per l'Estat, encara que aquest sí n'exercia el control.

Era feixuc que unes lleis d'àmbit estatal exigissin als municipis volums de diners per satisfer el mínim funcionament d'uns serveis, la càrrega dels quals comportava sovint l'erosió de la confiança popular vers les autoritats locals. La feblesa municipal era tal que una simple situació d'incertesa prebèl·lica obligava sovint a modificar la destinació final dels tributs.

El 1844 la situació de l'ensenyament de primeres lletres era aquesta:

	nens	nenes	total
Gironell	80	15	95
Barceló	81	18	99
Cortés	36	7	43
	197	40	237

En les dades de 1844 ressalta la presència de nenes en les cases-escoles. D'entrada, la legislació era molt clara respecte l'obligada separació de sexes. Per tant, l'edifi-escola disposava de dues habitacions hàbils que permetien la separació d'ambdós sexes; altra cosa era exposar-se a una sanció, i més si aquestes informacions constaven en document públic.

El desequilibri entre el nombre de nens i nenes en fase d'escolarització era, però, notori i desgraciadament normal en el temps (no tenim constància de l'existència d'una escola pública específica per a nenes fins l'any 1853).

L'escola pública de Joaquim Barceló continuava endavant, tot i l'oposició dels seus col·legues. A l'escola de Barceló s'empraven bàsicament els següents llibres de text: *El Amigo de los Niños* de l'abat Sabatier, un catecisme, una gramàtica castellana i una història d'Espanya.

El 1846 continuaven les escoles privades de Gironell i Cortés, amb vuitanta-vuit i quaranta-sis alumnes respectivament.

L'escola pública i les distintes escoles particulars eren el fruit d'iniciatives i capitals locals. Es pot parlar de canvis importants al respecte quan una corporació religiosa va irrompre en el món educatiu de Palafrugell, durant la dècada de 1850.

L'arribada de les germanes Carmelites

Les germanes Carmelites de la Caritat van arribar a Palafrugell l'any 1853 i es van establir provisionalment a l'hospital, on van començar ben aviat a ensenyar. Aquest era sens dubte, un salt qualitatiu que fixava les bases del que seria l'escola privada en els anys venidors: les institucions religioses, afavorides i finançades per un Estat obertament

Imatge actual de l'edifici de l'hospital, on van establir-se les germanes Carmelites l'any 1853.

confessional, van anar prenent el relleu a les iniciatives particulars locals.

L'ensenyament impartit per les Carmelites anava adreçat a les nenes. L'oferta era qualitativament important, perquè escurçava les enormes diferències entre el nombre de nens i nenes escolaritzats. Les beneficiades per la presència de les Carmelites eren tant les filles de famílies acomodades, com també aquelles nenes que patien situacions familiars especialment greus, donada la manca de recursos.

Les Carmelites no van comportar la desaparició de les escoles particulars existents, però sí que varen ocasionar-ne un cert estancament. La presència de les Carmelites en combinació amb l'extensió de l'ensenyament públic, van limitar el sorgiment de noves iniciatives locals. Beneficiències i donacions per un costat, i major inversió pública per l'altre, eren determinants per al mapa de l'ensenyament a Palafrugell.

Les dificultats per a la consecució de la infraestructura escolar pública

L'àrbitri de 1843 havia representat el punt de partida per a la mínima manutenció de l'escola pública, però aquesta mesura no deixava de ser accidental. Aviat, es va considerar que feia falta acudir a d'altres vies d'ingrés per sufragar un servei que no entenia de cojutures ni eventualitats. A partir de 1857 els pressupostos municipals van incloure una partida anual per a despeses educatives, la qual cosa significava que l'ensenyament entrava de manera estable i com un fet necessari dins la vida pública de Palafrugell.

El Ple municipal del 22 d'abril de 1857, amb caràcter extraordinari, va reunir a la sala capitular els representants municipals i els majors contribuents —dotze— per tractar de la construcció d'un edifici-escola destinat a l'ensenyament de la mainada i a habitatge dels mestres. Es tenia ja molt en compte que havien de ser una *escuela de niños* i una *escuela de niñas* dins un mateix edifici, però en aules i patis separats. La primera mestra de l'escola de nenes va ser Teresa Burcet i Sabater, l'any 1853. Tothom va donar el vist-i-plau a aquestes iniciatives, però calia cercar els mitjans i posar-los en funcionament. Cal preguntar-se per les possibilitats reals que tenia Palafrugell de dotar-se d'un edifici de propietat pública per a la funció educativa. La vila coneixeria al llarg de la segona meitat del s. XIX i durant el primer quart del s. XX una dialèctica constant per equiparar la demanda social d'educació amb una dotació pressupostària mínima. En aquest extens període en què transcorren tres generacions de palafrugellencs hi ha diversos fets i interessos que poden conduir a distintes interpretacions. El dubte però, romandrà, entre si es tractava de recursos escassos, o bé hi havia una mala administració al darrere.

La Llei Moyano (1857)

La Llei general d'instrucció pública va ser promulgada el 9 de setembre de l'any 1857.

Els ideals sòcio-pedagògics bàsics consagrats en la nova ordenació dels estudis són pràcticament els mateixos que van recollir en els seus documents Quintana (1813), el duc de Rivas (1836) i el marquès de Pidal (1845), excepte pel que fa referència al principi de secularització, en què la llei segueix l'orientació clerical, marcada sobretot pel govern Bravo Murillo (1851-52). Es tracta per tant d'una reforma de naturalesa moderada religiosa.

L'articulat de la llei consagra una gamma de poders i privilegis docents en favor de l'Església. S'inclouen molts articles destinats a garantir la intervenció eclesiàstica.

La llei fa obligatori el primer ensenyament: "La primera enseñanza elemental es obligatoria para todos los españoles (...) desde la edad de seis años hasta los nueve (...) los que no cumplieren con este deber, habiendo escuela en el pueblo, serán amonestados y compelidos por la autoridad y castigados, en su caso, con la multa de dos hasta veinte reales" (Art. 7-8)

S'estableixen les matèries que cal cursar en els trams del primer i del segon ensenyament, i la seva durada. Fixa la gratuïtat d'assistència a l'escola per als fills de famílies pobres que puguin acreditar-ho "mediante certificación expedida al efecto por el respectivo cura párroco y visada por el alcalde del pueblo" (Art. 9).

Regula les condicions d'accés als diferents nivells i la duració mínima per a cada matèria, i exerceix un control sobre els textos escolars (l'Església participarà en la selecció dels que s'hagin de fer servir a nivell primari).

La segona secció de la Llei tracta el tema dels establiments escolars, i defineix els termes escola pública i escola privada. Estableix també uns barems d'escoles segons nombre d'habitants:

- Una escola pública de nens i una de nenes (encara que sigui incompleta) per a tot poble de 500 habitants, que seria el cas de Mont-ras i Llofriu.
- Per a 2.000 habitants 2 escoles de nens i 2 de nenes
- Per a 4.000 habitants 3 escoles de nens i 3 de nenes. Palafrugell en aquells moments tenia 5.254 habitants.

Es fixen les condicions necessàries per a ser mestre:

- ser espanyol
- justificar bona conducta religiosa i moral
- no tenir cap malaltia ni defecte físic que impossibiliti l'ensenyament
- no haver estat condemnat per la justícia
- per a la primària en concret, tenir 20 anys complerts i el títol corresponent.

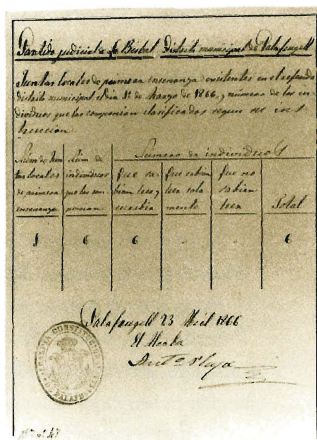
Regula els sous, l'accés i l'ocupació de places de mestre:

de 500 a 1.000 hab.....	2.500 rals anuals
de 1.000 a 3.000 hab.....	3.300 "
de 3.000 a 10.000 hab.....	4.400 "
de 10.000 a 20.000 hab.....	5.500 "
de 20.000 a 40.000 hab.....	6.600 "
més de 40.000 hab.	8.000 "
Madrid hab.....	9.000 "

S'instaura un sistema d'inspecció, tant per als ensenyaments públics com per als privats. En el títol IV es demana que hi hagi inspectors a cada província, i es fixa el seu sou entre 8.000 i 10.000 rals anuals.

Nomenament de la primera mestra pública a Palafrugell, Teresa Burcet. Actes municipals de l'ajuntament, 1853.

"(...) nombramiento de la Maestra para la provision del Magisterio de Instrucción Primaria Elemental de Niñas de esta villa, debiendo recaer la elección en una de las Señoras que componen la terna formada por el Tribunal de censura en las oposiciones verificadas en día 31 Enero ultimo. Habiendose enterado de todo este Cuerpo Municipal (...) procedió seguidamente al nombramiento de la Sra que debe desempeñar el Magisterio Publico de niñas de esta Villa, y puesto á votacion quedó nombrada por unanimidad D. Teresa Burcet".

Els membres de les Junes locals d'instrucció eren enquestats sobre el seu coneixement de lectura i escriptura. Any 1866.

Els recursos municipals i el projecte d'edifici escolar

Una Reial ordre de 24 de Juliol de 1856 especificava que els pressupostos generals de l'Estat havien consignat certa quantitat per auxiliar els pobles en la construcció d'edificis-escoles i la compra d'útils didàctics i de mobiliari per a la tasca educativa. Palafrugell no disposava de cap edifici escola —cal entendre que els que hi havia eren habitatges normals i corrents condicionats a penes per a tal ús— i els dos locals arrendats que servien d'escola eren insuficients per a la matrícula de nens, sense condicions òptimes d'higiene, de llum ni de ventilació.

Es va decidir procedir a la construcció d'un edifici per a escoles, amb els requisits necessaris per a l'ensenyament i habitatge del mestre i la mestra. S'imposaria al poble una càrrega de 20.000 rals de billó que, després de l'aprovació de la superioritat, s'inclouria en el pressupost municipal. Conscients els regidors que el cost de l'obra excediria notablement la quantitat de 20.000 rals, van acordar la realització d'un expedient, i la sol·licitud, mitjançant el governador civil provincial, de la subvenció que fos necessària. Aquest expedient s'acompanyava de plànol i pressupost de despeses, i els representants municipals van declarar que no tenien cap inconvenient en incloure-hi tot allò que es demanés a posteriori.

El 1861, una inspecció escolar demostrava l'estat lamentable del mobiliari i dels locals on estaven ubicades les escoles públiques. Se sabia que es perjudicava la salut i el rendiment dels escolars. L'inspector va exhortar a la construcció d'una escola pública. L'ajuntament es va fer ressò de les dades de l'inspector en recordar l'acord d'abril de 1857, i l'alcalde va manifestar que

encara s'esperava una resolució favorable a l'expedient. A l'inspector li va ser mostrat l'esborrany de l'expedient, i va opinar que la contribució municipal de 20.000 rals era insuficient.

L'inspector, perfecte coneixedor de les fonts de finançament que gaudia el municipi, va convidar els presents a desbloquejar la qüestió, si es feia ús de tots els recursos legals que disposava l'ajuntament, i fer això no era tan difícil: hi havia el producte del 80% de les finques del Comú que havien estat venudes, segons la llei vigent de la desamortització de 1855; el producte de la redempció de diversos censos a efectes de l'ensenyament de la vila, i els recàrrecs extraordinaris (arbitris) que la llei permetia sobre el pressupost municipal.

La corporació local va admetre que per la seva banda no hi havia cap inconvenient, ja que l'empresa referida era en benefici de tothom. No obstant, tal volum de diners invertit en la construcció dels edificis-escoles bé mereixia l'opinió dels majors contribuents. Es va suspendre la sessió per cridar aquestes persones, i quan van presentar-se a la sala se'ls va informar del tema. Unànimement, l'ajuntament, la Junta Local d'Instrucció i els majors contribuents van prendre l'acord d'aplicar-se a la construcció del nou edifici.

S'aprofitarien doncs els capitals que l'inspector havia esmentat, i la quantitat de 8.000 rals de billó anuals consignats en el pressupost, i durant nou anys consecutius. Com que tot això no era prou, es recorreria al govern per sol·licitar una subvenció de 20.000 rals, en virtut de "la realización de una mejora que reclaman apremiantemente la salud, moralidad e instruccion de la juventud de la presente villa".

Sobre els fons municipals obtinguts gràcies als efectes desamortitzadors i a

l'absorció d'antics censos feudals, es pot interpretar que la voluntat de la Llei Moyano de fer obligatori l'ensenyament per a tots els nens de sis a nou anys partia del principi d'adequació d'aquesta voluntat amb les realitats locals diverses. Una forma habitual que l'Estat emprava per finançar els municipis era la cessió de vells drets feudals. Era llavors el propi interès local el que havia de fer ús d'aquests diners. La Llei Moyano esdevenia justament l'element hàbil amb tal que els ajuntaments assumissin les partides pressupostàries destinades a ensenyament.

Les quantitats esmentades en les actes municipals per a l'ús del Comú podien ser suficients, o bé pecar de curtes. S'ha de pensar que invertir tots aquells diners en la creació d'una mínima xarxa educativa podia contribuir a despullar altres necessitats importants de la vila. A més, si els pagaments s'efectuaven en diversos fraccionaments, cosa que la precarietat municipal exigia, era difícil que algun constructor es posés en tal empresa.

Els representants locals es lamentaven que l'expedient enviat a Madrid no havia obtingut cap resposta. Des de Madrid es podria ometre qualsevol comunicat tot esperant que l'ajuntament incrementés la pròpia participació en el projecte escolar, per llavors donar un pronunciament favorable. La vigència de les lleis desamortitzadores i de la Llei Moyano eren el marc legal indiscutible per carregar el cost educatiu i altres serveis sobre el municipi.

Aquesta pugna perllongada era una carrera contra el temps que anava erosionant les possibilitats inicials. Amb la forta industrialització era de preveure que Palafrugell fos inflacionista respecte els costos dels habitatges, la qual cosa encara afavoria menys la construcció del delejat edifici-escola.

7.

Hermano que te saluda cordialmente
Vicente.
Palafrugell 26 Setiembre.
Querido hermano: Todos los de casa Disfrutan salud, y te la deseamos igual a la nuestra...
Siendo el 30 tu santo, celebraremos lo Disfrutamos con toda alegría, en compañía de todas aquellas personas de tu agrado y afecto.
Conservate bueno y cuenta con tu hermano que te quiere
Luis.
En Felio de Guixols 7 Mayo.

L'any 1862 la població es va queixar a la corporació local perquè, segons semblava, els mestres cobraven més del que els pertocava. Deixant de banda la qüestió del lloguer de la casa-estudi assumida pel Comú, els pares entenien que si la matrícula dels nens era alta, el salari que la llei marcava per al mestre s'havia de dividir pel nombre d'alumnes, amb la qual cosa la quantitat aportada per cada nen disminuïria significativament.

La situació es va redreçar temporalment, perquè malentesos d'aquests tipus eren freqüents. Difícil era el cas contrari, quan el mestre no era degudament remunerat pels alumnes o bé quan una puja generalitzada de preus ofegava el nivell de vida del docent. La manera d'arranjar una situació així no era pas fàcil, ja que en provenir la retribució de la butxaca dels particulars, era sovint el mestre el que havia d'assumir les funcions de cobrador improvisat. Una morositat reiterada obligava que les autoritats locals intervinguessin; llavors l'amenaça de desescolarització per al nen de la família insolvent redreçava la situació.

Arte Epistolar: Guía del
 Artesano, d'Esteban Paluzié,
 publicat a Barcelona l'any 1867,
 i emprat arreu. S'hi pot llegir un
 model de correspondència on
 s'esmenta anecdòticament
 Palafrugell.

Retrat de Joan Llavità i Serra, mestre públic a Palafrugell de 1845 a 1875, publicat a La Crònica. Any 1907.

D. Juan Llavità y Serra

El mestre Joan Llavità

Mestre públic a Palafrugell des de l'any 1845 fins l'any 1875, va encarregar-se de l'ensenyament superior a l'escola de nens.

Li faltava un braç, resultat d'un accident d'infantesa. Va ser un home molt educat i pulcre, gran entusiasta de la seva professió.

Molts dels seus ex-alumnes destacarien en el món del comerç i la indústria del suro de la comarca.

Durant el seu exercici docent va lluitar perquè l'escola pública assolís el protagonisme que mereixia, no sense tenir problemes amb l'ajuntament per la feblesa dels recursos municipals. Amb un soci extremeny va intentar l'aventura de la fabricació de taps de suro, amb èxit.

A les pàgines del diari local *La Crònica* el juliol de 1907 es llegeix: "...pot dir-se que fou el qui amb son energia grandiosa assolí el fer entrar a n'els palafrugellencs pel camí de la civilització."

Acord municipal en resposta a una carta adreçada pel mestre Joan Llavità al consistori. Actes municipals de l'ajuntament, 1855.

"(...) reunidos (...) para tratar acerca de los extremos que abraza la solicitud dirigida por D. Llabia Maestro de la escuela publica de la propia (...) en demanda de que se le costee el Ayudante y pague los alquileres atrasados de la casa escuela, como

igualmente el menaje de la misma (...) teniendo en consideracion que ninguno de los indicados gastos se habia confirmado en los presupuestos anteriores ni en el del corriente año por no haberlos reclamado el predicho Sôr Maestro y la penuria ó carencia de medios en que se halla el Ayuntamiento para satisfacer tan crecido montante. Despues de hallarse estos vecinos sobrecargados en el pago de las contribuciones y las dificultades que ofrece el poder realizarlo; se miro conveniente oir al referido señor Maestro, y habiendosele llamado y comparecido en seguida, penetrado de la precaria situacion del Ayuntamiento y vecinos. Fue acordado; Que el repetido Sôr Maestro Llavità se abdica

de reclamar alquiler alguno de la casa y escuela de los años anteriores y los gastos i dotaciones del Ayudante pues de un todo hacia la mas completa cesion; que el menaje de la escuela costeadá por el mismo Sôr Llavità y que ha acreditado con los oportunos recibos impórtan cinco mil setecientos cincuenta y cuatro reales, veinticuatro mas (...) quedaria de propiedad de este Comun entregandole el Ayuntamiento quinientos reales vellon anuales que consignaría en el presupuesto municipal del año proximo venidero y siguientes hasta quedar reintegrado de dicha suma y que la dotacion del Ayudante se costearia tambien por el Ayuntamiento, empezando en el año proximo siguiente".

La conquesta social de la gratuïtat d'educació pública

Els esdeveniments polítics i socials encetats amb la revolució de 1868 van determinar que l'escola pública de Palafrugell, en franca projecció des d'anys anteriors, assolís la gratuïtat d'ensenyament. El fenomen va ocasionar un ràpid augment de matrícula a les escoles i va resultar molt positiu per a les nenes; no obstant, preocupava l'absentisme escolar. Durant la Restauració monàrquica es van accentuar les dificultats del municipi per continuar la gratuïtat i mantenir un ensenyament de qualitat.

La influència de l'artesanat suro-taper

Durant la dècada de 1860 era notori a Palafrugell el paper social i cultural dels artesans tapers. Aquests conformaven un tipus de població tot peculiar; a voltes indiscrets i de formes brusques, receptius als discursos intel·lectuals i polítics, i coneixedors de les notícies que venien de fora, han estat sovint titllats d'analfabets per la seva manca de formació acadèmica. El seu entorn laboral els va permetre de nodrir-se, per mitjà de la transmissió oral dels companys lletrats, d'un cos de coneixements molt particular, lluny d'allò més oficial.

Molt propers a les tendències progressistes i revolucionàries del moment, els tapers professaven un fort republicanisme. El pes específic d'aquest artesanat va ser decisiu en la

consecució dels ideals revolucionaris implantats a Palafrugell amb els fets de la Gloriosa de 1868, que pel conjunt de l'Estat van suposar l'abolició de la monarquia borbònica i la brevíssima instauració de la I República.

A mitjans de l'any 1870 els tapers i les seves famílies van tenir molt a veure amb la renúncia de l'equip de govern local, motivada pel cost addicional que havia de suposar per a les arques municipals la petició de gratuïtat d'ensenyament, que des de determinats àmbits de Palafrugell es venia demanant amb insistència.

El Ple municipal del vint-i-nou d'octubre de 1870

Ja amb un nou equip de govern, l'ajuntament va iniciar negociacions per satisfer la demanda de gratuïtat educativa.

L'artesanat del suro constituïa una massa social important a Palafrugell el darrer terç del s. XIX. La gratuïtat d'ensenyament públic va ser un fruit de la seva pressió.

El acord preses en la sessió plenària comportaven que cap família no hauria de pagar res per a l'assistència dels fills a l'escola; tampoc no hi hauria excuses per a no escolaritzar els fills.

L'ajuntament passava a fer-se càrrec de la remuneració del mestre de forma exclusiva, i continuaria pagant el lloguer de la casa-estudi. També es tenia previst incloure en els pressupostos municipals una nova partida per a material escolar.

La gratuïtat d'educació per a l'escola pública de nens, d'incalculable valor sociocultural, suposava un gran pas per a Palafrugell. No obstant, el professorat mostrava un cert temor davant l'augment previsible de matrícula d'alumnes, que amenaçava desbordar les seves capacitats docents i humanes. Els acords preses en la històrica sessió municipal van recollir les preocupacions justificades dels mestres públics.

La gratuïtat de l'ensenyament públic podia semblar un greu escull per a la continuació de les escoles privades. No obstant, la supervivència d'aquestes es basava

en una matrícula inferior i en unes condicions millors d'higiene i salubritat respecte l'escola pública. L'altre gran sostenidor per a l'escola privada és el caire classista que, amb el desenvolupament de la gratuïtat de l'escola pública, va començar a caracteritzar-la.

La incorporació posterior de l'escola pública de nenes en la gratuïtat d'ensenyament

Al costat de l'eufòria d'uns quants, les famílies que tenien filles havien de continuar pagant una quota a la mestra, perquè l'ajuntament no havia dit el contrari. Finalment, el 18 de desembre de 1870 el Ple municipal, fent-se ressò de les nombroses queixes que havien estat esteses pels pares que es consideraven discriminats, va acordar la gratuïtat d'ensenyament per a les nenes, amb unes condicions anàlogues a les que regien l'escola pública de nens d'ençà del 29 d'octubre, a excepció de les retribucions per a la mestra, que eren quasi una tercera part inferiors a les dels mestres. Per tant, a finals de 1870 es podia parlar de gratuïtat, almenys de dret, a l'escola pública de Palafrugell.

La no inclusió inicial de les nenes dins la gratuïtat educativa venia determinada per diferents aspectes. D'entrada, cal assenyalar que la majoria de mainada assistent a l'escola eren nens, l'escolarització dels quals era molt més fàcil de completar; pel contrari, les nenes eren víctimes d'una discriminació molt arrelada que les impossibilitava d'accedir a cap paper rellevant en la societat del moment, i que per tradició les havia mantingut amb baixos nivells d'escolarització. Per altra part, s'ha de valorar l'esforç que per a l'ajuntament havia de suposar la gratuïtat de l'escola pública de nenes, que sí dispararia els pressupostos respecte abans.

Efectivament, allà on més va créixer el volum de despesa pública d'ençà d'anys anteriors era en l'educació pública per a nenes, i el fetòmen es confirma quan dos dies després del darrer Ple, una sessió extraordinària, el 20 de desembre, va acordar la contractació de dues auxiliars, Júlia i Dolors Vilà, que fins el moment havien exercit a Lloret de Mar, i que ajudarien l'única titular de l'escola de nenes, Teresa Burcet.

La gratuïtat va incrementar els totals de mainada assistent a l'escola, i es van ajustar els índexos de nens i nenes en procés d'escolarització, d'acord amb la seva natural proporció demogràfica.

Que fos el poble, per la pressió exercida, i no els seus representants els qui forcessin una consolidació de la política econòmica en matèria d'educació per al curs 1871-72 i anys posteriors, volia dir que l'augment conseqüent dels tributs que a tal fi es produiria seria probablement acceptat per una gran majoria de palafrugellencs.

Palafrugell va posar de manifest arran dels fets de 1870 la seva capacitat pròpia per satisfer la demanda social d'educació. Mentre moltes àrees de l'Estat no eren tan afortunades, la realitat palafrugellenca —evidentment no exclusiva— mostra que els plantejaments educatius responien al pes de la via industrialista en què el poble es trobava immers. El que calia en el futur era assegurar que la infraestructura escolar es completés, que el poble seguís el tren de la modernitat i, sobretot, que la indústria no defallís.

Els problemes immediats i el canvi polític de la Restauració

Tot i les bones expectatives que suposava la gratuïtat d'ensenyament públic per a Palafrugell, no estava tan clar si material-

Portada d'un llibre de lectura per a nenes editat per Saturnino Calleja i publicat a Madrid l'any 1901.

ment es podria continuar l'esforç que exigia allò acordat.

A principis de juliol de 1871, el Ple municipal va manifestar el seu desacord amb l'elevat cost que suposava per a l'ajuntament el lloguer dels locals destinats a escoles (un total de 1.397 pessetes amb 50 cèntims. anuals). En la mateixa sessió es va recordar que, per mitjà de les desarmortitzacions de 1855, el govern de la nació havia concedit al municipi un terreny de domini públic, amb l'objecte d'aixecar-hi un edifici escolar públic.

Les discussions no van fer més que evocar l'expedient enviat a Madrid l'any 1857. De nou es tornaria al costum de demanar més diners als contribuents per aquest concepte; fins i tot la corporació local pensava negociar l'obtenció d'un préstec i afrontar per enèsima vegada la construcció de l'anhelat edifici.

*El treball infantil i la
desescolarització van
preocupar les
autoritats durant
molts anys.*

El cop definitiu que va fer decantar la balança pel cantó del dèficit educatiu públic va ser la Restauració borbònica, la qual va tornar a deixar el país en mans de les velles oligarquies que tradicionalment n'havien disposat.

A Palafrugell, liquidar la gratuïtat hagués estat quelcom excessiu perquè hi havia el perill d'una protesta popular; per molt menys, el sector dels artesans tapers havia organitzat jornades de protesta que no feien més que perjudicar la rendabilitat del capital industrial i comprometien l'ordre social a la vila.

L'abril de 1876, posant en perill el conveni de 1870 signat per l'ajuntament i els

mestres públics, la corporació local va ser acusada de no pagar degudament les retribucions als ensenyants. El propi governador civil va començar a pagar els retards de sou, sota pena d'imposar sancions econòmiques a l'ajuntament. La situació es va poder redreçar, sense que els pares dels alumnes haguessin de pagar quotes addicionals als mestres impagats, fet que hagués suposat un important retrocés.

L'Escola de Llofriú

Un problema que no havia quedat solucionat el 1870 era l'escolarització gratuïta per als habitants de Llofriú: el 1858 havia tingut lloc la segregació del poble de Mont-ras respecte la vila de Palafrugell. El que ara succeís a Mont-ras era incumbència exclusiva de les seves autoritats, però Llofriú, que no tenia escola, pertanyia curiosament al districte escolar de Mont-ras, situació que no havia estat revisada d'ençà de la segregació de 1858.

Llofriú pagava els seus impostos a Palafrugell, i a canvi no rebia cap prestació educativa, vet aquí la contradicció: eren doncs ben lògiques les protestes realitzades des de Llofriú al llarg d'aquests anys. El problema no era tan greu en la pràctica fins que a primers de maig de 1876 el mestre del districte escolar de Mont-ras va renunciar a la seva plaça. Llofriú mereixia ser agregat al districte escolar de Palafrugell, i que els seus nens rebessin assistència escolar gratuïta.

La situació es va perllongar per raons burocràtiques i administratives. Així, l'any 1904 diversos veïns de Llofriú van demanar la creació d'una escola pública en aquest nucli, ja que la mainada només disposava de dues opcions: no anar a l'escola o anar a la de Palafrugell, amb el consegüent perill que això implicava ja que el

camí era molt transitat per carretes i el travessava el tramvia del Baix Empordà.

Ja entrat el s. XX, l'inspector d'ensenyament de la zona va recomanar la creació d'estudis oficials a Llofriu. El *Ministerio de Instrucción Pública* en va disposar la creació els anys vint, encara que durant molt temps s'ocuparien com escoles edificis que particulars de Llofriu cedien a l'ajuntament.

Les desigualtats socials i l'absentisme escolar

La implantació de la gratuïtat d'ensenyament a la vila havia suposat un augment important del nombre de matriculats a l'escola pública. Però tot i això no es va solucionar el problema de l'absentisme escolar. Una proporció bastant elevada de mainada en edat escolar no assistia a cap centre, i si ho feia, era irregularment. El fenomen preocupava les persones vinculades al món educatiu de Palafrugell, les quals es lamentaven, arran de diverses visites als centres escolars públics, de la falta de puntualitat dels infants, i de l'elevat nombre

d'alumnes que no acudien a l'escola diàriament.

La qüestió anava molt més enllà de ser una conducta censurable atribuïda a la mainada, perquè tenia la seva arrel en la situació familiar dels nens absentistes.

Abans de la gratuïtat, que un nen o nena no estigués escolaritzat era desgraciadament excusable, ja que s'argumentava que la baixa

Vista actual de Llofriu. Els seus veïns van reivindicar una igualtat de drets amb la resta de palafrugellencs.

Carta adreçada l'ajuntament de Palafrugell per un grup de veïns de Llofriu l'1 d'agost de 1904:

"Los infraescritos vecinos del pueblo de Llofriu agregado á este municipio (...) con el debido respeto esponemos: Que siendo uno de los principales deberes de los esponentes y de esa celosa corporación, el procurar la educación é instrucción (...) de los hijos habitantes en dicho pueblo; pues es el caso que éste dista más de cuatro Kilómetros de esta villa en donde existen los profesores encargados de la referida instrucción y educación y lo peor es que tienen que pasar por un camino de sumo tránsito de carruages y del Transvia del Bajo Ampurdán que hace muy peligroso el tránsito de la niñez por dicho camino (...)

Ya al organizarse el plan de instrucción á intermedios del siglo pasado se dispuso que el indicado pueblo de Llofriu formaria distrito escolar con el de Montrás y que ambos contribuirían por iguales partes al sostenimiento de una escuela completa. Mucho se ha legislado para la mayor facilidad de la instrucción pero para los habitantes de indicado pueblo de Llofriu ha resultado con menos precio pues al ser agregados al municipio han quedado sin el indicado distrito escolar, sujeto á las innumerables cargas municipales de esa villa, y con las dificultades espuestas para recibir la indicada instrucción tan útil y necesaria (...) si tantos sacrificios pecuniarios hace este Municipio

para la instrucción de la juventud, que nunca son escasados dada la importancia de la intrucción (...) Suplican: se sirva acordar la inmediata creación y provisión de escuelas elementales publicas en el pueblo de Llofriu (...) ó en subsidio supvencionar la que los esponentes ofrecen crear en dicho pueblo de Llofriu, para que en su dia resulte un pueblo instruido cual corresponde. Gracia que no dudan los esponentes alcanzar de esa celosa Corporación municipal".

Actes de la Junta Local de Primer Ensenyament, que reflecteixen la preocupació de les autoritats locals davant l'absentisme escolar (20-11-1877):

"(...) Seguidamente el mismo Plaja, habida consideracion á que la principal industria que se ejerce en esta villa permite que desde muy jóvenes los niños se dediquen al trabajo, abandonando desde luego el estudio, propuso á la Junta fijar la admision de los mismos en la escuela á la edad de cinco años, con cuya medida se conseguiría prolongar un año mas la enseñanza de la clase trabajadora, por desgracia bastante atrasada; y la Junta, considerando que dadas las circunstancias de la poblacion la edad de cinco años es ya la propia para comenzar á dedicarse al estudio los niños, y que aun cuando al principio sus adelantos sean muy pocos es siempre preferible á que sigan divagando por las calles de la población incomodando á los vecinos en sus casas y por las calles, como amenudo se observa, y lo que es peor acostumbrandose á seguir una vida poco decente; y considerando que con el cambio de locales de las Escuelas ha desaparecido en gran parte la causa que motivó el acuerdo fijando la admision á los seis años; por unanimidad acordó fijar en cinco años la edad de los niños para su admision en estas Escuelas, y que se publique este acuerdo por edicto y pregon para conocimiento del vecindario".

riquesa familiar no permetia altra cosa. Però, la desescolarització no amagava tan sols la incapacitat familiar, sinó també l'interès d'alguns pares perquè els fills els acompanyessin a treballar, en condició d'aprenents o com assistents dels adults en el marc laboral; d'altres casos eren simplement la despreocupació més absoluta vers la instrucció dels fills, els quals corrien pels carrers cometent tot tipus de malifetes i provocant destrosses. En el cas de les nenes, era freqüent que les que no anaven a estudi tinguessin cura dels germans petits o realitzessin qualsevol altra tasca en l'àmbit familiar.

D'ençà de 1870 s'havia intentat que la gratuïtat d'ensenyament anés lligada a l'obligatorietat d'acudir a l'escola. Tota la mainada havia de matricular-se, al marge d'ocupacions domèstiques o d'altre índole. Però era difícil, ja que aquesta obligatorietat no tothom la veia com quelcom positiu: l'assistència regular a l'escola impedia que alguns nens i nenes continuessin ajudant la família amb el seu treball; anar a escola, en el seu cas, podia empobrir la família.

La Junta Local de Primer Ensenyament va intentar afrontar aquesta situació. Així, va decidir escolaritzar la mainada a partir dels cinc anys, enlloc dels sis com es venia fent; va fer concentrar les assignatures més importants en les hores de màxima assistència; va incentivar la concurrència dels alumnes mitjançant el sorteig de premis entre els més constants; a un altre nivell, la Junta havia informat puntualment el consistori municipal de la problemàtica, amb tal que s'imposés algun tipus de sanció als casos de difícil resolució.

El viatge itinerant dels edificis-escola

El 1878 van començar els problemes d'ubicació per als edificis-escola públics de la

vila. Així, a principis de març d'aquell any, Miquel Plana i Bassa, comerciant i propietari, va presentar demanda contra l'ajuntament, per tal que al cap de vuit dies es completés el desnonament del mobiliari escolar que ocupava un edifici de la seva propietat, llogat a l'ajuntament com a escola pública de nenes, al c/ Cavallers. L'ajuntament havia omès l'avís de desocupació, i el més greu era que portava un temps sense satisfer el lloguer corresponent.

Calia cercar un nou lloc per a escola pública de nenes, i es va parlar amb dos propietaris de cases per negociar la qüestió. Els nous contractes van comportar la divisió de l'escola pública de nenes en dos locals, situats al c/ Tarongeta i al c/ de la Font, fins al 30 de juny de 1880, amb un preu anual de lloguer de 380 i 480 pessetes respectivament,

En un edifici del c/ de les Botines propietat de Francesc Estrabau va estar ubicada l'escola pública elemental de nens des de 1880 fins a 1906

el qual incloïa una habitació per a habitatge de les mestres.

Al mateix temps, el juny de 1879 va finalitzar el contracte que lligava un edifici propietat de Martí Serra i Bofill amb l'ajuntament per a ús de l'escola pública de nens. Es va buscar un local provisional, almenys fins al juny de 1880, data en la qual es pretenia tractar globalment la qüestió d'un edifici-escola per a ambdós sexes.

L'últim dia de maig de 1880 l'ajuntament va signar un contracte de lloguer amb Francesc Estrabau, persona influent a la vila. El nou contracte, hàbil fins al 30 de juny de 1885, permetia l'ús d'un edifici propietat d'Estrabau, situat al c/ de les Botines. Aquí romandria l'escola de nens, al preu de 800 pessetes anuals, en concepte de lloguer —es té constància que aquests locals van tenir ús escolar fins l'any 1906.

El desembre de 1882 la urgència estava en dotar de nous locals l'escola de nenes. Es va negociar amb la cooperativa *La Económica Palafrugellense* un contracte d'any i mig. Els contactes de l'ajuntament amb aquesta cooperativa en matèria d'edificis per a ús escolar es van perllongar durant uns anys.

L'estat del material escolar

A part de la qüestió problemàtica dels edificis-escola, hi havia un altre camp summament desatès, el del material escolar: el dèficit dels recursos pedagògics per a ús col·lectiu era notable.

L'abril de 1883, essent alcalde l'anteriorment esmentat Estrabau, es va oferir a la corporació municipal la subscripció a la revista *Los Niños*, editada a Barcelona per Juan i Antonio Bastinos. La corporació municipal va al·legar que el mal estat de la hisenda no permetia la seva adquisició, però

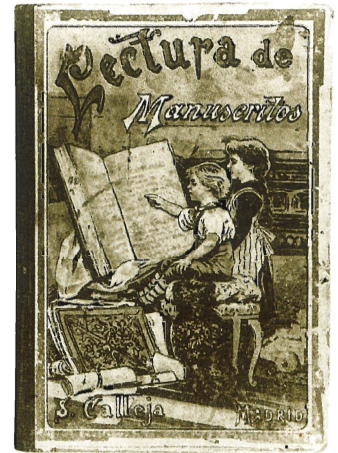
prèviament ja havia recomanat als mestres la subscripció a la revista.

El 10 de març de 1884 va ser convocat un Ple extraordinari, per actuar davant la comunicació rebuda amb data de 29 de febrer, i signada per l'Exmo. Sr. *Director General de Instrucción Pública*, segons la qual hi havia una enciclopèdia per a ús escolar al *Depósito de Libros del Ministerio de Fomento*, a Madrid, concedida a la *Escuela de Instrucción Primaria* de Palafrugell, per la Reial ordre de 8 d'abril de 1873. Com que passats quinze dies de l'expedició de la carta el ministeri no es responsabilitzava de la col·lecció, l'ajuntament va acordar el nomenament d'una personalitat de la vila encarregada d'efectuar la recollida del material, acompanyat de les credencials oportunes. El nomenament va recaure en la persona de Jaume Sagrera i Pijoan, doctor en filosofia i lletres, professor en aquells moments del *Real Colegio de San Lorenzo del Escorial*.

Evidentment, en aquest cas no es tractava només de dotar l'escola pública d'un recurs valuós, sinó que calia demostrar al govern central l'interès de la corporació municipal per a les qüestions educatives. No en va, la vila cercava els recursos necessaris per aixecar un edifici escolar públic.

La pèrdua de nivell de vida dels mestres

El mateix 1884 Júlia Vilà, mestra pública, va enviar una instància en la qual demanava un augment de sou de 40 pessetes per fer front al lloguer de l'habitació-escola, ja que amb les 160 pessetes que l'ajuntament li retribuïa per a tal fi no feia comptes. La corporació li va denegar la petició, al·legant que les 160 pessetes eren suficients per a una

Portada de l'obra *Lectura de Manuscritos* de Saturnino Calleja, editat l'any 1888, emprat per la redacció d'instàncies i factures.

En el Método de Geografía de Josep Guich, editat l'any 1892 i adreçat als alumnes d'ensenyament elemental, es pot veure un mapamundi amb una disposició continental diferent a l'habitual.

habitació acondicionada, i més en el moment que els preus dels habitatges havien experimentat un descens.

Poc després, Salvador Meya i Puig, ajudant de l'escola elemental pública de nens, va sol·licitar un abonament per al lloguer de la seva casa-habitació, en considerar injusta la dotació rebuda davant l'elevat nombre de nens que havia d'atendre. A més, la seva família havia augmentat i no feia prou amb el que guanyava. En aquest cas l'ajuntament va respondre favorablement a la seva petició, per considerar-la justa, i va augmentar-lo en 75 pessetes anuals.

Per bé que cada cas hauria de tractar-se en particular, no deixa de ser reincident el resultat d'aquests dos acords, pel que afecta a l'acceptació social de l'educació femenina, la qual havia experimentat un cert retrocés durant aquests anys de la Restauració.

Un recurs que gaudien els mestres era el de carregar el seu horari lectiu en el despatx

d'alguna fàbrica de suro, amb el corresponent sobresou. Fins i tot hi havia qui, pel seu caràcter emprenedor, va muntar alguna petita fabriqueta, i algun altre va abandonar la professió d'ensenyant davant la major retribució rebuda en el món del suro, que per aquells dies començava a conèixer un esplendor sense precedent a la vila, de la mà del seu artesanat.

Dos mestres del temps del suro

Vicenç Roure i Armadà

Va néixer a Besalú el 17 de gener de 1833. Va exercir de mestre a Arbúcies durant 11 anys, i després es va traslladar a Palafrugell, on va dedicar-se a l'ensenyament des del 1867 fins al 1907. Durant aquests anys va ser director de l'escola elemental de nens.

Va escriure diversos articles a la revista d'educació *El Defensor del Magisterio* i en diaris de l'època, fet que li va atorgar el reconeixement fora de l'àmbit palafrugellenc.

L'any 1896 va idear un tauló indicatiu; en ell s'escrivia el nom de cada alumne, i al seu costat hi havia una extensa quadrícula dividida en grups i seccions, que permetia portar un control del nen. Aquest, amb una ullada podia veure quin havia estat el seu comportament durant la setmana. La Junta Provincial d'Instrucció Pública es va ocupar de fer arribar l'invent a instàncies superiors, donada la seva gran utilitat. L'agost del mateix any, Vicenç Roure i Lluís Vilalta —el seu ajudant a l'escola— van ser nomenats respectivament president i secretari de l'Associació del Magisteri del partit de la Bisbal.

Va lluitar per al millorament general de l'escola pública, i per unes millors condicions laborals del professorat.

En una carta tramesa al consistori el 1890, Vicenç Roure expressava el seu malestar pel que considerava una caiguda del seu nivell de vida d'ençà la gratuïtat. El sobreesforç al qual es veia abocat —200 deixebles abans de 1870, 300 el 1878 i 400 el 1880!—, només amb el concurs del seu ajudant Lluís Vilalta, era evident.

Roure era un home ben relacionat, que va establir contactes amb el ministre de Foment. Li preocupava especialment el tema del magisteri públic en zones rurals, i les precàries condicions que havien de suportar els seus companys de professió. Va vincular l'escola pública amb els centres obrers de Palafrugell, i va insistir perquè els lligams entre ambdues institucions augmentessin, de manera que aquells palafrugellencs que ja no anaven a l'escola prosseguissin amb la seva instrucció.

Era un home afable i bonadós que es va guanyar la simpatia de tothom qui el coneixia. L'any 1906 l'inspector va exaltar la figura de Roure com a home de grans qualitats dins el magisteri.

La Junta Provincial li va proposar ingressar a l'ordre d'Alfons XII. El desembre de 1907, a l'edat de 74 anys i després de més de quaranta anys de servei a Palafrugell, Vicenç Roure va jubilar-se.

Es va dedicar, paral·lelament a l'ensenyament, a la indústria del suro, i va formar societat amb el seu company de treball i bon amic Lluís Vilalta.

Unit a la palafrugellenca Rosa Riera, i pare d'una noia de nom Elvira, el mestre Roure, un cop jubilat, va passar la resta dels seus dies a la vila del suro, recordat per molts dels seus antics deixebles i acompanyat per la família i el seu amic Vilalta.

Va morir l'1 d'octubre de 1922, a l'edat de 89 anys, i va ser enterrat a Besalú.

Pere Pascuet i Teixé

Era fill de Sant Pere Pescador, i va obtenir el títol de mestre quan tenia 16 anys. El 1875 va passar a ocupar la plaça de Joan Llavià a l'escola superior de nens de la vila.

Després però, va romandre uns anys a l'escola pràctica agregada de la Normal de Girona, fins que l'1 de gener de 1889 va accedir, donades les reiterades peticions que li havien fet algunes personalitats de la vila i des del propi ajuntament, a encarregar-se novament de l'escola superior de nens de Palafrugell.

A part de coixejar, ja que portava una cama de fusta, va ser un home de salut feble. Tot i això, res no va impedir-li que es dedicués amb gran constància al magisteri. A part d'ocupar-se de l'ensenyament superior també va prestar una especial atenció a la formació de cecs i sord-muts.

El 1881 va crear un fons d'estalvi escolar i una biblioteca per a ús dels alumnes de les escoles públiques. Va pertànyer a moltes associacions de foment i cultura —era membre de la Societat d'Institucions de Previsió de França.

Per la seva meritòria i profitosa tasca en el camp de l'ensenyament va rebre moltes felicitacions de les autoritats, i se'l va condecorar amb la *Cruz de Caballero de Isabel la Católica* l'any 1897.

A part de tot això va fundar, organitzar i mantenir durant molts anys la Caixa d'Estalvis de Palafrugell. Va morir el dia 7 de gener de 1907. El seu enterrament va ser molt concorregut, ja que era un home molt estimat per tothom.

A dalt, Vicenç Roure i Armadà, mestre de l'escola pública elemental de nens des de 1867 fins a 1907. A sota, Pere Pascuet i Teixé, mestre de l'escola pública superior de nens des de 1875 fins a 1907.

**Transcripció d'un fragment de
la sessió plenària que tracta la
gratuïtat d'ensenyament a
l'escola pública de nens:**

"En la villa de Palafrugell álos veinte y nueve octubre del año 1870: Constituidos en la casa capitular de la misma, los individuos que componen el Ayuntamiento Popular y los vocales que forman la Junta Local de enseñanza en sesión ordinaria de este día el Señor Alcalde Don Narciso Olibés presidente del cabildo municipal declaró abierta la sesión y usando la palabra dijo que nunca con mas gusto habia presidido sesión alguna com la presente, pues que tiene por objeto tratar sobre la trascendental cuestion de declarar gratuita la enseñanza pública de las escuelas de niños de esta Villa ensanchando la esfera de accion de la misma, y haciendo posible que tantas inteligencias que hasta hoy se han perdido entre la oscuridad de la miseria y la indigencia pudieran en adelante despertar ála luz heridas por la vibracion continua de los rayos de la instruccion. Ninguna ocasion dijo mas propicia que la presente para realizacion tan importante. Ya que las leyes reconocen cierta autonomia al municipio, haga este un buen uso de la misma, consigne á la faz y para memoria de las naciones que la madre engendradora del progreso y mejoramiento de las mismas, es la libertad; que desata los lazos que pueden cohibir todo derecho y toda iniciativa sea colectiva o individual. Es preciso continuo estudiar y comprender á fondo los intereses morales y materiales de los pueblos y despreciando posturas egoistas, economias mal entendidas que dan por resultado perjuicios considerables, acometer con animo sereno empresas como la de que nos ocupamos; que aunque á primera vista aparecen dificiles, por los aumentos que producen en los presupuestos, las hace necesarias, estimables, é imperecederas los bienes que producen, (...) y concluyó diciendo que encarecida lo bastante á su modo de ser la importancia del objeto que en la presente sesión se trataba se sentaba creyendo merecio la aprobacion de todos los asistentes.

Hicieron luego uso de la palabra otros varios individuos todos suscribiendo en lo ya dicho por el Señor Alcalde Presidente y de preguntado si se aprobaba la proposición de declarar gratuita la enseñanza de niños en las escuelas públicas de esta villa, lo fue por unanimidad.

Acto continuo se invitó y llamó ála presente sesión á los Señores Profesores Públicos de esta Villa

Don Juan Llavíà y Serra y Don Vicente Roure y Armadà, al objeto de estudiar y fijar las bases de un convenio que realizando dicha mejora no provoque sensibles perjuicios á los indicados Profesores y una vez presentes manifestaron su buena intencion y deliberada voluntad, para llegar á dicho convenio, probando una vez mas su constante interés en favor de una mayor ilustracion de los hijos del pueblo. No obstante entre las reflexiones varias que se han manifestado por una y otra parte, en obsequio ála brevedad debemos hacer especial mencion álas hechas por los Señores Profesores sobre el crecido número de alumnos que concurren á sus escuelas, circunstancia que si por una parte da lustre y renombre álos relatados establecimientos, obliga por otra álos indicados profesores á conllevar un trabajo ímprobo y penoso tan solo propio de naturalezas robustas y privilegiadas. Que si con tal motivo enseña cada Maestro con la ayuda del coadjutor, á doble número de alumnos (ya que pasan de tres cientos los hoy día concurrentes) y por consiguiente ahorran al municipio la creación de nuevas escuelas, dificiles de sostener por los gravámenes que supondria sobre la riqueza pública, se ve á todas luces justíssimo por las razones sentadas no ser doble ni prudente á esta corporación partir para la formacion del convenio de principios egoistas que sobre ser injustos sacrificarian álos educadores de la niñez; á lo cual contestó el Señor Presidente con palabras analogas á las dichas por él anteriormente desvaneciendo cualquier temor que pudieran abrigar los Señores Profesores.

Partiendo pues de loespuesto, la Corporación Municipal, Junta local de enseñanza de una parte y los Señores Profesores Don Juan Llavíà y Serra y Don Vicente Roure y Armadà de otra, teniendo en cuenta lo dispuesto en la ley vigente de Instrucción pública primaria que con referencia á este caso dice: "Se procurara dar otra forma de convenio entre los Ayuntamientos y Maestros, álas retribuciones que estos han de percibir, necesitando dichos convenios la aprobacion de la Junta Provincial" tienen á bien formalizar el siguiente convenio:

1-Primero: el Ayuntamiento se compromete á pagar de fondos municipales y por sustitucion de las retribuciones de los niños que concurren álas escuelas

públicas de esta Villa, la cantidad de mil pesetas anuales á Don Juan Llavìa Profesor de la escuela superior, otras mil pesetas á Don Vicente Roure y Armadà profesor de la escuela elemental, y doscientas cincuenta al Ayudante con aumento de las quinientas que viene percibiendo hasta la fecha.

2-Segundo. Dicha dotacion queda garantida á los profesores por estar consignada en el capitulo correspondiente segun se demuestra por el testimonio que de la memoria que antecede al presupuesto aprobado se acompaña en la parte correspondiente.

3-Tercero. Los Profesores relacionados seguirán enseñando las materias que abrazan sus respectivos títulos; continuando en las mismas costumbres seguidas hasta aqui para la admisión de niños, así de la Villa como forasteros, pudiendo exigir á estos últimos las retribuciones que juzguen conveniente.

4-Cuarto. Los indicados Maestros se reservan el derecho explícito de cobrar las mensualidades conforme han venido haciendo hasta el día de la contrata, siempre que algun Ayuntamiento respectivo dejando de cumplir este convenio, comenzase por dejar desatendido ó atrasado el pago de uno ó mas trimestres sin perjuicio de recurrir á la Superioridad para obtener justicia cumplida.

(...) Que habiendo alcanzado los setenta y cuatro años de edad segun fe de Bautismo que se acompaña y de estos, más de cuarenta, de meritorios servicios en la Escuela Elemental de niños de este Municipio (...) Teniendo en cuenta el infrascrito, que la fatiga no interrumpida de tantos años de enseñar á numerosos alumnos le ha producido una bronquitis crónica, que le apaga la voz al poco rato de explicar á los niños y le produce una tos que a lo mejor le inutiliza para articular palabras hasta ni en tono bajo. Con tales motivos y aconsejado por los médicos, el infrascrito ha solicitado por conducto de la Junta Prval., al Ministro del Ramo de Instrucción Pública la jubilación que se ha dignado conceder segun oficio de la M. I. Junta provincial que se acompaña.

Ahora bien, con tales motivos arriba expresados y respectiva documentación el suscrito maestro

5-Quinto. En el caso que el Gobierno dispusiera que las dotaciones fijas de los Profesores se centralizasen en las Capitales de Provincia la cantidad fijada en este convenio no sufrirá alteracion alguna continuandose el cobro por dichos Maestros por trimestres como ahora.

6-Sexto: Este convenio empieza á regir desde primero de octubre del corriente año.

7-Septimo: Asimismo es pactado que este convenio no podrá de ninguna manera romperse por ninguna de las partes una vez aprobado por la Excelentissima Junta Provincial de instruccion primaria.

Estos y no otros son los pactos bajo los cuales las partes se obligan á cumplir y ejecutar el presente convenio, todo con arreglo á la ley vigente de Instrucción pública despues de demostrado claramente las ventajas que del mismo debe reportar la Villa de Palafrugell y para validez de la misma y mutua obligacion de ambas partes se levanta y formaliza la presente acta de la que se sacará copia certificada para mandarla á la Excelentissima Junta Provincial de Instrucción pública para su aprobacion firmando la presente los concejales del Ayuntamiento, Junta local de enseñanza y Profesores públicos, con el infrascrito Secretario de que certifico."

suplica de este Magnifico Ayuntamiento que habida consideración á la disposición (...) se digne concederle la Jubilación Municipal no solo porque el derecho lo indique, si que también lo espera conseguir de este digno Ayuntamiento como un acto de voluntad espontáneo, que á la par que honra al veterano Maestro Municipal por sus servicios con tanto celo prestados á las generaciones que se han sucedido en esta Escuela pública, honra al Cuerpo Municipal, por ser el primero de la Pva. y quizás de Cataluña, que jubila al Veterano Maestro de 1a. enseñanza. Y no es tan grande el sacrificio pues segun opinión de los centros oficiales se trata de 550 pts. mitad de la dotación fija del Maestro que espera alcanzar de esta Corporación y á percibir comenzando por el día siguiente al cese. Gracia que no duda obtener del Magnifico Ayunto. de esta Villa."

Carta adreçada per Vicenç Roure a l'ajuntament de Palafrugell sol.licitant la jubilació, el 9 de desembre de 1907:

Els models alternatius a l'oferta pública d'escola

Els governants de la Restauració van potenciar l'educació privada i religiosa. A Palafrugell, la feblesa dels recursos municipals en matèria d'instrucció va provocar la decadència de l'escola pública; alhora, algunes personalitats de la vila van fer aportacions decisives per a la millora de l'ensenyament privat. El bon moment que travessava la indústria surera va permetre que sorgissin nous centres escolars privats, alguns dels quals impartien un ensenyament més professional, adreçat a les demandes laborals del sector empresarial surer.

El 1889 el mestre públic Pere Pascuet va acudir a l'ajuntament per efectuar una reclamació: mancaven 1.250 pessetes, imprescindibles per al manteniment de la gratuïtat d'ensenyament a l'escola superior de nens. Es va signar un acord entre el mestre i l'ajuntament, amb l'interès de normalitzar la situació. En aquells dies, els pressupostos municipals eren del tot insuficients per satisfer un servei educatiu la demanda del qual no parava de créixer. L'escola pública perdia gradualment qualitat i modernitat; la saturació de les aules era la mostra més evident del seu declivi. Enfront d'ella, les iniciatives privades anaven prenent força.

La Restauració borbònica havia facilitat que les corporacions religioses fessin extensible el seu braç educatiu. A part d'aquestes, és summament destacable el paper exercit a

Palafrugell per altres escoles privades, laïques, que van acabar de definir el mapa escolar de la vila a finals de segle.

La ràpida consolidació dels centres privats es deu a què aquests disposaven dels mitjans adequats: les aportacions de nombroses famílies palafrugellenques adinerades, d'idees favorables a tals projectes, van resultar cabdals per a la consecució d'una tasca docent eficaç.

L'enfortiment de l'escola privada a Palafrugell era la resposta més evident de la burgesia surera, agrària i comercial a les pressions obreres de 1870, en el moment econòmic i polític adequat. Dins aquest ordre de coses, el classisme s'havia anat accentuant; escola privada i pública no havien estat mai tan confrontades com aleshores. Hi va haver una reacció de nombrosos pares, els quals van decidir treure els fills de l'escola pública en

El Fraternal era un centre d'oci dels obrers del suro. Les activitats que s'hi realitzaven van contribuir a la culturització de molts palafrugellens.

El tren, símbol de modernitat a la vila. Els fabricants i comerciants del suro que el varen fer realitat també varen potenciar l'ensenyament privat.

23 - Palafrugell. - Estació
L. Rolsin, fot. Barcelona

crisi, quan van veure que les privades funcionaven bé. La seva intenció era procurar que els fills rebessin una instrucció de qualitat; alguns pares pretenien assegurar-los un futur lloc de treball millor a aquell al qual podien aspirar els fills dels obrers.

Els defensors dels models privats d'educació adoptaven diferents postures, algunes de les quals comportaven una forta bel·ligerància vers l'escola pública: els seus detractors entenien que ells constituïen una part important dels contribuents de la localitat que sufragaven un ensenyament per a pobres i anticlericals, i del qual no en volien saber res.

Per a una gran majoria, ajudar a costejar una escola pública era interpretat com un mal menor que garantia un cert control sobre la mainada i estalviava els conseqüents desordres i destrosses que originaria una sobtada desescolarització —era molt costós fer front a les despeses que les bretolades de mainada ocasionaven a la comunitat i als particulars. Pugnar obertament per la liquidació de la gratuïtat significava el risc de greus enfrontaments (la gratuïtat educativa es va interrompre en diverses ocasions durant l'última dècada del segle, però bàsicament per retards en les retribucions;

ningú no havia gosat trencar el conveni acordat el 1870).

L'obra cultural de l'artesanat suro-taper

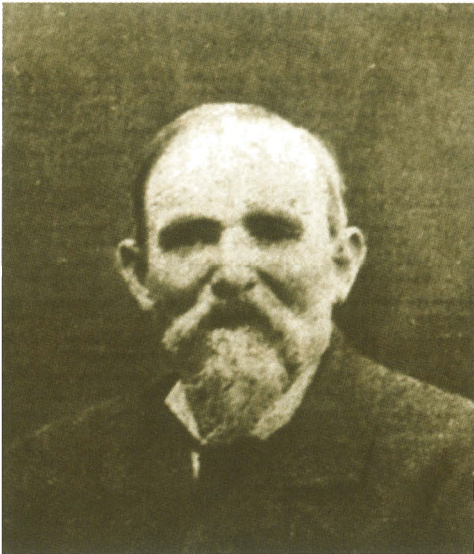
L'artesanat suro-taper invertia el temps d'oci vers la seva projecció social, per la via cultural i recreativa. Poc identificats amb la política de l'Estat, aquests obrers del suro anaven constituint tot un seguit de colles i societats recreatives les quals reconeixien la importància de l'educació. El concepte educatiu d'aquests anava molt més enllà del que la institució escolar satisfia. Potser no massa conscients del valor, l'educació permanent era una prestació cabdal en els seus moments d'oci. La majoria de societats i ateneus disposaven de voluminoses biblioteques, i en elles la rebuda periòdica de diverses edicions de premsa local i forània era quelcom summent habitual i consultat.

Aquestes formes d'oci, a les quals podien accedir els aprenents del suro i joves en general a partir dels catorze anys, permetien el manteniment dels coneixements mínims de lectura i escriptura.

No seria però fins l'arribada del s. XX en què la creixent proletarització del grup i la pèrdua del nivell de vida va posar els obrers del suro en una posició més organitzada. Va ser quan aquests van intervenir en l'educació dins mateix de l'àmbit escolar, i llavors es van procurar d'ofertes educatives més en consonància amb les seves idees.

L'Escola de les germanes Carmelites

Per a les Carmelites, presents a la vila des de 1853, la revolució Gloriosa de 1868 havia representat un cop molt dur. Es van veure obligades a jurar la Constitució progressista de

L'aportació de l'empresari del suro Josep Barris i Buixó va ser decisiva per a la construcció de l'Escola de les germanes Carmelites a Palafrugell. Retrat publicat a La Crònica. Any 1907

1869 i a acceptar la seva conversió en mestres públiques aquell mateix any; si es negaven al jurament perdien el seu dret a exercir la docència. La mare Paula Delpuig, el generalat de la qual va durar des de 1854 fins a 1889, va adoptar la postura de no jurar la constitució. Aquest procediment va condicionar sens dubte el tracte que les germanes de Palafrugell rebrien de les autoritats de la vila.

Les germanes Carmelites havien ensenyat dins el mateix edifici de l'hospital (allà dins gaudien dels avantatges que el consistori els brindava, perquè tothom acceptava que l'ús de l'hospital era públic i benèfic) a partir d'ara es van veure forçades a ensenyar fora de l'esmentat edifici, en cases adequades per a ús escolar.

Recíprocament, el cost de les mensualitats es disparava per tal de fer front a l'import dels

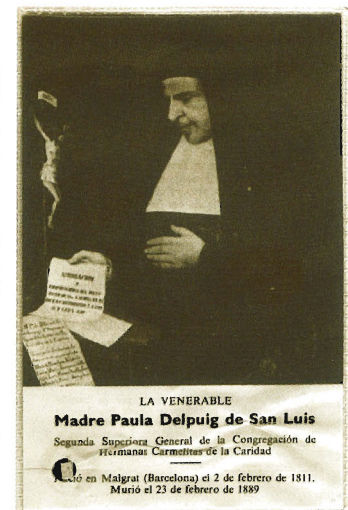
lloguers per als nous edificis-escola emprats. Això significava que els pares que havien pagat fins ara ho continuarien fent amb més quantia. Així, l'any 1877 la germana Carmelita Bernardina Ballester va passar a dirigir una escola privada; el 1882 eren ja dues les escoles que depenien de monges Carmelites; una era la de l'esmentada Bernardina, i l'altra la de la germana Lluïsa Ribas.

Les germanes comptaven amb l'estimació de gran part de la població. Joan Miquel, capellà del poble, va recórrer a alguns amics i, entre tots, es van comprometre a sostenir les germanes en el cas que els ingressos de les mensualitats no cobrissin les despeses educatives. Es va obrir una subscripció popular al seu favor, i moltes famílies van oferir-hi la seva aportació.

A l'hospital van restar tres monges, perquè altres cinc havien anat a viure en una casa propietat dels fills d'un germà difunt del capellà Joan Miquel. En aquesta casa, a part d'habilitar-se per a l'ensenyament, s'hi va instal·lar un oratori privat, amb el permís del bisbat.

La matrícula anava en augment i es va pensar en un local més gran. Momentàniament, les germanes varen traslladar l'habitatge a la casa de Narcisa Marquès, persona vinculada a aquest grup religiós. Per fi, el 30 de juny de 1882, la institució Carmelita va comprar un terreny de 3.358 metres quadrats; els plànols van ser aprovats per l'ajuntament el 2 de juliol. Un important donatiu de Josep Barris i Buixó, industrial del suro, va ajudar a la construcció de l'escola. Barris, acusat a l'època per determinats sectors de tenir idees avençades (hi ha qui l'ha relacionat amb la maçoneria), va poder muntar el seu negoci surer a Reims i a Espernay acollit per les grans famílies aristocràtiques i conservadores, gràcies al seu accés a Monsenyor Doupanloup,

Paula Delpuig, màxima responsable de la congregació Carmelita a Catalunya durant la segona meitat del s. XIX.

Capitells del claustre de l'Escola de les Carmelites. La construcció d'aquests va suscitar la discòrdia entre la germana Paula Delpuig i Josep Barris.

llavors bisbe auxiliar de París, que l'havia introduït al mercat francès de taps a canvi de fer una donació a l'Església. Aquest llegat va ser l'origen de l'escola.

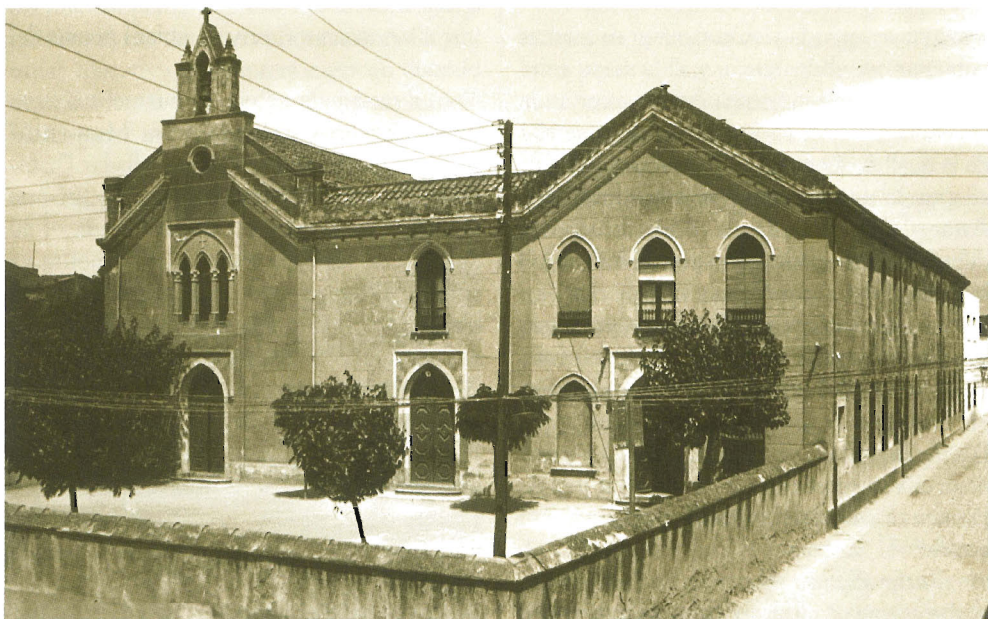
Durant el maig de 1883 la mare Paula Delpuig va desplaçar-se a Palafrugell per visitar les obres: en adonar-se que s'estaven fent les columnes del pati interior estucades va fer parar l'obra; considerava un luxe que s'estucqués. Josep Barris no va rebre massa bé l'actitud de la mare Paula, i aquests desacords van motivar probablement que aquest deixés de donar diners per a l'obra. Llavors les aportacions de gent del poble es van fer imprescindibles. Les despeses totals van ascendir a quasi divuit mil duros, tres mil dels quals es van recollir mitjançant almoines.

L'edifici constava de planta baixa, pis, pati i una església acabada el maig de 1884. El col·legi es va convertir en un veritable centre d'instrucció i formació femení que aplegava noies de Palafrugell i rodalies.

Durant un temps va acollir les filles de la burgesia, però tot i això sempre va mantenir un important to de senzillesa. Josep Pla va escriure l'any 1954 a *Peix Fregit* (Ed. *La Punta d'es Mut*): "Aquest col·legi (...) no accentuà excessivament el gust de la cursileria que imperava a l'època".

De bon principi la instrucció que s'impartia a la nova escola es va centrar en aquestes matèries: lectura i escriptura, catecisme i història sagrada, gramàtica i cal·ligrafia, aritmètica i geometria, geografia, economia domèstica, francès, dibuix i pintura, música i tota classe de valors religiosos.

Hi havia quatre aules, segons nivells d'edat, amb les següents germanes: pàrvuls, amb Purificació Roig; elemental, amb Antònia Rivas i l'ajudant Teresa Planes; superior, amb Brígida Clasclor auxiliada per J. Ferrer; col·legials, amb Aniceta Romeu. A part de la germana Rivas, cap d'altra no tenia títol de mestra.

L'Escola de les germanes Carmelites. Dècada de 1950.

*Alumnes del Col·legi dels Maristes.
Any 1898, aproximadament.*

Els Maristes

El col·legi va ser fundat a finals de 1894. El primer director va ser el germà Nehemias (Joseph Louis Chanel). Des d'un primer moment els Maristes es van dedicar de ple a l'exercici docent. El centre va tenir el suport d'un grup de famílies palafrugellenques que havien constituït un comitè d'ajuda. Aquest comitè s'ocupava de pagar el lloguer de la casa on s'estava la petita comunitat de religiosos (quatre membres). Aquesta estava situada al c/ de la Font, 13; per a les funcions escolars van habilitar tres sales d'una casa del c/ Guifré, 7. L'edifici, força assolellat, donava al pla de Santa Margarida; uns 200 metres quadrats de terreny servien de pati. L'escola recolliria d'entrada una bona part dels fills de l'estament pagès.

El 1898 residien en el centre els germans Josep Lluís Chanel, superior dels religiosos i director de l'escola, de trenta-sis anys i d'origen francès; Sixto Cormominas Bou, de Girona, de vint-i-quatre anys; Jaume Rius de

Satoga, provinent de la província de Lleida, era el més jove amb divuit anys; i Josep M. Vilallonga, de Berga de dinou. A part d'ells, sovint rebien hostes, transeünts del propi grup religiós.

Entre 1904 i 1908 l'escola va ser traslladada al c/ de la Caritat, on va romandre fins l'esclat de la Guerra Civil (el local donava al c/ de Sant Joan). A la banda de la Caritat hi havia un rebedor per atendre els pares, i a sobre d'aquest, el pis on els germans vivien; després del rebedor, un llarg passadís conduïa al menjador, que connectava amb la cuina; més enllà hi havia un petit pati, després del qual i pujant uns esglaons, s'accedia a un altre de més gran; a la dreta quedaven un pou i un safareig tancats per una reixa; al fons del gran pati, i de la banda del c/ Sant Joan, s'ubicaven les aules, una a baix —la del director— amb dues habitacions annexes, una de les quals servia per a classe dels qui feien el batxillerat; a dalt dues aules més completaven l'escola; a un cantó del pati gran hi havia una habitació que es va emprar durant un temps

*Germà Doucelain (Luis Perren).
Director del Col·legi dels Maristes de
Palafrugell de 1931 a 1933.*

Els membres del Batallón Infantil: J. Genís, J. Masdevall, E. Sagrera, D. Gurgui, J. Bordas, P. Juez, N. Solà, P. Masdevall, M. Masdevall i E. Masdevall. Any 1912.

com a aula però que va acabar servint de sopluig per als escolars a les hores de pati en dies de pluja; a l'altre cantó del pati hi havia unes comunes.

Des de la seva fundació el 1894, l'escola va tenir quatre germans. Tres d'ells ensenyaven i l'altre era el cuiner. El 1913 va aparèixer en el *Correo Catalán* la notícia sobre una probable clausura del col·legi; aquesta informació es va originar per uns canvis dins l'escola que afectaven tant la direcció del centre com el nombre de germans. Així, a partir de 1914 es té constància que ja hi havia al centre un marista menys, situació que es va mantenir fins a la desaparició de l'escola, l'any 1936, amb motiu de l'esclat de la Guerra Civil.

La vestimenta dels germans era bàsicament una sotana negra, un pitet blanc penjat al coll amb un crucifíx de fusta, un barret, sabates i mitges. Justament va ser el pitet allò que va motivar l'aparició del motiu *pitongos*, adreçat als germans. Era tradició de la comunitat que cada germà tingués un sobrenom, amb el qual eren coneguts.

Els primers anys assistien a l'escola una mitjana de noranta nens, al cap de poc temps la matrícula es va estabilitzar entre cent i cent cinc; els anys trenta hi assistien uns cent quinze alumnes. Sempre hi va haver a l'escola tres aules ocupades, excepte algun curs en què es va haver d'habilitar una quarta classe.

Els Maristes van crear un *Batallón Infantil* l'any 1912, amb un tranfons cristià i d'exaltació del patriotisme espanyol. Els germans disposaven d'una habitació a l'escola, entrant pel carrer de Sant Joan, on guardaven els uniformes i el material per desfilar.

El 19 de novembre es van celebrar diversos actes amb motiu del naixement del *Batallón*: tot el regiment va formar a la plaça de l'església, amb una bandera espanyola i altres domassos. Van apadrinar el *Batallón* el diputat Bonaventura Sabater i l'Antonieta Aroles, muller de l'empresari del suro Genís. En el discurs efectuat des de la balconada de can Roger, Bonaventura va dir que s'havia d'ensenyar a la mainada el "símbol de la pàtria". Més endavant el *Batallón* aniria inclús a desfilar a Begur.

Directors del col·legi des de la seva fundació:

— Germà	Nehemie(Joseph Louis Chanel)	1894 - 1899	— Germà	Eutimio(Ausencio Lacheta).....	1917 - 1918
— “	Edesius(Xavier Pierre Lafont)	1899 - 1902	— “	Flavio(per segona vegada).....	1918 - 1920
— “	Emeric(Arthur Esteve).....	1902 - 1907	— “	Dámaso(per segona vegada).....	1920 - 1926
— “	Dámaso(Jaume Hors)	1907 - 1910	— “	Eligio(per segona vegada)	1926 - 1931
— “	Eligio(Elisée Justin Didier).....	1910 - 1913	— “	Doucelain(Victor Perren).....	1931 - 1933
— “	Flavio(Joan Serra)	1913 - 1917	— “	Adriano José(Joan Guitart)	1933 - 1936

A part d'aquests germans que van assumir la direcció del centre, n'hi va haver d'altres força destacats, entre ells Blas, originari de Burgos, o Clímago (Prudencio Varona), també burgalès, que a més de dedicar-se a l'ensenyament va ser el cuiner de la comunitat marista durant cert temps. Tots els germans obligaven a parlar el castellà als seus alumnes; Clímago però practicava a tal fi mètodes molt particulars: als nens que sentia parlar en català els pessigava com a càstig. Un altre mestre era el germà Ramon (Josep Campassols) de Girona. També es podia veure sovint per l'escola a mossèn Martí Figueres, que no era marista però hi anava a donar classes de llatí i doctrina.

Els Maristes donaven una educació eminentment castellana, que xocava amb l'educació més catalana que es podia donar en altres centres de la població a l'època —almenys fins abans de 1923, amb Primo de Rivera. L'ensenyament de les llengües estrangeres era molt important: a partir dels set anys ja s'estudiava el francès, i des dels onze, l'anglès.

Un cop acabades les classes es feia “vela”, és a dir que els alumnes podien restar al centre unes hores més. Les tardes dels dijous els Maristes les reservaven per anar amb els seus alumnes a passeig; eren tardes diferents, adreçades a l'oci dels nens, però que no deixaven de ser instructives.

Els llibres escolars que s'empraven eren de l'editorial FTD (la dels propis maristes). Al llarg de tots els anys de docència, els Maristes es van esforçar per aplicar mètodes innovadors i sistemes diversos d'emulació. Un exemple freqüent era el de dividir el grup classe en dos bàndols que es feien preguntes entre ells, a manera de concurs competitiu: “el campo romano y el cartaginés”.

Els germans van organitzar excursions a les rodalies, com Sant Sebastià, Torrent, Pals; inclús van anar amb tartanes fins a Empúries...

Alumnes d'entre quatre i sis anys del Col·legi dels Maristes. Any 1923.

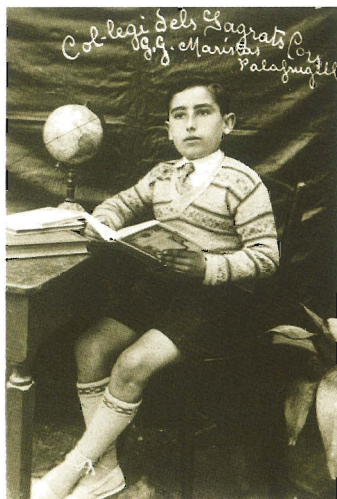
A la fila inferior d'esquerra a dreta drets Joan Tauler i Oliu; asseguts Avellí, Mató, Joaquim Esteve, Joan Cortey, Joen Cama, Ismael Parra, Narcís Corominas, Janó, desconegut i Enric Marquès.

A la segona fila Gironès, Francisco Mató, desconegut, Josep Pou, Lluís Pou, Martínez i germans Rocas. A la tercera fila Jacint Sala, Josep Poch, Joan Corredor, Molinas, Joan Solà, Antoni Iglesias, Grau, germans “Brusetes”, desconegut, i desconegut. A la quarta fila Javier Briás, Josep Planas, desconegut, desconegut, Ribot, “Rabassa”, “Pitu de la Fàsia”, Victoriano Tauler, Ramon Prats i Pons.

També van fomentar alguns actes, en els que participaven plegats alumnes i ex-alumnes, sobretot amb motiu de la commemoració de determinades festes religioses.

Un dels alumnes de l'escola va ser l'escriptor Josep Pla. Va entrar-hi quan tenia quatre anys, el 1901. L'ensenyava a llegir i a escriure el germà Blas. Passats uns cursos, els seus pares van demanar que se'l preparés per fer el batxillerat —el germà superior era en aquells moments Dámaso. El juny de 1907, Pla va anar a examinar-se a l'institut de Figueres acompanyat del seu pare. L'1 d'octubre del mateix any ja amb el títol de batxiller es va instal·lar a l'internat dels maristes de Girona, on va estudiar fins el 1912. Josep Pla¹ valorava així la presència dels germans Maristes a Palafrugell, en l'obra :

1.- Josep Pla. Girona. Un llibre de records.
Ed. Destino, 1952

Alumne del Col·legi dels Maristes. La presència del fotògraf a l'escola era tot un esdeveniment. Any 1925/28 aproximadament.

“(…) eren francesos i encara que expulsats, foren considerats, inclús pels anticlericals més notoris de la població, com a més liberals i més oberts que els professors dels ordres del país (...). Pedagògicament, aportaren els mètodes francesos elementals: la claredat, la paciència, la tenacitat, l'emulació. Exigiren un mínim d'higiene. Fomentaren els jocs francs i durs. Els càstigs racionals i rarament excessius. Comprangueren el sentit de la instrucció que demanava el poble i accentuaren l'esperit pràctic de l'ensenyament. Tingueren l'avantatge de poder ensenyar el francès admirablement i el castellà amb profit. Crearen un col·legi sensualment net, religiosament enraonat i pedagògicament normal”.

Els nous centres escolars privats

Al marge de les iniciatives escolars religioses, algunes personalitats van endegar diversos projectes en el camp docent. Les insuficiències de recursos i la insalubritat dels centres públics facilitaven l'èxit de matrícula dels centres privats. La inversió directa i particular de la classe benestant en matèria d'ensenyament va permetre que en un sol any —1884— apareguessin a Palafrugell tres nous centres escolars privats.

La Academia Palafrugellense

El fundador del centre va ser el mestre Carlos Coral de la Peña. Es té constància de la seva activitat docent a Palafrugell des de 1877, on havia arribat a refugiar-s'hi com a conseqüència d'un problema polític. Va instal·lar l'*Academia Palafrugellense* al c/ de l'Hortal d'en Pou; aquesta no gaudiria de ple reconeixement oficial fins l'1 d'octubre de 1884. El centre va guanyar-se la fama

d'escola exemplar, els mèrits de la qual eren també reconeguts entre els pobles veïns de Palafrugell —hi havia alumnes interns i a mitja pensió. Nombroses personalitats que en el futur destacarien dins la vila havien assistit durant la seva infantesa a aquesta escola.

En una segona etapa l'acadèmia va ser continuada per Joan Ferran i Poblet. Aquest va arribar a Palafrugell l'any 1884 procedent de Tarragona. Era llicenciat en químiques i figurava com a professor de ciències de l'acadèmia, però la seva extensa cultura li va permetre ensenyar d'altres matèries amb gran profit. Durant el temps que va ocupar-se de la direcció del centre, va incidir especialment en la formació de batxillers i homes de carre-

Joan Ferran i Poblet, mestre de la Academia Palafrugellense. Retrat publicat a La Crónica. Any 1907.

ra. Va ser el promotor del conreu dels avellaners al terme de Palafrugell. Va morir el 1899 als quaranta-vuit anys.

El professor de lletres era Modest Hernández-Villaescusa, llicenciat en filosofia i lletres (escriptor, novel·lista, contista i traductor de llibres religiosos...), tota una personalitat en el seu temps. Posteriorment seria professor a la *Universidad Pontificia de Oñate*. Escrivia a la *Hormiga de Oro* i fou corrector de la important editorial Gustavo Gili de Barcelona. Es autor de nombroses obres (novel·les i assajos) que van des de 1892 fins el 1934. Va ser pare d'Antoni Hernández-Villaescusa Perxés, que arribaria a ser alcalde de la vila. El mestre de primer ensenyament i pàrvuls va ser M. Solà i Guasc, i el seu ajudant A. Gonzal Medir. L'elevat nivell del professorat i la seva titulació van fer que es parlés de l'acadèmia com a *cals catedràtics*.

Alumnes de la Academia Palafrugellense. Any 1893. A la primera fila: desconegut, desconegut, desconegut, Pons, Pep Gisbert, desconegut, desconegut, desconegut, desconegut, desconegut, Octavi Frigola. A la segona fila: desconegut, desconegut, Ferrer, desconegut, desconegut, desconegut, Dámaso Mir. A la tercera fila: Enric Frigola, Joan De Linares, Josep Miquel, desconegut, Martí Pla. A la quarta fila: Tomàs Gallart, desconegut, desconegut, desconegut, Paco Gisbert.

Alumnes de la Academia Palafrugellense amb el mestre Joan Ferran. Any 1897.

D'esquerra a dreta: l'alumne Pere Bosch, el mestre Lluís Coromines i l'alumne Enric Frigola (alcalde accidental durant la Setmana Tràgica l'any 1909). Coromines va acompanyar els dos alumnes a Girona per examinar-se.

Amb la mort de Joan Ferran es va encetar una tercera etapa en el funcionament del centre. Lluís Coromines va assolir-ne la direcció; més tard aquesta va passar a mans del seu nebot Josep Sagrera.

Alumne del Colegio Mercantil Hispano-francés. Curs 1926/27

La creació del Colegio Mercantil Hispano-francés

Aquest col·legi va establir-se a Palafrugell el vint-i-quatre de juny de 1884. Durant els primers temps en va ser director Josep Massanes i Cases, home polifacètic que durant un temps va portar la comptabilitat de *La Obrera Palafrugellense*, important societat cooperativa de producció de taps.

Aquesta escola es va caracteritzar des de la seva creació perquè impartia un tipus d'ensenyament superior, centrat en el món empresarial, en resposta a la demanda de moltes famílies que veien el futur dels seus fills en la indústria surera. La segona etapa del centre, ja entrat el s. XX, la protagonitzaria Angel López.

L'escola de mossèn Sebastià

Mossèn Sebastià Sàbat va tenir, des de 1884 i durant molts anys, una escola al Clos (c/ Sant Sebastià) que va oferir grans serveis a la població més pobre de Palafrugell. Acudien al centre majoritàriament fills de pagesos i treballadors de condició humil. S'hi ensenyava lectura i escriptura, matemàtiques, història d'Espanya, geografia, doctrina cristiana i llatí. Durant els primers anys d'existència de l'escola mossèn Sebastià va comptar amb l'ajudantia d'Antoni Ferrer.

A casa seva s'hi feia teatre i solfeig per a la mainada. A l'estiu guardava les criatures dels altres col·legis. Molt lligada a mossèn Sebastià estigué una associació d'acció catòlica, caritativa, anomenada *els Lluïsos*. Un membre d'aquesta associació va ser el pare de Josep Pla, en Torrent Pla. Durant la Setmana Tràgica, mossèn Sebastià va amagar germans Maristes a casa seva.

Alumnes del Colegio Mercantil Hispano-francés. Any 1926.

Josep Pla va escriure sobre ell en *El meu poble*¹: “un capellà vell, vellíssim, amb una sotana tornassolada, pobre com una rata, persona d'un caràcter i de coneixements reals (...) fou dels primers catalanistes de Palafrugell i un home d'una bondat inesgotable”.

Mossèn Sebastià, en envellir va veure's en la necessitat de deixar l'escola en mans joves, que garantissin la continuïtat. Així, va cedir el col·legi al seu afillat Joan Pi, capellà que feia cert temps que l'ajudava. Mossèn Sebastià va morir el 1916.

S'expliquen de mossèn Sebastià moltes anècdotes:

— durant un aplec, un capellà vingut de fora va fer el sermó en castellà. Tot seguit, i davant la sorpresa de la gent, ell va fer el mateix sermó però en català.

— una altra mostra evident del seu catalanisme es va produir quan es va emportar els alumnes a l'església de Palafrugell, a escoltar un capellà reconegut. En veure que aquest predicava en castellà va dir: “Vinga nois, anem que no hi entendrem res!”.

— durant la festa de l'Anunciació el mossèn va pretendre explicar com l'àngel parlava amb la Verge. Quan va arribar el punt en què havia de comentar el que l'àngel deia a la Verge es va quedar aturat, pensatiu i va dir: “bé, ells s'ho saben...” i aquí va acabar l'explicació.

— l'expressió més forta que se li havia sentit dir era: “brètol!”. Tenia una mà tremolosa, que li servia per engaltar la mainada si calia.

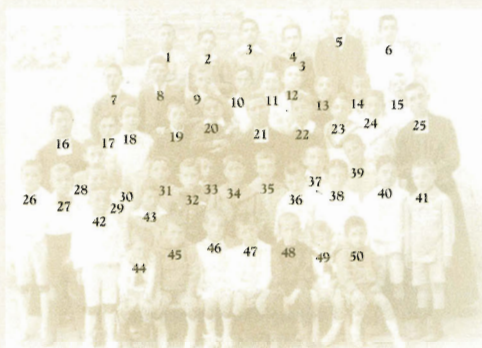
— la seva majordoma, la Carolina, tenia una cardina, i si els nens li demanaven bé, la dona deixava que li donessin un pinyonet.

— els seus alumnes l'anomenaven “Mossense”.

1.- Josep Pla. *El meu país*. Obra Completa (Volum VII). 1958.

Grup d'alumnes i mestres del Col·legi dels Maristes.
Curs 1918/19. Col·lecció Joan Busquets.

1, "Iscarium"; 2, Joan Llavà; 3, Joaquim Esteva; 4, Llorenç Corrons; 5, Lluís Bofill; 6, Pere Alsius; 7, Armand Heres; 8, Roura; 9, Salvador Gironès; 10, Josep Marcó; 11, Cubells; 12, Guillem Gironès; 13, Pibernat; 14, Joan Gich; 15, Climent Font; 16, germà Clímag; 17, Pibernat; 18, Josep Alsius; 19, Joan Roig; 20, Robert Ferrer; 21, germà Joan; 22, Josep Ferrer; 23, Paco Masdevall; 24, Santiago Balaguer; 25, germà "Páncreas"; 26, Enric Reig; 27, Joan Colls; 28, Josep Bonay; 29, Lluís Servià; 30, Josep Deulofeu; 31, Pibernat; 32, Miquel Bries; 33, Mallart; 34, Rodolf Ferrer; 35, Lluís Gironès; 36, Josep Soler; 37, Lluís Marcó; 38, Joan Ripoll; 39, desconegut; 40, Alfons Balaguer; 41, desconegut; 42, Salabert; 43, Blas Llavà; 44, desconegut; 45, Gou; 46, Lluís Titera; 47, Carles Boera; 48, Serra; 49, Pere soler; 50, Gou.

Els inicis del s. XX

Després d'anys de gran precarietat quant a medis i recursos en el camp de l'ensenyament, el canvi de segle va suposar un pas endavant cap a l'organització del col·lectiu de mestres, la renovació pedagògica i la millora general de la situació de les escoles. A Palafrugell, els mestres de l'escola pública lluitaven amb força contra l'oblit de l'administració; per altra part, els centres privats, sobretot religiosos, gaudien d'un període d'auge. Van sorgir alhora noves propostes, centrades en l'ensenyament laic i racional, com és el cas de la *Escuela Moderna*.

Un dels continus problemes de l'escola pública al llarg del s. XIX va ser la insuficiència de mestres i la manca d'edificis adequats. Calia sumar a això la falta de reconeixement social dels mestres, que tenien uns sous baixíssims. En començar el s. XX l'Estat va aconseguir el control de l'escola pública. Tot i això, aquests problemes tardarien anys a ésser resolts.

L'any 1900 es va crear el *Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes*. Un pas decisiu seria l'aplicació de la reforma educativa endegada el 1901 per Romanones, ministre d'Instrucció Pública. Aquesta va consistir, bàsicament, en establir l'obligatorietat escolar fins als dotze anys, exigir el títol a tots els mestres i organitzar les Junes provincials i locals d'ensenyament. El mateix any, l'Estat passava a fer-se càrrec del sou dels mestres: el salari es fixava en funció del nombre d'habi-

tants de cada població i s'establia una escala de sous que perjudicava clarament els ensenyants d'àmbit rural. El col·lectiu de mestres va començar a organitzar-se en defensa dels seus interessos. També el 1901, es va fundar la *Asociación Nacional del Magisterio Primario*, i el 1909 es va crear la *Escuela Superior del Magisterio*, que suposava un pas més en la millora de la formació dels docents. Tot i la introducció d'aquestes reformes, que apuntaven a una millora general de l'ensenyament, la realitat de l'escola era però una altra.

La situació a Palafrugell, durant aquests anys, va ser realment difícil donada la precarietat general dels locals. Aquests seguien essent petits, mal il·luminats, poc ventilats i sense cap mena de condició higiènica. L'escola pública s'havia convertit en un *magatzem* on s'acumulaven criatures i se'ls ensenyava, amb prou feines, a llegir, a escriure i a comptar.

El c/ del Sol a principis de segle. L'edifici de l'escola pública queda a l'esquerra.

Des de l'escola privada s'intentava respondre a aquesta situació; el col·legi dels Maristes, el de les Monges i algunes acadèmies es van anar consolidant amb força. L'eminent mestre públic de Palafrugell Vicenç Roure, en un article publicat en el *Defensor del Magisterio* el 9 de novembre de 1905, es queixava del gran protagonisme assolit per alguns grups religiosos, provinents de França, en perjudici del mestre de l'escola pública: "(...) el numeroso personal congregacionista venido del extranjero absorbe alumnos de casas acomodadas, perjudicando al maestro en su influencia moral ante el vecindario y mermando, por su parte, los emolumentos para hacer vivir a su familia."

Segons Roure, aquesta situació tenia greus conseqüències en l'àmbit social: "contribuye a la destrucción de la fraternidad escolar entre los hijos del terruño o del obreiro y los de los propietarios industriales..."

Davant la situació deficitària global, el col·lectiu de mestres va començar a reaccionar. No es va trigar gaire a sentir reivindicacions econòmiques

alhora que es multiplicaven els afanys d'organització professional. Fruit de tot això, van sorgir les primeres iniciatives orientades al canvi. L'aparició de revistes i diaris nous d'àmbit provincial va contribuir a la defensa corporativa dels ensenyants gironins. Al mateix temps es van iniciar les *Converses Pedagògiques*, com a forma de mantenir-se el mestres en contacte, les quals els permetien realitzar intercanvis professionals.

Començava així a parlar-se de renovació pedagògica; els mestres gironins anaven elaborant lentament la seva pròpia pedagogia, basada en l'educació integral, en el desenvolupament de les pròpies possibilitats de l'infant, en l'ensenyament pràctic, actiu i racional. Diverses experiències renovadores en el camp de l'ensenyament van arribar a les nostres contrades, com és el cas de les *Escuelas Modernas* inspirades en Ferrer i Guàrdia, o de l'*Escuela Horaciana* de Pau Vila.

La voluntat renovadora dels mestres palafrugellencs es va manifestar durant els primers anys de segle d'una manera evident. Molt actius, la majoria van participar en actes relacionats amb l'impuls de l'ensenyament públic. Pere Pascuet va ser ponent a vàries *Converses*, a l'igual que Climent Piera. Per altra banda, Vicenç Roure publicava diversos articles en el *Defensor del Magisterio* orientats a la millora de la situació de l'ensenyament.

A ells cal sumar la iniciativa de mestres que, vivint intensament la seva professió, intentaven fer reeixir amb entusiasme la situació des de les aules: Vilalta, Aulestia, Riera, Colomer, Carolina Vilavella, Maria Prat, Anna Riera.... El canvi precisava un agent actiu, i aquest eren els propis mestres.

La tasca dels mestres durant aquests anys va ser meritòria, i sempre hi havia algú que ho

sabia valorar. L'agost de 1906, en el setmanari independent de Palafrugell *Revista Popular* es publicava un poema dedicat a la figura del mestre que destacava la seva qualitat humana i la importància de la seva actuació com a model referencial per als nens.

L'educació seria durant aquesta època un tema candent a la vila, donades les contínues bretolades d'alguns grups de joves palafrugellencs. El periòdic catalanista d'avisos i notícies *La Crónica*, en el seu número de 29 de maig de 1908, en l'apartat *Coses de Casa*, reflexiona sobre les actituds vandàliques dels joves del poble. Les queixes són diverses: ratllar parets, fer malbé fonts, rompre vidres de fanals, apedregar establiments i persones, arrancar els fils del telègraf...L'autor de l'article parla de l'endarreriment moral de la vila, pensa que culpar de tal fet només els mestres és una errada, i destaca el paper educatiu dels pares.

Durant aquests primers anys de segle va ser encomiable l'actuació de Maria Albertí al front de l'escola de nenes. Aquesta mestra va lluitar incansablement per a la millora general de l'escola de noies, al mateix temps que exigia un ensenyament ben inspeccionat.

També seria clau, a partir de l'agost de 1907, el paper de Josep Barceló i Matas al front de l'escola pública núm. 2 de la vila. Van ser contínues les seves peticions de gratuïtat i obligatorietat de l'ensenyament, d'augment de sou als mestres i de millora general de locals. Des de la seva escola, Barceló iniciaria una autèntica renovació dels mètodes d'ensenyament seguits fins al moment a Palafrugell. Totalment en contra dels exàmens rutinaris i recitacions memorístiques, sempre va defensar un ensenyament pràctic, de contacte amb l'entorn i de participació contínua i oberta dels alumnes.

La situació a Palafrugell va experimentar un important gir, a partir de 1907, ja que l'ajuntament va construir una escola pública de nenes (c/ dels Valls amb Verge Maria) i, a principis de 1908, va llogar uns nous locals per a l'escola pública de nens al c/ del Sol. Aquestes noves instal·lacions venien a pal·liar, almenys en part, la situació deficitària de locals per a l'ensenyament a la vila.

Però amb poc temps, la situació tornaria a ésser complicada. Tot i les peticions de canvi —gratuïtat, obligatorietat, graduació— i els esforços dels nostres mestres a aquest nivell, moltes iniciatives quedaven frenades. Encara que en cercles pedagògics es parlés de renovació, sovint des dels ajuntaments no s'afavoria gaire, o es prenia amb certa despreocupació el desenvolupament de la mateixa.

Aquesta situació inclús es traduiria, en els casos més greus, en l'abandó de varis mestres, com és el cas de Barceló i Matas, el qual es va estimar més traslladar-se a la Bisbal, després de deu anys a Palafrugell; o d'Anna Riera, professora de Calella que va renunciar a la seva plaça l'any 1918, cansada de males condicions

**Setmanari Independent
de Palafrugell.
Revista Popular.
Baldomero Colomer.
Palafrugell, 31-7-1906 :**

*La experiencia a la Sociedad enseña
que el mentor de la niñez es el Maestro,
pues, sin ese ser activo y diestro,
el mundo rodaría en pos de la peña.*

*Tu saber, de todos, es la reseña
de la virtud; y priva el siniestro;
nos hace respetar lo que es nuestro
con decisión cándida y risueña.*

*Por esto conviene fe en elegir
al que da virtud, ciencia paz y amor;
siendo el fruto recogido un cantor
que despierta valor y hace vivir;
consiguiendo así poder adquirir,
mejor medio de pensar y sentir.*

*Escola pública de nens. El mestre Pellicer
amb els seus alumnes. Curs 1915/16.*

Actual c/ Torres Jonama, 112. Antiga escola pública de nens. Any 1991.

L'antiga escola pública del carrer del Sol

Situada a l'actual c/ Torres Jonama, 112 (antic c/ del Sol). El seu ús com a escola va ser el resultat de nombroses peticions que es venien fent feia anys, donades les pèssimes condicions dels locals emprats per a l'ensenyament durant les últimes dècades del s. XIX (c/ Botines, c/ Sant Ramón...).

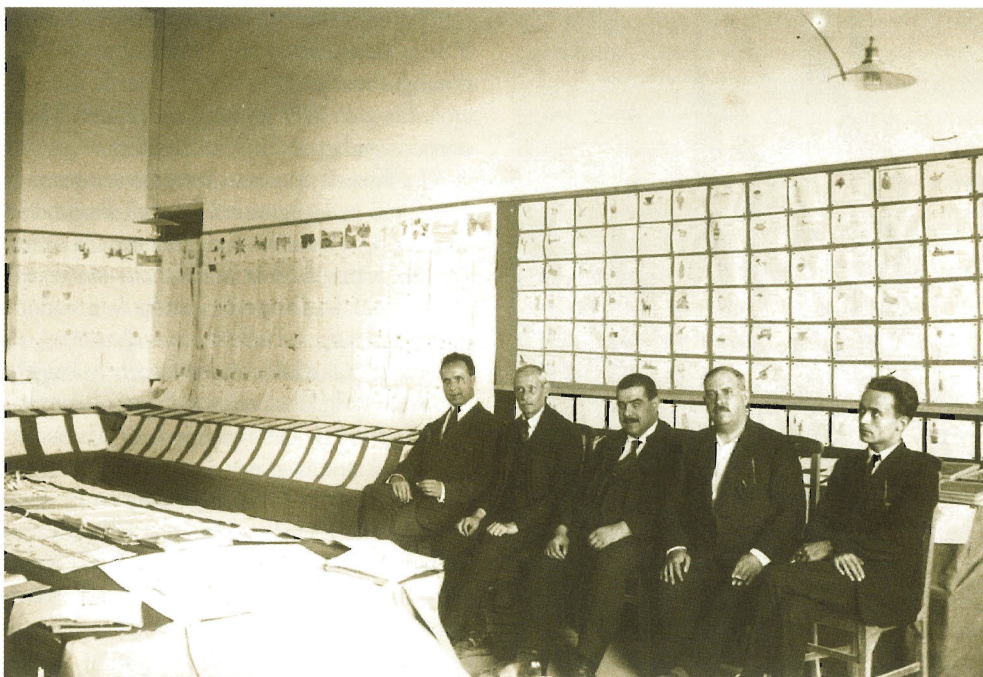
En arribar Josep Barceló i Matas, l'agost de 1907 a Palafrugell, es va queixar de seguida de la necessitat d'un canvi de locals de l'escola de nens a la que havia estat assignat, per no complir aquesta cap condició per a l'ensenyament. L'ajuntament, reconeixent el mal estat del local de Barceló, va decidir el canvi; van sorgir tres ofertes serioses de locals que l'ajuntament podia llogar però per diferents motius van ser desestimades. A la fi, el març de 1908 l'ajuntament va decidir llogar un local del c/ del Sol propietat de Joaquim Piera, que reunia bones condicions per instal·lar-hi l'escola i pel que havia de pagar vuit-centes pessetes anuals.

econòmiques, modestes subvencions i deficiències generals de local i material.

Aquests esforços no es veurien recompensats fins a principis dels anys vint amb la creació d'escoles oficials a Calella i a Llofriu, i la construcció definitiva a Palafrugell d'una nova escola pública.

Mestres de l'antiga escola pública. Drets d'esquerra a dreta: Riera, Colomer i Orfila. Assentats: Aulestia, Barceló i Vilalta. Any 1915.

Mestres de l'escola pública en una exposició escolar el juliol de 1924. D'esquerra a dreta: Gispert, Vilalta, Ramón, Bassols i Roca.

L'edifici, conservat fins a l'actualitat, té tres crugies i dues plantes, amb pati al davant. Destaca per la façana principal d'obra de maó vist, amb diferent disposició de les filades de rajols i una original cornisa. Tot plegat constitueix un conjunt decoratiu molt simple, però atraient.

A l'interior hi havia un passadís central, amb diverses sales a cada costat. En total es van poder habilitar sis aules en dos pisos; a més hi havia una habitació per a material i uns lavabos. Les aules estaven ben il·luminades i ventilades; només hi va haver alguns problemes amb l'aigua que durant un temps no arribava per manca d'una instal·lació adequada.

De 1908 a 1917 va ser director d'aquesta escola Josep Barceló i Matas. Va restar oberta als infants de la vila el primer quart de segle, i van passar-hi, entre d'altres, mestres com Joan Bassols, Colomer, Eusebi Gispert, Emili

Orfila, Francesc Pellicer, Josep Ramon, Samuel Roca, Pau Aulestia, Antolí Tarrats, Bernardí Lite...

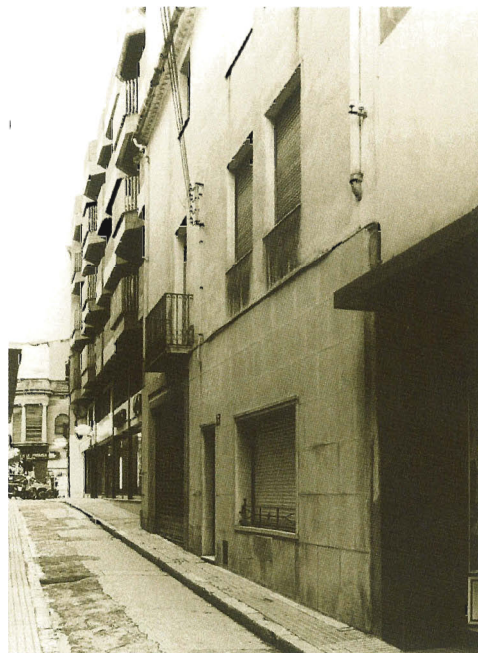
A més de donar-s'hi classes d'ensenyament elemental i superior s'impartien classes per a adults als vespres.

La Inspecció sempre va veure amb bons ulls aquest edifici, tot i que no agradava massa però, el carrer on estava situat, de gran circulació i a prop d'una via de tren, fet que implicava perill per als alumnes.

El 1920 l'ajuntament va decidir realitzar un projecte de millora d'aquest edifici però no va arribar a portar-lo a terme, perquè al cap de poc Josep Torres va oferir a la vila la construcció d'un nou grup escolar.

Amb la inauguració de les noves escoles nacionals l'any 1925, l'edifici va ser destinat a fàbrica de taps de suro, i posteriorment a magatzem de materials per a la construcció.

Antic emplaçament de la Escuela Moderna al c/ Quatre Cases.

Ordre provinient del govern civil de Girona. Secció instrucció pública núm. 759:

"Habiendo tenido conocimiento este gobierno de que funciona ilegalmente un colegio laico del que figuraba como director D. Martín Colls cuando se solicitó autorización para abrirlo en 1906, ruego a V. se sirva ordenar al actual director de dicho centro que debe cerrarlo inmediatamente, no pudiendo reanudar las clases (...) Se servirá V. manifestarme antes de tres días si no se ha cumplido esta orden de clausura, así como también más tarde, si se pretende hacerlo funcionar de nuevo."

Les escoles laiques. La Escuela Moderna de Palafrugell

La primera gran expansió del moviment escolar laicista a Catalunya es va produir a partir de 1880. Una de les figures més representatives d'aquest moviment va ser Bartomeu Gabarró.

Gabarró es va dedicar de ple a l'ensenyament laic i a la propagació d'idees anticlericals; l'any 1885 controlava una confederació escolar d'una cinquantena d'escoles. Va ser impulsor de nombroses publicacions de caire anticlerical com els periòdics *El Eco de la Enseñanza Laica* i *La Tronada*.

Prop de Palafrugell van existir importants escoles laiques que estaven en la confederació escolar de Gabarró: Calonge (1884), Palamós (1885) i Sant Feliu de Guíxols (1885); a Palafrugell no n'hi hagué cap durant la fi del s. XIX.

Posteriorment, a Barcelona hi hauria d'altres tipus d'intents: el novembre de 1901 s'inaugurava la *Escuela Moderna* de Ferrer i Guàrdia, i el 1905 es fundava l'*Escuela Horaciana*, dirigida per Pau Vila.

La *Escuela Moderna* intentava superar la concepció pedagògica tradicional. Partia d'un ensenyament basat en la racionalitat i la ciència. Defensor de la coeducació de sexes i classes socials, Ferrer i Guàrdia —creador i màxim precursor d'aquest tipus d'escola— va lluitar per una educació que fomentés l'esperit crític davant la ideologia dominant, orientada a l'emancipació de l'individu per sobre de qualsevol tipus d'idea religiosa.

A Barcelona la *Escuela Moderna* va durar d'octubre de 1901 fins a juny de 1906; la seva influència seria certament important. Ferrer i Guàrdia fou injustament acusat de ser un dels impulsors de la Setmana Tràgica, i va ser afusellat el 13 d'octubre de 1909.

A Palafrugell es va crear una *Escuela Moderna*, situada al c/ Quatre Cases; se'n té constància a partir de 1907. La dirigia un mestre vingut de fora, Vázquez. Pel que sembla aquest home no va tenir massa èxit a la vila. A més, la legalitat de l'escola seria qüestionada varis cops des d'Inspecció. Amb els fets de la Setmana Tràgica, el mestre de la *Academia Palafrugellense* Lluís Coromines, i alguns amics, entre ells l'empresari surer Miquel Avellí, li van donar certa quantitat perquè fugís, cosa que féu de seguida: va embarcar a Palamós i no es va saber mai més res d'ell. Així deixava d'existir la *Escuela Moderna* a Palafrugell.

En els mateixos locals on havia estat ensenyant el mestre Vázquez s'hi va continuar donant classes. Primer fou el mestre Emili Petit, també d'idees àcrates, i després mossèn Emili Cosí que a partir de l'any 1912 va muntar-hi una agrupació recreativa. Més enda-

vant, en consonància amb els canvis polítics, la CNT ocuparia el local.

Per altra part, l'any 1905 naixia a Barcelona l'*Escola Horaciana*. Pau Vila, el seu creador, defensava una escola sense desigualtats econòmiques, coeducativa, sense premis ni càstigs, on s'aprengués de forma activa i agradable: volia ensenyar delectant (Horaci). Es partia de les pròpies necessitats dels alumnes més que d'una ideologia concreta. Aquesta escola va funcionar fins al 1912 i va exercir al llarg d'aquests anys una notable influència. Tot i que a Palafrugell no se'n va obrir cap, es crearien *Escoles Horacianes* a Sant Feliu de Guíxols i a Lloret de Mar. Aquesta última es va inaugurar l'any 1907, i va rebre nombroses adhesions d'institucions i centres de les rodalies, entre les quals es va afegir la *Escuela Moderna* de Palafrugell.

L'any 1906 hi havia a Palafrugell quatre escoles públiques i dotze de particulars. De les particulars tres eren religioses, vuit aconfessionals i una laica —aquesta última la dirigia Joan Pena. Al cap d'uns mesos van passar a ser dues les escoles laiques de la vila, ja que Martí Colls n'obriria una altra.

Va existir a Palafrugell un petit nucli lliure pensador, de republicans, de gent impregnada d'idees anarquistes, d'utòpics, que donaven suport a aquest tipus d'escola desmarcada dels centres convencionals de l'època. Tot i això, els esdeveniments polítics van acabar amb aquests col·legis. La Setmana Tràgica en determinaria el definitiu tancament arreu.

El gener de 1910, el setmanari satíric, humorístic i literari de Palafrugell *La Pebrera* núm. 18 es lamentava de la desaparició de la *Escuela Moderna* en aquests termes: “va portar sempre una vida precària, fins que fets recents que no cal recordar, li han fet tancar les portes. I és que no va haver-hi cap esperit serè,

que prescindint dels homes, mellor dit del partidisme, que la sostenien, sapigués fer o volgués fer veure als esperits progressius, els fruits òptims que pot donar l'ensenyança racionalista, despullada de sectarismes i debatejada del tòpic que alguns lleugers li han volgut imprimir”.

La graduació de l'escola pública

Un altre aspecte important d'aquest principi de segle va ser la graduació de les escoles. A Palafrugell hi havia dues escoles elementals de nenes, una dirigida per Maria Albertí Vendrell i l'altra per Maria Heras Matas; una elemental de nens amb Vicenç Roure al seu front i l'escola d'ensenyament superior per a nois de Pere Pascuet. Amb poques aules, els mestres d'aquestes escoles tenien feta, com a màxim, una divisió entre els alumnes petits i els grans. Les classes es trobaven sobresaturades, de vegades amb més de cent alumnes; això, tot i l'ajut que els auxiliars oferien als mestres, repercutia negativament en el nivell d'ensenyament impartit. Era un problema no solament de nombre de matriculats, sinó també de qualitat d'ensenyament.

L'any 1902 Maria Albertí va demanar el canvi de local de la seva escola, donat el lamentable estat de la mateixa. Alhora va proposar aplicar un projecte de graduació de l'escola en cas que aquesta arribés a ocupar nous locals. La seva idea, partint dels models que s'estaven aplicant a l'estranger, era fer una graduació en tres seccions, segons l'edat: de tres a sis anys, de sis a deu i de deu a catorze. Però l'ajuntament va desestimar la possibilitat de trasllat a nous locals i aquesta iniciativa va quedar momentàniament frustrada. Tot i així, l'esforç d'aquesta mestra junt a Barceló i Matas fou continu, fet que els va valer

Reproducció de part de la instància, escrita per Maria Albertí el 9-12-1902, adreçada a l'alcalde i a la Junta local de primer ensenyament de Palafrugell:

“Hay que tener en cuenta en primer lugar que las alumnas de 10 á 14 años están mezcladas y confundidas con las de 3 á 10, impidiendo el bullicio de las unas que la enseñanza aproveche convenientemente a las otras. Es precisa una bifurcación clasificando las alumnas por la edad y altura de conocimientos, lo que no es posible realizar cuando solo se dispone de un salón de clases. El hallarse la escuela junto á un horno de pan hace que las niñas que concurren á ella vean con harta frecuencia dependientes á medio vestir, de lo cual se resiente la parte moral. Grave y trascendente es el tránsito de carros que hay en el patio cubierto que ofrece entrada a la escuela donde las niñas se hallan expuestas á mil desgracias que si por fortuna no las ha habido hasta la fecha, es gracias al cuidado de las profesoras que por la responsabilidad moral y material que tienen de sus discípulas viven en continua zozobra é inquietud (...)”.

l'any 1908 el reconeixement de la Inspecció que va deixar constància en les *Actes de la Junta local d'ensenyament* de la important tasca endegada per ambdós mestres en favor de la total gratuïtat i graduació de l'escola pública a Palafrugell.

El vuit de juny de 1910 va sortir un Reial decret sobre la graduació escolar, reiterat per la R.O. de 16-2-1912. Però la situació va continuar, durant uns anys, essent complicada arreu. Era molt difícil qualsevol millora donada la manca d'inversió pública en el camp de l'ensenyament. El 1918, el *Decret Alba* exigia la graduació de les escoles en totes aquelles poblacions de més de dos mil habitants.

El juliol de 1920 va visitar les escoles de la vila l'inspector provincial de primer ensenyament, Manel Ibarz. Aquest va comentar la importància de la graduació de les escoles. Durant l'any i mig següent va ser

un tema del que es parlava sovint; les gestions van ésser llargues i lentes. El novembre de 1922, des del ministeri va arribar un avís que assenyalava l'estat avançat dels tràmits per a la graduació de les escoles nacionals a Palafrugell.

Però no seria fins el febrer de 1923 quan definitivament el *Ministerio de Instrucción Pública* va concedir, amb caràcter provisional, la graduació de les escoles públiques a Palafrugell, amb cinc seccions cadascuna. Era una millora que feia anys s'estava cercant i que havia de repercutir favorablement en l'ensenyament.

Encara es va haver d'esperar a l'any 1925, amb les noves escoles de Josep Torres i Jonama, per poder portar a terme d'una manera real la graduació escolar. Allà tant el bloc de nens com el de nenes van assolir una graduació total, amb cinc graus cadascun.

La Mancomunitat.

La situació a Palafrugell (1914-1923)

Palafrugell veu com es desenvolupen importants iniciatives en el camp cultural i educatiu: l'*Escola Menor d'Arts i Indústries*, l'*Ateneu Palafrugellenc* i la *Casa Bressol* en són alguns exemples. Durant aquests anys va ser clau el paper de persones com J. Barceló i Matas, J. Mas i Casamada o J.B. Corominas, tots ells decidits a millorar la situació de l'ensenyament a Palafrugell, els quals van comptar amb el suport econòmic d'industrials com Joan Miquel Avellí i Josep Torres i Jonama. L'escola pública es trobava en una situació bastant precària; es va disposar, però, la creació definitiva d'escoles oficials a Calella i Llofriu.

A la segona dècada del s. XX es va iniciar a Catalunya una etapa de modernització, en la que la Mancomunitat, a partir de 1914 i durant aproximadament deu anys, va tenir molt a veure. El pragmatisme del seu primer president, Prat de la Riba, es va traduir en l'aparició de noves institucions públiques.

Des d'un primer moment, cultura i ensenyament van ser considerats per la Mancomunitat temes claus. Quant a l'ensenyament va preocupar especialment la formació dels mestres. S'apuntava la creació d'un cos de mestres per a les escoles catalanes. Vàries revistes, editades pel *Consell de Pedagogia*, mantenien el caliu de la tasca de formació dels docents. A Palafrugell, la redacció del diari local *Baix Empordà*, regionalista-conservador, en rebia una de les principals, el *Butlletí dels Mestres*.

L'any 1913 es va crear a Palafrugell l'*Escola Menor d'Arts i Indústries*. Aquesta es va integrar a la xarxa d'institucions que anava desenvolupant la Mancomunitat arreu de Catalunya. Cada curs l'escola participava, aportant material realitzat pels alumnes, en l'Exposició General d'Escoles que el Consell Permanent de la Mancomunitat solia organitzar entre juliol i agost. Lligada a l'*Escola Menor* es trobava l'*Escola d'Idiomes* de la vila, el director de la qual era Tomàs Girbal.

Una altra de les preocupacions de la Mancomunitat en l'àrea d'ensenyament va ser l'educació dels més petits, per la qual cosa es va fer una important adopció del mètode Montessori. La seva aplicació es va traduir, sobretot a Barcelona, en nous centres de parvulari i *Cases de Nens*, que aplicaven les metodologies preconitzades per l'eminent pedagoga italiana, Maria Montessori.

*Antiga Casa de la Vila al c/ dels Valls.
El segon pis el va ocupar l'Escola d'Arts
i Indústries de 1913 a 1934.*

Emplaçament de la Casa Bressol (Plaça Nova). Any 1921.

Principi del c/ Quatre Cases, on va estar ubicat entre 1920 i 1923 el Col·legi de Segon Ensenyament de Pere Rumbau, un dels més importants de la comarca.

L'any 1920 es va crear a Palafrugell la Casa Bressol. Experiència puntera a la província, partia, en gran part, del model italià de Montessori amb les *Case dei Bambini*. La casa era imitació d'alguns dels centres que va impulsar la Mancomunitat a Barcelona; tot i això, la de Palafrugell no va dependre mai d'aquesta.

La creació del centre va venir determinada bàsicament per varis aspectes: en primer lloc, la demanda existent de famílies obreres que necessitaven algú que tingués cura dels seus fills mentre ells estaven a la fàbrica; en segon lloc, el fet que a la vila hi hagués un metge reconegut, Dr. Joan Mas i Casamada, molt preocupat per la pedagogia i decidit a endegar un projecte per millorar la situació general dels infants; per últim, fou decisiu l'ajut rebut per part dels principals industrials de la població.

A Catalunya, i lligat amb la Mancomunitat, va ser rellevant durant aquest període el paper exercit per l'Associació *Protectora de l'Ensenyança Catalana* que tenia com objectiu el fer possible l'escola catalana, protegint-la i ajudant-la al màxim en el seu desenvolupament. El gener de 1923 es va constituir a Palafrugell una comissió delegada de l'associació. En va ser president Josep Sagrera, tresorer Lluís Medir, secretari Jaume Fina, i vocals Pau Coromines, Martí Jordi, Manel Bofill i Josep Ganiguer, tots ells persones molt preocupades i alhora vinculades a temes d'ensenyament. No obstant, aquesta comissió va ser dissolta al cap de poc, amb la dictadura de Primo de Rivera.

Continuava, durant aquests anys, l'estat precari de l'escola municipal de nenes. Josep Torres i Jonama va manifestar en el diari *Baix Empordà*, amb data de 31 de juliol de 1921, la intenció de dotar el poble de noves escoles, donada la situació global de l'escola pública a Palafrugell. Aquest mateix any moria un dels

mestres més emblemàtics de l'escola pública de nens del moment, Pau Aulestia. L'octubre de 1922 finava també un dels homes que més ha fet per la qualitat de l'ensenyament públic a les nostres contrades, Vicenç Roure.

Però no tot van ser notícies negatives per a l'escola pública, perquè durant aquesta època el Ministeri d'Instrucció Pública va disposar la definitiva creació d'escoles oficials a Calella i Llofriu (1922). Canviava així la situació d'unes escoles que portaven molts anys funcionant amb contínues deficiències de local, manca de subvencions, problemes a l'hora de pagar els mestres, funcionament intermitent...

Quant a la iniciativa privada, Maristes i Carmelites continuaven la seva tasca pedagògica amb gran reconeixement per part de la població de Palafrugell. A part dels centres de més tradició cal mencionar l'obertura, el curs 1920/21, del Col·legi de Segon Ensenyament de Pere Rumbau, al c/ Quatre Cases, núm. 4. Aquest professor, doctor en filosofia i lletres, havia regentat durant molts anys un col·legi a Panamà. La manca de salut el va obligar a retornar a Catalunya, fet que el va portar a Palafrugell, on emprendria de nou la seva activitat docent. Donat l'èxit i el prestigi que aquest col·legi es va guanyar en poc temps, va passar a ser agregat de l'institut de Girona, just al cap d'un any de la seva obertura. El centre sempre fou molt ben vist per l'ajuntament, que intentava aportar-hi diverses subvencions i becava alguns dels seus alumnes. Però l'èxit del centre es va veure truncat l'any 1923 amb la mort sobtada de Rumbau als 51 anys.

També va ser destacable la tasca iniciada pel Col·legi Mercantil Hispano-francès d'Angel López, que es va erigir en continuador dels estudis superiors a la vila, un cop desaparegut el col·legi de Pere Rumbau.

Grup de nenes a l'Escola de Calella. Any 1929. Primera fila: dreta Julia Expósito, assegudes Pepita Ocaña, Maria Morató, Carme Marcos, Loli Fernández, M. del Prado Ocaña. Segona fila: Lluïsa Baix, Margarida Niell, Anita Francesch, Aurora Riera, Carme Morató, Lola Bofill, Juanita Pascual. Tercera fila: Rosa Francesch, Rosa Rocas, M. Rosa Gelpí, Isabel Jerez, Teresa Perales, Remei Palet, Juani Fernández. La Mestra: Josefa Oliver.

L'Escola de Calella

Cal remontar-se al 1886, any en el que un grup de persones de Calella es van proposar crear una escola. La proposta va ser ben vista per l'ajuntament, que va decidir fer entrega d'alguns mobles sobrants, material escolar, mapes i pissares. Els promotors d'aquest projecte escolar van ser Josep Niell Gelpí, Josep Lladó Vert i Sebastià Morató Poch. Al cap de dos anys, un cop presentats els plànols, l'ajuntament els va donar permís per a la construcció de l'escola.

L'edifici, situat al peu de la carretera que comunicava amb Palafrugell, era molt senzill: constava de dues aules separades, una per a l'ensenyament dels nens i l'altra per al de les nenes.

L'escola va ser costejada, en un principi, per les aportacions setmanals dels pescadors

de Calella. En el llibre d'Ernest Morató, *Coses de Calella*, es pot llegir: "El diumenge, després de dinar, anaven a *partir* i cada dotació en el moment de passar comptes, separava una quantitat proporcional al guany de cadascú, i tot passava a una comissió proescoles". De la conservació de l'edifici escolar, per tant, se'n varen ocupar durant uns anys els propis habitants de Calella. Al cap d'un temps, donada la dificultat del manteniment econòmic, es va acordar traspasar l'escola a l'ajuntament de Palafrugell.

A part d'aquest primer col·legi, a finals del s. XIX, a Calella hi va haver dos particulars que donaven classes. Algunes disputes per l'obtenció de subvencions van provocar certs recels entre els ensenyants a Calella, i l'ajuntament va decidir resoldre el problema retirant momentàniament qualsevol tipus

Montserrat Medir amb les seves alumnes a l'Escola de Calella. Curs 1944/45. A la primera fila, assegudes, Rosa Figueras, Aurora Pareras, Palma Carrascal, Montserrat Niell, Rosa Berta, Mercè Garcia. A la fila del mig Isabel Garcia, Rosa Rocas, Pura Parals, Carme Garcia, Pilar Buixeda i Carme Niell. A la fila superior M. Rosa Ungé, Núria Lloveras, Pilar Rocas, Lola Corredor i la mestra Montserrat Medir.

d'ajut. Sembla que aquests conflictes van acabar deixant Calella sense escola per espai de varis anys.

L'any 1896, davant aquesta situació, l'inspector Adrià Larrea va recomanar reobrir l'escola de Calella. La situació s'allargava, i al cap de tres anys una comissió de calellencs va presentar una instància a l'ajuntament demanant l'obertura d'una escola pública.

Finalment, a principis de segle, l'ajuntament decidia posar de nou en funcionament l'escola de Calella. El setembre de 1906, Garcilià Dalmau i Bofill va ser nomenat mestre de primer ensenyament de Calella, qui tenia vint-i-set anys i havia estat anteriorment mestre a Ullastret, Mont-ras, Palau-Sator i Pals; es va ocupar de l'escola de nens. El va substituir Josep Orfila, que l'any 1915 va presentar vàries queixes a l'ajuntament per manca de subvenció. Per altra banda, Anna Riera va tenir cura de l'ensenyament de les nenes, fins que l'any 1918 va deixar a la seva plaça; al·legava insuficients condicions econòmiques, deficiències de material, locals poc adequats i cert cansament. La va substituir en el càrrec Francesca Ferrer i Risech.

El juliol de 1920, l'inspector provincial de primer ensenyament Manel Ibarz recomanava la creació d'escoles unitàries. En realitat aquestes ja existien, venien funcionant intermitentment des de 1888, però no gaudien encara d'un reconeixement oficial ni a Calella, ni a Llofriu.

Parc infantil, abans ocupat per l'escola de Calella, al c/ Chopitea.

El 1922, el mestre de l'escola de nens de Calella, Bertomeu Sala, demanava una habitació per instal·lar-s'hi, ja que així s'estalviaria el trasllat diari i penós en èpoques de mal temps de Palafrugell a Calella i viceversa. El novembre d'aquest mateix any el ministre d'Instrucció Pública va aprovar el funcionament d'una escola nacional de nens i una de nenes a Calella. La *R.O. del Ministerio de Instrucción Pública* del 21-11-1923 assenyalava, però, el caràcter provisional de les mateixes.

Amb tot això, l'ajuntament va decidir fer obres a l'escola per tal d'acondicionar-la d'una forma millor del que ho havia estat fins aquell moment. Tot i això van haver de passar més de deu anys perquè es fes una instal·lació completa de l'enllumenat elèctric a l'edifici.

A partir de 1924 es va ocupar de l'escola de nens Agustí Prat, i de la de nenes, Amanda Magaña, que al cap d'un any seria substituïda per Josefa Oliver, i aquesta més endavant per Maria Vilaseca. El 25 de setembre de 1936 l'ajuntament va aprovar una proposició de la comissió de cultura que implicava el cessament en el seu càrrec del mestre nacional de Calella Agustí Prat. Va ser una de les depuracions que es van produir amb l'esclat de la guerra i la radicalització de la situació; el va substituir Salvador Vicenç.

Posteriorment es van ocupar, de l'escola de nens, entre d'altres: mossèn Rafel Duran, Joan Farga... i de la de nenes Angelina Potau, Maria Junqué, Montserrat Medir... Però qui més anys va estar vinculat a l'escola va ser mossèn Rafel. Nascut l'any 1892 a Sant Feliu de Pallarols, va ser rector de les parròquies de Calella i Llafranc durant quaranta-cinc anys. Va col·laborar sempre d'una manera o altra en les activitats docents que es van portar a terme a la petita escola. Home molt estimat i recordat, va morir el juny de l'any 1991.

La creació a Palafrugell d'algunes escoles a finals dels anys seixanta i la seva consolidació, va contribuir a la definitiva desaparició de la petita escola de Calella a principis dels setanta. L'edifici, situat al c/ Chopitea, va ser enderrocat i actualment ocupa el solar un petit parc infantil.

Josep Barceló i Matas i la seva obra

Va néixer a la Bisbal el 17 de juliol de 1875. Quedà orfe als catorze anys. Va estudiar magisteri, i un cop aprovades les oposicions va començar exercint de mestre a Manacor el 1902, on romangué dos anys. Després es va traslladar a Castelló d'Empúries on va exercir la docència per espai de tres anys; a Palafrugell, deu anys; a la Bisbal, set; i a Barcelona, quinze. Van ser trenta-set anys d'actuació professional, que podien haver estat alguns més si no hagués estat, l'any 1939, força-ment separat del magisteri per la seva actuació en favor de l'escola catalana i la pedagogia renovadora.

La seva estada a Palafrugell (1907-1917)

L'agost de 1907 va ocupar-se de l'escola unitària núm. 2 de la vila, de la qual en seria director durant deu anys. Venia a cobrir la plaça que amb la mort de Pere Pascuet havia quedat vacant.

Només d'arribar a Palafrugell va imprimir un enèrgic impuls a l'ensenyament amb l'adopció dels mètodes i sistemes més moderns del moment. Des del primer instant ho va fer tot diferent a allò que era habitual. Els alumnes, al principi, no se'n sabien avenir.

Amant de l'ensenyament actiu i en llengua catalana, Barceló posava els alumnes en contacte directe amb l'entorn, se'ls emportava sovint d'excursió per fer-los conèixer in

*Josep Barceló i Matas
(1875-1964).
Dibuix de Josep Pujol.*

Casa del c/ Torres Jonama on va viure J. Barceló i Matas i família entre 1907 i 1917.

situ la geografia i la història de la comarca; s'esforçava sempre per reunir les diferents branques de l'ensenyament, separades en els programes escolars.

Va rebutjar l'ensenyament purament memorístic; tampoc no li agradaven els exàmens. No hi va haver cap cop de palmeta o de

regle, ni còpies, ni càstigs d'altre tipus en les seves classes. La dinàmica general de l'aula era de diàleg i de participació. S'escoltava els alumnes i parlava obertament amb ells.

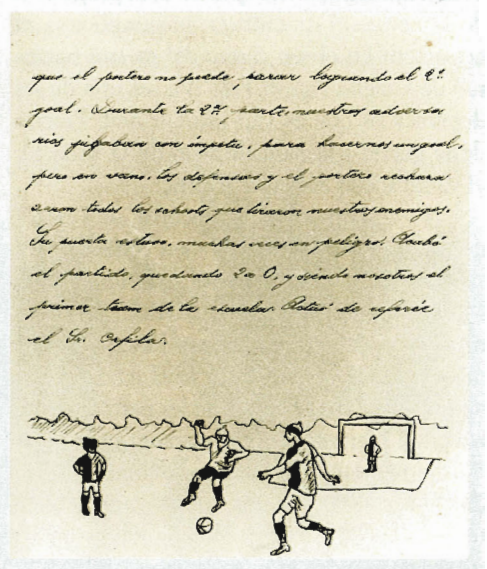
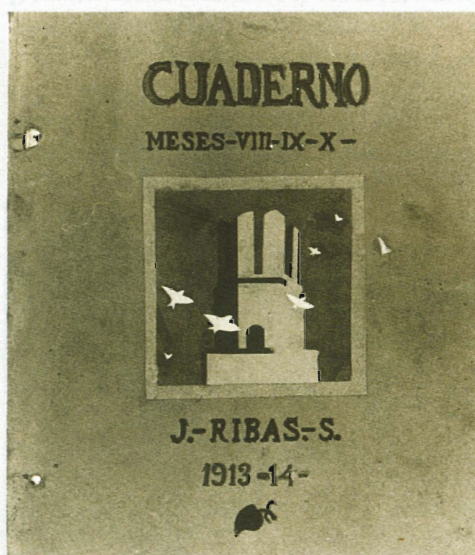
Els nens van aprendre, a més d'útils continguts, bones lliçons de ciutadania, a conèixer i a treballar conscients, amb ganes, a sentir-se lliures i més responsables, a estimar i respectar l'entorn. L'objectiu de Barceló era formar homes cultes i alhora preparats per afrontar de ple les vicissituds de la vida.

L'any 1909, a Palafrugell van ser clausurades diverses escoles privades: les laïques i la *Escuela Moderna*. La bona anomenada que tenia l'escola de Barceló va fer que, en poc temps, la matrícula augmentés de forma espectacular.

Al llarg d'aquests anys, Barceló i Matas va treballar incessantment en el camp de la pedagogia, va prendre part en viatges d'estudis i va participar en diverses conferències i cursos de vacances. Cal destacar la seva actuació a les *Converses de Girona* el 1912, on va desenvolupar un programa cíclic per a

Detalls extrets de llibretes d'alumnes de Josep Barceló a l'escola pública de Palafrugell. L'estudi del propi entorn era un element essencial. Durant aquests anys es va introduir a les nostres contrades el futbol.

escoles graduades. Amb motiu d'aquest acte, Jou i Olió definia així a Josep Barceló en el *Calendari Pedagògic*: "l'eixerit Mestre de Palafrugell, té fama d'il·lustrat i entusiasta. En l'amic empordanès brillen una gran cultura general, una preciosa orientació pedagògica, unes remarcables qualitats de poeta en el vers i en el dibuix. Però el que imprimeix personalitat a en Barceló és el seu amor al treball de mestre. Home tan entusiasta i enamorat de la professió com ell, és costós de trobar-lo. Per això les *Converses* de les quals ell és ponent aquests dies, són un cant a les delícies de l'escola nacional, on el mestre i els alumnes col·laboren valent-se dels procediments de l'acció i de la intuïció, bandejades les sendres rutinàries de la vella pedagogia. En Barceló ens inocula el sentit d'una educació moderna".

La seva actuació en el camp educatiu ha estat per Palafrugell una de les més fecundes de tots els temps. Va lluitar aferrissadament per a un ensenyament totalment gratuït i per a la millora del sou dels mestres. Al mateix temps va potenciar l'activitat educativa tant dins com fora de l'escola. Va prestar sempre una atenció especial a la joventut de les classes econòmicament febles.

L'Ateneu Palafrugellenc

L'any 1910 Josep Barceló va dur a terme el projecte de creació d'una Casa de Cultura. En connexió amb la mateixa, va organitzar un centre per realitzar excursions i festes escolars, i practicar esports. Tot es va concretar amb la creació, l'any 1913, de l'*Ateneu Palafrugellenc*. Es té constància de varis domicilis: c/ Caritat, c/ Torres Jonama, c/ Cavallers i Raval Inferior.

L'Ateneu, del qual inicialment Barceló era president, i el mestre Tomàs Vicens secre-

*Sortida dels membres de
l'Ateneu Palafrugellenc.
Aproximadament l'any
1915.*

tari, cercava una formació dels joves complementària a la de l'escola, no-formal, basada en el contacte amb la natura, l'esport, els jocs, la tertúlia, la lectura, el dibuix... (veure annex pàg. 86).

La proposta era seguir una obra post-escolar, guiant els joves en el moment de deixar l'aula i establint-los en contacte amb la societat dels adults. Volia acostumar els joves a viure en societat i fer-los persones de profit. Barceló va ser l'autor de l'himne de l'Ateneu Palafrugellenc, tot un símbol per als joves palafrugellencs de l'època:

En el cor de l'Empordà
un casal hi hem aixecat
en l'escrit de sa portada
s'hi llegeix: TOTS SOM GERMANS
i en sa bandera onejanta:
FEM-NOS FORTS I SEREM GRANS.

Trasquem la serra,
correm el pla,
la costa brava

Una carta de comiat

En deixar l'Empordà l'any 1924 Josep Barceló va escriure, a través del president de l'Associació de Mestres de Girona, una carta de comiat als seus companys de professió que va ser publicada en el Magisterio Gerundense el 15 de Maig del mateix any. En reproduïm un fragment:

"Distingit amic: Ja em té a la ciutat Comtal. Com sempre, pot comptar amb mi. Els atzars de la vida m'han fet deixar l'Empordà, però en ell hi deixo l'ànima. Digui als amics gironins que mai no els oblidaré, que sempreestic disposat a anar on ells vagin. Hi queda el millor de la meua vida. No sé si encara puc fer quelcom. Però tinc la seguretat que, si quelcom faig, li faltará la brillantor i l'entusiasme que flueix de la terra dels meus amors, la terra empordanesa (...) Vibra el meu cor i se sent oprimir. L'oprimeix el record de les meves escoles de Castelló, Palafrugell i la Bisbal. En elles vaig posar tot el meu entusiasme i vocació. Déu vulgui que al menys el caliu d'aquell entusiasme i d'aquesta vocació, quedí en mi."

no ens barra el pas.
Damunt ses penyes
fitem el mar
que ens encoratja
amb el seu cant.
Tantost placèvol
tantost irat,
sembla que ens diga
sens parar mai:

Hereus dels grecs, nissaga forta,
aimeu lo bell, lo gran, lo noble,
feu-vos en dignes de vostra terra
feu-vos en dignes de vostre cel,
cel sereníssim, cel el més bell!

En el cor de l'Empordà,
un casal hi hem aixecat;
mai sa portada n'és barrada,
oberta és de bat a bat.

Si mai traspassau sa lluida,
BENVINGUT, tots us diran,
aquesta casa és la vostra,
benvingut, el bon germà.

L'any 1916, l'Ateneu va arribar a tenir tres-cents socis. Donada la finalitat cultural del centre, s'hi van vincular molts altres mestres. Tot i la marxa, el 1917, de Josep Barceló i Matas, va continuar existint sota la presidència de Joan De Linares Delhom fins la dictadura de Primo de Rivera (1923).

La marxa de Josep Barceló

La situació a Palafrugell va acabar fent-se del tot difícil per J. Barceló. L'escassa consignació pressupostària que l'ajuntament dedicava a l'escola pública es traduïa en dèficits importants. Hi havia problemes de locals, un elevat nombre de mainada matriculada, manca d'auxiliars, rebaixes de sou als mestres... I a tot això s'hi havia de sumar que els directors —Barceló ho era de la de nens—, feia cinc anys que no

cobraven el que els corresponia per ocupar-se de la direcció dels centres. Les peticions i cartes adreçades a l'ajuntament demanant millores van ser nombroses, però els resultats no acabaven d'arribar mai. Aquest panorama va portar Barceló a la dimissió de tots els seus càrrecs.

En una carta adreçada al batlle, el 21 d'octubre de 1916, i de la que en reproduïm un fragment, Josep Barceló va renunciar a la seva plaça de director de l'escola nacional: "lo único que hemos alcanzado, como pago a nuestra ímproba labor, ha sido, no lauros que valoraran nuestra hoja de servicios, sí la pérdida de muchos entusiasmos, el anulamiento de innúmeras iniciativas y por último una rebaja en nuestro humilde sueldo, rebaja injusta a todas luces, reflejo de desamores mal ocultos".

A més, sembla que certs sectors del Palafrugell de l'època no veien en massa bons ulls la modernitat d'alguns aspectes del sistema pedagògic de Barceló. Es trobava, doncs, davant una sèrie d'aspectes que el van desanimar i que, al cap de poc, van propiciar el seu allunyament definitiu de l'ensenyament a la vila.

Barceló va mostrar una profunda dedicació al millorament intel·lectual i cívic de Palafrugell, on va deixar, a part d'un magnífic planter de deixebles, un gran record. El juliol de 1917, deu anys després de la seva presa de possessió de la direcció de les escoles nacionals graduades, va obtenir igual càrrec a la seva població natal, la Bisbal.

Els anys posteriors

A la Bisbal va morir la seva muller Carme Torrent i Rosselló (3-10-1918), i al cap de mig any la seva filla; Barceló quedava així només amb el seu fill Pere, nascut l'any 1910 a Palafrugell.

La seva vida no es va refer fins al cap d'uns anys, quan es va casar amb Adela Trayter, excel·lent parvulista. Va ser de les primeres mestres en introduir a Catalunya el mètode Montessori.

El 1921 va ser elegit president de la *Federació de Mestres de Catalunya*. El 1924 es va traslladar a Barcelona i va prendre possessió d'una escola unitària a Sants.

Després de la dictadura de Primo de Rivera, el Patronat Escolar, la Federació de Mestres i les Escoles d'Estiu van reprendre la seva activitat. Va ser llavors quan se li va encarregar la direcció del Grup Escolar Lluís Vives, junt amb Dolors Batlle, també mestra gironina.

Donat l'èxit de la seva actuació, el Patronat va determinar confiar-li l'organització de les Escoles Francesc Macià de Barcelona, l'any 1933.

Acabada la Guerra Civil, el matrimoni va ser sancionat, i Barceló separat dels seus càrrecs, veient-se obligat a acceptar una jubilació prematura. A partir d'aquest moment va dedicar-se a conrear les seves afeccions poètiques. De la seva obra destaquen *El Clos del Pastor* (1947), *Poema del pa* (1950), *Poema de l'Empordà* (1956) i *Empúries-Poema doidoscàlic* (1959). En el camp de les lletres sempre va tenir bones amistats entre les quals van destacar Caterina Albert (Víctor Català), i Salvador Albert, de Sant Feliu de Guíxols.

L'hivern del 1950 un grup d'ex-alumnes de Palafrugell, en homentage a la seva tasca docent, van anar a visitar-lo a Barcelona i li van regalar un àlbum-recull de records del seu pas per la vila.

L'any 1959, a la Bisbal, amb motiu de la inauguració del *Parvulari Adela Trayter*, es va rendir un homenatge al matrimoni. Van nomenar Barceló fill predilecte de la vila, i filla adoptiva la seva dona.

Jubilat feia temps de l'ensenyament, el seu domicili barceloní va ser lloc de reunió i tertúlia d'amics i antics deixebles. Josep Barceló i Matas moria el 8 de març de 1964 a l'edat de 88 anys.

L'any 1967, la nova escola pública de Palafrugell, situada al c/ de Pals, va passar a anomenar-se *Barceló i Matas*. L'1 de juny d'aquell any l'escola va retre un gran homenatge a Josep Barceló.

La Casa Bressol

Antecedents

La condició suro-tapera de Palafrugell va comportar que moltes famílies dediquessin la major part del dia al treball dins la fàbrica. Aquestes obligacions laborals feien difícil la total dedicació dels pares als seus fills. Calia cercar algú que, durant l'horari de treball, pogués tenir cura dels més petits de la casa.

En el canvi de segle, a Palafrugell va fer un important servei de guarderia la famosa *Costura de Caganers* de la senyora Modesta. Uns anys més tard la seva filla Lola va muntar una escola en el c/ de l'Hortal i va continuar durant un temps la tasca endegada per la seva mare.

Paral·lelament, en el Palafrugell de les primeres dècades del s. XX van existir les *dones de guardar*. Solien ésser dones grans, que ja no treballaven i passaven el dia a la seva pròpia llar guardant criatures; entre les cases més conegudes de l'època cal destacar ca la Beba, can Nyelo, ca la Cistellera, can Dellonder i ca la Xaruma.

A finals de 1909 va començar a parlar-se a l'ajuntament de la necessitat de crear uns albergs infantils municipals en diferents llocs de la vila, per tal de donar resposta a la gran demanda de les famílies. Referint-se a aquesta

FLORIDA HIVERNAL

Als ex-deixebles i amics de Palafrugell, signants de l'àlbum que se'm lliurà el 5 de febrer del 1950.

AQUEST HIVERN M'HA FLORIT
EL BÀCUL QUE, EN MA VELLESA,
ESTINTOLA LA FEBLESA
DEL MEU POBRE COS NEULIT.

SÓN LES FLORS DE L'ESPERIT
D'UNA LLUNYANA INFANTESA
QUE ÉS, AVUI, VIRIL NOBLESA
AMB COR PUR I ESFORÇAT PIT.

L'OLOR D'AQUESTA FLORIDA,
SAVA DE LA MEVA VIDA,
D'IDEALS DE JOVENTUT,
EMBAUMARÀ MIA EXISTÈNCIA
RECORDANT-ME, AMB SA PRESÈNCIA,
ELS MEUS JORNS DE PLENITUD.

J. BARCELÓ I MATAS.

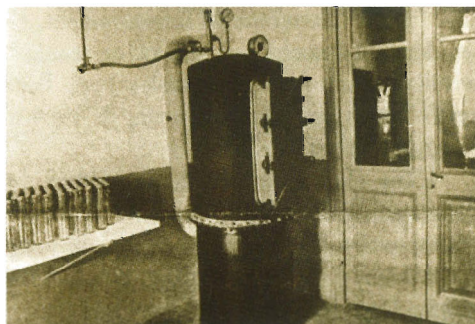
Barcelona, 6 de febrer del 1950.

*Fulletó editat en motiu de
l'homenatge a Josep Barceló i
Matas l'any 1950.*

Biberonia de la Casa
Bressol, 1921.

Sala de bressols i parcs
infantils individuals,
1921.

Sala de bassetes,
1921.

possibilitat, en el setmanari palafrugellenc *La Pebrera* amb data de 17 de gener de 1910 apareixia el següent: “Es una mellora transcendental, que agrairan segurament tots els obrers, ja que va encaminada a estalviar-los el tant setmanal, i per ells onerós, que suposa fer vetllar els seus infantons per mans forasteres, i de passada desterrar les anomenades costures d’infants, que constitueixen la majoria per falta de condicions, un atemptat a la higiene i a la salut públiques”.

Sembla però que aquest projecte no va acabar de tirar endavant, ja que requeria un nivell d’inversió que l’ajuntament de l’època no podia mantenir. No va ser fins al cap d’uns anys que gràcies a un acord concret de finançament entre diferents sectors interessats es va poder endegar una iniciativa seriosa en aquest nivell: la Casa Bressol.

Primers aspectes i definició

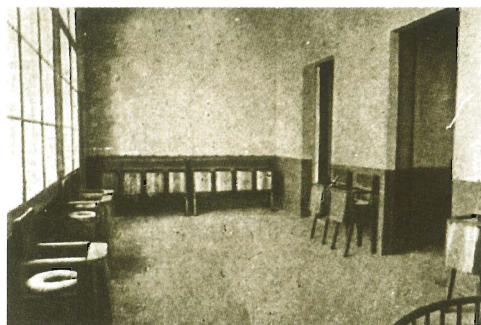
Després de la I Guerra Mundial hi va haver la necessitat d’anar emmotllant-se a les noves orientacions que aconsellaven el ràpid foment i desenvolupament de diferents institucions milloradores de la classe obrera. Es van endegar tasques diverses arreu, per contribuir al desenvolupament del benestar social.

Seguint aquest modern corrent, la societat anònima *Manufacturas del Corcho* va

posar la primera pedra de diverses institucions socials a Palafrugell. Una d’aquestes va ser la *Casa Bressol*, nascuda principalment mercès al president-director d’aquesta SA, Joan Miquel Avellí, al qual es van associar Torres i Jonama, Cosme Ribes i el propi ajuntament. La casa tenia per objectiu l’educació i vetlla dels infants durant les hores en què els pares estiguessin treballant a la fàbrica.

El març de 1920, després de varis mesos de treball, es van acabar definitivament les obres de condicionament del centre. Es pretenia que fos una veritable casa per a criatures, però no es pensava únicament en criatures de pit; havia de ser alhora un institut de puericultura, un centre cultural infantil i un casal.

En fou director i metge el Dr. Joan Mas i Casamada. Ell mateix, l’any 1921, va publicar un llibre titolat *Casa-Bressol de Palafrugell. Institució de Puericultura. Bases científiques, orientació i descripció*. A diferència de les costures o de les dones de guardar, la Casa Bressol va partir de metodologies innovadores, mobiliari, instruments i material didàctic modern, similar o igual al que s’emprava en aquells moments a Suïssa i en els centres barcelonins més avançats. Tot anava en benefici de l’infant, que podia rebre una atenció individualitzada i de més qualitat.

Van vetllar pel bon funcionament de la institució una comissió administrativa formada per Josep Vergés Barris (alcalde-president), Joan Mas Casamada (metge i director), Francesc Ferrer (administrador), Pere Avellí Prats, Josep Brunet Mach, Francesc Gich Puigdollers, , Joan Miquel Avellí, Cosme Ribas Llavà i Josep Torres Jonama. També hi havia una junta de senyores, integrada per Josefa Basart de Miquel (presidenta), Antònia Arolas de Genís, Providència Girbal de Ribas, Maria Mirandes de Mas i Josepa Oliva de Manich.

L'edifici, situat a la Plaça Nova, estava molt ben equipat. Hi havia dues seccions: *maternologia* i *paidologia*. A la planta baixa es trobaven la direcció, l'administració, un gabinet d'exploracions, una *biberonia* amb aparell d'esterilització, el menjador de les criatures, una saleta i els serveis.

En el primer pis hi havia sales d'alle-

tament amb bolquers i bressols; parcs infantils individuals per ensenyar els infants a caminar, el terra dels quals era de suro i linòleum i les baranes encoixinades; una sala de neteja i bany, amb un armari de la roba i una taula per rentar i vestir les criatures; una espaiosa galeria amb un parc infantil col·lectiu i una sala de repòs per als infants. En un departament annex dues sales es destinaven a escola materna d'educació, amb entrada independent pel c/ de Sant Martí.

Els dies feiners els nens entraven abans de les vuit del matí i sortien després de les sis de la tarda. Estaven a mitja pensió. Qui en tenia cura en primera instància era una institutriu especialitzada en educació Montessori, i l'ajudaven en la seva tasca diverses germanes religioses franciscanes. El diumenge i festius, la institució restava tancada al públic.

Pels serveis prestats al llarg de la setmana, els pares de les criatures que estaven en el departament de *maternologia* pagaven una peseta setmanal, i als dels que per edat ja estaven en el departament dels grans —de dos a sis anys— els corresponia pagar dues pessetes.

El centre era econòmicament mixte, ja que es sostenia gràcies a subvencions d'industrials, de l'ajuntament i del que posaven periòdicament els diferents particulars. El pressupost confeccionat per la comissió administrativa fou inicialment aprovat en la forma següent: (veure requadre)

INGRESSOS

Manufacturas del Corcho S.A.....	6.000 ptes.
J.Torres i Jonama	3.000 ptes.
Alcaldia i ajuntament.....	4.400 ptes.
Trefins SA.....	500 ptes.
Subscripcions particulars de quota voluntària(de 2 a 20 ptes mensuals).....	2.726 ptes.
	16.626 ptes.

DESPESES

Manutenció criatures.....	12.060 ptes.
Dotació de germanes religioses.....	4.380 ptes.
Servei	1.200 ptes.
Lloguer edifici,carbó,llum.....	3.200 ptes.
Conservació del material.....	1.500 ptes.
Institutriu(educ. Montessori)	3.000 ptes.
	25.340 ptes.

Parc col·lectiu,
1921.

Menjador destinat
als infants, 1921.

Una de les aules
de la Casa Bressol,
1921.

Departament de maternologia

Aquest departament va ser la Casa Bressol pròpiament dita, ja que en ell es tenia cura dels més petits, fins als dos anys aproximadament. Les funcions bàsiques eren d'al·lactament, higiene i assistència infantil.

A la majoria de serveis abans esmentats —dones de guardar i costures de mainada— els mancava, com assenyala el Dr. Mas en el seu llibre, una qualitat suficient per a la correcta cura dels infants: “allí es veuen les criatures brutes, arrossegant-se per terra, sense cap mena de cura per evitar la transmissió de paràsits, contemplant no sempre bons exemples, acostumant-se amb la brutícia i agermanant-se amb males costums, sense cap entreteniment, cuidats per dones poc escrupoloses, ignorants de cap educació a propòsit, allotjats en habitacions de pessimes condicions higièniques, mancades de netedat, incultes, mal ventilades, escasses de llum, més ben dit, deplorables, baix tots els aspectes.”

En una societat on la mortalitat infantil era encara molt elevada, el Dr. Mas assenyala, des d'un primer moment, la protecció de la infantesa com a fet cabdal.

El nombre de criatures que en un principi es van acceptar en aquest departament era de quaranta; vint criatures de menys d'un any, i vint més d'un a dos anys.

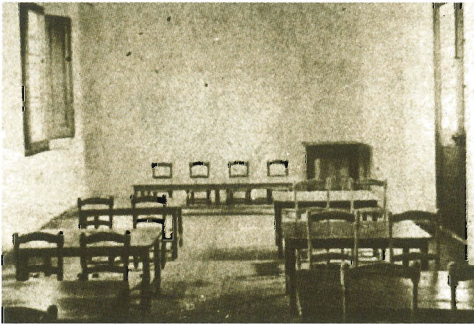
Departament de paidologia

Aquest departament, també anomenat *institut de puericultura*, l'ocupaven els infants de dos a sis anys. El principal dels seus objectius era procurar l'harmonios desenvolupament de l'individu, tant psíquicament com físic. Calia tenir cura del creixement físic dels nens i alhora de la maduració d'aptituds sensorials. Així ho resumeix Joan Mas i Casamada en el seu llibre:

“En una paraula, l'objecte i finalitat principal d'aquest departament és el mateix que els *Kindergarten*, de Berlín, i les *Casa dei Bambini* de Roma; vetllar per l'educació, la higiene i el normal desenvolupament físic i moral de les criatures, amb procediments adequats a les seves edats, durant les hores de treball dels seus pares”.

El director del centre justificava l'existència d'aquest departament a partir d'un cos teòric molt influenciat per les idees del professor Claparede i de Maria Montessori, dos dels màxims exponents de la pedagogia renovadora europea del moment. Rebutjava totes les idees pedagògiques tradicionals i s'erigia en defensor dels corrents més científics:

“les noves concepcions s'han d'assentar damunt la fisiologia, la psicologia experimental i l'antropologia pedagògica, utilitzant com a mètodes l'observació i l'experiència, car tan

sols així, es pot conèixer amb perfecció a la infantesa per deduir-ne conclusions fermes i establir les bases científiques de l'educació i de la cultura”.

Assenyala, al mateix temps, que per portar a la pràctica totes aquestes orientacions és necessari capacitar els mestres i adaptar les escoles a les noves idees. La força de la tradició i el culte a la rutina eren en aquells moments un gran obstacle que calia superar. Sens dubte el Dr. Mas, a part de metge, va ser un dels grans precursors de la pedagogia a les nostres contrades.

El seu tancament

La Casa Bressol havia iniciat la seva activitat a finals de març del 1920. Al cap d'un any, però, van començar a aparèixer els primers problemes.

El març de 1921, Francesc Gich, un dels membres de la junta del centre, va amenaçar amb la seva dimissió, donades algunes actuacions que ell considerava discutibles per part d'altres membres de la junta. Al cap d'uns mesos hi va haver un enfrontament entre el consistori de l'ajuntament i el Dr. Mas, ja que un eminent metge, el Dr. Izquierdo, havia visitat la Casa Bressol i cap autoritat del poble n'havia estat assabentada. Conflictes d'aquest tipus es van anar repetint amb certa freqüència.

A tot això calia sumar la baixa assistència d'infants, que feien del centre un lloc no gens rentable. Inicialment, s'havia invertit en aquesta iniciativa una gran quantitat de diners i el centre era modèlic, un dels millors. Però el seu manteniment resultava molt car. Les possibilitats d'aquesta Casa Bressol haurien estat probablement majors en una gran ciutat i no en un poble que, tot i el seu important nivell industrial, tenia les seves limitacions.

En definitiva, diferències internes, presumptes irregularitats de l'equip directiu, problemes administratius i la baixa assistència d'infants, van fer que l'edifici tanqués les seves portes el gener de 1922. El seu mobiliari va ser dipositat a l'ajuntament, en l'espera d'una subhasta. El somni de la Casa Bressol va durar poc menys de dos anys.

El Fondo Torres (1919-1924)

Josep Torres i Jonama (1857-1946), després d'acumular certa fortuna a Nova York, va seguir l'exemple dels rics llegendaris de Nord-Amèrica què destinaven grans quantitats a fundacions de cultura i beneficiència. Sempre va recordar el seu poble natal, Palafrugell, sobretot el primer quart del s. XX, en què la situació de l'asil, l'hospital i les escoles era especialment delicada. Per millorar l'estat d'aquestes institucions va concedir importants ajuts econòmics.

En l'àrea educativa, l'any 1919, va instituir a Palafrugell un fons pel foment de l'ensenyament, l'anomenat *Fondo Torres*. Els seus estatuts van ser publicats per la impremta Palé el novembre del mateix any; se'n van imprimir dos mil exemplars que es van repartir entre les famílies i institucions de la vila.

L'objecte del fons quedava ben definit en l'article tercer dels estatuts:

Festa d'homenatge a Josep Torres i Jonama a Sant Sebastià.

Any 1922.

1, Josep Ganiguer Ros; 2, Josep Sagrera Coromines; 3, Josep Manich; 4, Ernest Peya; 5, Desconegut; 6, Fill gran de can Durán; 7, Josep Torres Jonama; 8, Josep Bofill de Carreres; 9, Josep Vergés Barris; 10, Cosme Ribas Llavà; 11, Josep Bofill; 12, "Celles"; 13, Eusebi Genís; 14, Esteba Blanch; 15, Valentí Fumet; 16, Prats; 17, Parés; 18, L'home de la "Patxeta"; 19, Un mestre nacional; 20, Un mestre nacional; 21, Josep Brunet; 22, Mestre Ramón; 23, Martí Esparragó; 24, Ramir Bofill; 25, Narcís Sendra; 26, Pau Coromines; 27, Lluís Medir Jofra; 28, A. Sendra; 29, Josep Gallart; 30, Mestre Lluís Vilalta; 31, Emili Bara; 32, Pàirés; 33, Emili Durán; 34, Legarde; 35, Panxito Gich; 36, Figueroelo; 37, Agustín Caramazana; 38, Pascó.

"El Fondo Torres tendrá por objeto aumentar el ingreso en las Escuelas nacionales de esta Villa, fomentando así la enseñanza, y conseguir el que los hijos de padres obreros, principalmente, que sean naturales de Palafrugell o que lleven cuando menos cinco años de residencia en la población, continúen instruyéndose en dichos centros docentes hasta la edad en que aquellos puedan ingresar en alguna fábrica para aprender oficio, sin que esto tenga de representar sacrificio alguno para sus padres".

El Fondo Torres, durant els seus cinc anys d'existència, va ser dirigit per una junta composta per l'alcalde, un jutge, un capellà, un regidor, dos mestres, el director de la Caixa d'Estalvis i el metge més jove. En l'època que es van redactar els estatuts era alcalde accidental J. Bisbe; jutge, J. Mas; capellà, J. Bosch; regidor, J. Gallart; els dos mestres nacionals,

J. Ramon i M. Albertí; el director de la Caixa, F. Sagrera; i el metge més jove, I. Prat.

En aquells moments Palafrugell vivia quasi exclusivament de la indústria surera. Josep Torres estava preocupat pels alts nivells d'analfabetisme de la classe obrera, i considerava que calia una formació prèvia abans d'aprendre cap ofici. Volia evitar que els pares fessin anar a treballar els seus fills massa aviat. Molts nens, a partir dels deu anys, quan encara no havien rebut una formació escolar suficient, es veien forçats pels pares a deixar l'escola per entrar a la fàbrica.

La lluita contra l'absentisme escolar, la desescolarització i l'analfabetisme eren prioritats del Fondo Torres. Es va idear un sistema de gratificacions per als alumnes majors de deu anys, per tal de motivar-los a continuar a l'escola. Aquests rebien una quantitat per cada dia complet d'assistència a l'aula. Als

nens i nenes de deu a onze anys se'ls donava una pesseta, els d'onze a dotze rebien una pesseta i vint-i-cinc cèntims, i els més grans, de dotze a catorze anys, una pesseta i cinquanta. Els alumnes que durant el curs havien assistit a classe amb assiduitat, seguien rebent els diners els dies laborals de vacances.

Quedaven exempts d'aquestes gratificacions els que no feien els deures, no estudiaven prou o no assistien a totes les classes. Mitjançant aquest sistema de compensacions econòmiques es pretenia estimular els alumnes perquè anessin a l'escola i aprofitessin al màxim les lliçons dels seus professors.

El fons tenia en compte, especialment, els fills de vídues que depenien del seu propi treball, i els de pares obrers que ho tenien just per poder sustentar-se. El pagament d'aquests incentius es feia directament als pares el diumenge de cada setmana.

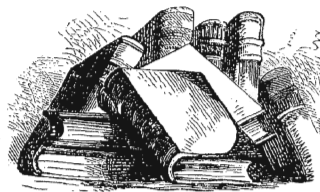
El fons també separava certes quantitats anuals per als mestres i per als directors de les escoles nacionals. En cas de quedar diners, es destinaven a l'adquisició de premis que es repartien entre els alumnes més eficients.

Però aquesta iniciativa, al cap de cinc anys d'haver-se endegat, va acabar desfent-

se. El 3 d'octubre de 1924, Josep Torres i Jonama adreçava una carta a l'ajuntament on prenia la determinació d'acabar amb l'existència del fons. Va assenyalar dos factors bàsics motivadors de la seva decisió: les irregularitats en l'administració de gratificacions i ajuts especialment a les famílies més necessitades; i la insignificància del bé produït pel fons, que no funcionava de la manera que ell havia desitjat.

Amb una frase quedava ben reflectida la seva decepció: "es preferible escuelas sin fondo que fondo sin escuelas" (veure annex pàg. 87).

En varies de les estades de Josep Torres a Palafrugell, aquest s'havia adonat que, tot i l'existència del fons, la situació escolar continuava essent greu ja que el problema era bàsicament de locals. El van afectar especialment les visites que entre el 1919 i el 1924 va realitzar a l'escola de nenes; aquesta es trobava en deplorables condicions, en un edifici poc sà, mal ventilat, sense aigua, que no complia els requisits mínims per ensenyar-hi. Davant aquesta situació deficient, i per erradicar la precarietat de les escoles, Josep Torres va decidir pagar a la vila la construcció d'un nou grup escolar (veure annex pàg. 87).

Carta adreçada per J. Barceló i
Matas a l'ajuntament de
Palafrugell el gener de 1912:

"Magnífic Sr.:

L'Ateneu Palafrugellenc, que sens l'afany d'un proselitisme social o polític, tendeix a difundir la cultura entre els palafrugellencs, de conformitat amb sos estatuts, tracta d'organitzar una escola de dibuix entre alguns socis aficionats a les Belles Arts.

Tinguent notícia l'Ateneu Palafrugellenc de què aqueix magnífic ajuntament posseeix alguns bustos de guix que podrien servir al nostre objecte.

Suplica a V.S. se serveixi confiar-los-hi per a sa custòdia a fi de contribuir a la formació de la classe de dibuix, i ho rebrà a singular satisfacció.

Visqui V.S. molts anys.
Palafrugell 16 gener de 1912

Per l'Ateneu Palafrugellenc
El President:

J. Barceló i Matas

Magnífic Ajuntament de Palafrugell"

V. S. molts anys
El 16 gener de 1912
Per l'Ateneu Palafrugellenc
El President.

J. Barceló i Matas

Ajuntament de Palafrugell

Firma de Josep Barceló
en el mateix document.
Any 1912.

Carta adreçada per Josep Torres i Jonama
a l'ajuntament de Palafrugell
amb data de 3-10-24.

"La Industrial Tapón Corona S.A.
Al Magnífico Ayuntamiento de la villa de Palafrugell

Muy Sres. Míos:

Les participo que con fecha del ppdo. dejo de existir el "FONDO TORRES " que hace años venía operando en este pueblo. Los motivos que me han impulsado a tomar esta resolución, son varios a saber:

1. Por haber recibido varias quejas de familias muy necesitadas de que este no se administraba con rectitud y con acuerdo a los deseos del donante.

2. Por haberme convencido durante estos años que el bien producido por dicho fondo era insignificante y no guardaba relación con las amplias y arraigadas ideas que tengo respecto a la importancia de la instrucción pública y tercero porque es preferible escuelas sin fondo que fondo sin escuelas.

El deplorable estado de las escuelas para niñas edificio insano rehumático mal ventilado sin agua y con letrinas sucias y malsanas, distando estas solo 6 metros de las clases me conmovió e impresionó tanto tratándose de niñas jóvenes de clase obrera, que de momento sentí vivos deseos de acabar con esa infamia y construir por mi cuenta escuelas dignas para las hijas de los trabajadores en particular y para todas aquellas, que quieran aprovecharse de aquellas.

Los edificios en construcción serán acabados en breve. Estos imitación de las escuelas Americanas reunirán todos los adelantos modernos y creo merecerán la aprobación de la mayoría de los habitantes de esta villa.

Pienso regalarlos al pueblo bajo ciertas condiciones como son el mantenimiento en debida forma de las mismas. Despropiar el campo de Prats para abrir una calle que pondrá en contacto dichas escuelas con la villa y emplear el resto como campo de gimnasia como prescribe el nuevo reglamento escolar. Dar los libros i demás artefactos gratis a los niños y niñas sin distinción de clases. Esto que a primera vista parece una proposición costosa no lo es si se tiene en cuenta que los libros pasaran de un discipulo a otro y duraran con ciertas restricciones 5 años poco mas o menos. Esta innovación ademas de dar empuje a la instruccion facilita recursos a las familias pobres que carecen de fondos y que les es difícil desembolsar 5 o 6 pts."

Josep Torres i Jonama

La Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)

El setembre de l'any 1923, el general Primo de Rivera implantava una dictadura mitjançant un cop d'Estat. Des del primer moment el *Directorio Militar* va intentar controlar el conjunt ideològic de l'ensenyament. La repressió va afectar les institucions catalanes. Palafrugell, que es trobava enmig de la crisi de la indústria surera i en una situació de clara recessió econòmica, va veure com el seu fill predilecte, Josep Torres i Jonama, finançava la construcció d'un nou grup escolar; acabaven així els problemes de locals-escoles, que durant tants anys havien afectat la vila.

La Dictadura es va proposar entre d'altres objectius eliminar tot allò que anés associat a catalanisme. Va ser suprimida la Mancomunitat i eliminades les institucions que havien vetllat per l'ensenyament: l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* i l'*Escola d'Estiu*. Barcelona es va quedar sense el Patronat Escolar i alguns mestres van ser cessats. Similar situació es va viure en les altres províncies catalanes. En el cas de Girona va ser retirat del seu càrrec Cassià Costal, fins llavors director de l'*Escola Normal*. Tot plegat va suposar un important retrocés per a l'escola catalana, que va veure com es prohibia el català i s'imposava el castellà com a llengua única per a la docència.

A Palafrugell va ser dissolta la comissió delegada de l'*Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. El govern de la Dictadura va

tractar la *Protectora* pràcticament com si fos una associació de criminals, i molts socis van sofrir registres a domicili. A Josep Sagrera i Coromines, president de la delegació a Palafrugell, li van clausurar l'acadèmia del c/ Sant Josep i va ser empresonat a Girona.

L'abril de 1925 entrava en vigor l'anomenat *Estatuto Provincial*. Aquest va representar la definitiva desaparició de la Mancomunitat. El mes de juliol del mateix any, la comissió provincial permanent incautava l'*Escola d'Arts i Oficis* de Palafrugell, que formava part de la xarxa d'institucions de la Mancomunitat. Tot i aquests fets sembla que el funcionament intern de la mateixa no es va veure massa afectat.

Durant aquesta època es va crear a Palafrugell, depenent de gent vinculada al fet religiós, el *Patronat d'Obreres*. Situat al costat del c/ de l'Hortal d'en Pou, anava destinat a la formació de les noies grans, moltes de les

Resposta de la Junta local de mestres al governador en referència a la prohibició de l'ús del català a les escoles (14-2-1929):

"En esta Graduada, todas las enseñanzas, sin excepción alguna, todas la ordenes, todos los consejos, todas las advertencias, las damos en lengua castellana, y exigimos a los alumnos que el mismo idioma contesten. Sólo cuando son de nuevo ingreso o de corta edad, nos vemos precisados a traducirles al catalán alguna palabra que no entienden; pero haciéndoles fijar bien en su equivalencia castellana, y así otra vez, ya no es necesario traducírsela. Esto requiere, Exmo. Sr., mucha paciencia; pero los Maestros de esta Escuela lo hacemos gustosos, porque sabemos que así servimos a España, nuestra amada Patria y al bien de los niños mismos, y los resultados que obtenemos nos compensan el trabajo; ya que al terminar los alumnos su vida escolar, hablan y escriben con soltura el idioma oficial de España y de veinte repúblicas americanas, hijas suyas".

quals treballaven a la fàbrica durant el dia i podien així, al vespre, completar la seva cultura. L'ensenyament el van impartir durant alguns anys, voluntàriament i de forma gratuïta, les mestres Maria Girbal i Pilar Perxés. Sovint, el centre era visitat per mossèn Josep Bosch; cada any, per Nadal, les noies feien un dels pessebres més grans i bonics de la vila. A final de curs se solien realitzar vetllades de tipus benèfic que contribuïen a la financiació del centre. El precedent del Patronat d'Obreres s'ha de cercar a finals del s. XIX. El Centro de Católicos de Palafrugell, l'any 1887, s'havia proposat establir unes escoles gratuïtes per la formació de les obres de la vila. Dorotea de Chopitea, vídua de l'industrial suro-taper Mariano Serra, va enviar de Barcelona una important quantitat que va permetre iniciar el projecte.

Durant els primers anys de la dictadura, i donada la precària situació de l'ensenyament públic a Palafrugell, l'ensenyament privat, sobretot religiós, va experimentar certa eufòria. La tasca que es realitzava des de centres com les germanes Carmelites o els Maristes era qualitativament millor que la de les escoles públiques. A aquests dos centres es sumava el *Colegio Mercantil Hispano-francés* d'Angel López, on a part de primer ensenyament es donava batxillerat, magisteri i tot tipus de formació comercial.

Aquestes escoles organitzaven, cada any, exposicions de treballs escolars. Les germanes Carmelites, que ho feien per Nadal i Pasqua, exposaven material molt variat, tant de la secció d'estudis, com de costura, dibuix i pintura. Els Maristes realitzaven un acte similar durant la setmana de

Patronat d'Obreres.
Anys vint.

Exposició de treballs
dels alumnes del Col·legi
dels Germans Maristes
al c/ Caritat. Anys vint.

reis i intentaven donar molta rellevància a la modernitat del seu mètode pedagògic. Per altra banda, el col·legi d'Angel López esperava presentar els treballs més destacables dels seus alumnes per la Festa Major, un cop finalitzat el curs.

El diari local *Baix Empordà* es va fer ressò, al llarg d'aquests primers anys de la dictadura, de l'acció pedagògica dels centres privats, i destacava l'important tribut de l'escola de les monges Carmelites a l'educació femenina. Tampoc no va deixar de reflectir en les seves pàgines el trist panorama de l'escola pública. Els mestres demanaven una millora urgent que no acabava d'arribar mai. La situació era gravíssima en el cas de l'escola de nenes. Així quedava reflectit, el 20 de juliol de 1924, a les pàgines del diari: "Bella tasca de cultura estan fent les nostres mestresses i més quan han de laborar en aquells locals infectes que -senyors inspectors d'higiene!- no ens fadigarem mai en dir són una vergonya!".

La reacció de Josep Torres va ser ràpida, en veure que el *Fondo Torres* no havia servit per pal·liar la problemàtica de l'ensenyament públic a Palafrugell i que la situació començava a ser insostenible, va prometre construir i regalar unes noves escoles a la vila, modernes i equipades amb els recursos necessaris. Pensava en una escola diferent, oberta a tothom, on es pogués oferir un ensenyament de qualitat.

Josep Torres i Jonama. Les noves escoles i la visita d'Alfons XIII

Josep Torres i Jonama va portar el projecte de les noves escoles directament d'Amèrica. El grup escolar havia de ser una imitació dels que en aquell moment es realitzaven als Estats Units. Després de comprar els terrenys, Torres i Jonama va intentar implicar, sense massa èxit, d'altres industrials de la vila per tal de sufragar-ne les despeses de construcció (veure annex pàg. 98-99).

*Josep Bries,
constructor de les
escoles nacionals.
Any, 1925.*

*Escoles nacionals i
zona enjardinada,
1925.*

El constructor va ser Josep Bries. L'escola constava de tres edificis d'una planta. Cadascun d'ells tenia una façana amb grans finestres, els quals donaven molta lluminositat a les aules. La part interior la formava un passadís amb les classes a un costat i els serveis a l'altre. Els murs exteriors, arrebossats amb figuració d'obra de rajola, feien de l'escola un edifici senzill i alhora fi.

Un cop acabades les obres, Josep Torres va donar les escoles a l'ajuntament. El cost total va ser de 300.000 pessetes, i a més l'ajuntament hi va invertir a l'entorn de 50.000 pessetes per fer-hi una zona enjardinada.

Les escoles van ser inaugurades per Alfons XIII el 4 de juny de 1925 en un acte molt recordat a Palafrugell. El rei va arribar a l'entrada de la vila a un quart de dues de la tarda, acompanyat de tot un seguici. Allà el van rebre les autoritats municipals. L'alcalde, Josep Bertran, va ser convidat a asseure's a l'automòbil on viatjava el rei, al seu costat. El vehicle es va dirigir cap a la nova escola, a través dels carrers omplerts per la gent que havia sortit a saludar el rei. Així queda reflectit en el diari *Baix Empordà* del 7 de juny de 1925: "els carrers eren curulls de gent, aparegueren tots els de trànsit adornats amb gallardets, arcs de triomf i banderes. Les cases aparegueren totes endomassades, lluint moltes d'elles la bandera espanyola. En realitat Palafrugell (...) es tirà al carrer per rebre a S.M. un carinyós tribut de simpatia".

Un cop arribats a l'escola, el rei va recórrer algunes aules. Després es va dirigir a la tribuna d'honor des d'on el bisbe de la Diòcesi de Girona Dr. Llopart va fer l'acte de benedicció. Seguidament, el llavors governador civil, De Urquía, va fer un discurs en el qual saludava el rei en nom de l'ajuntament i la província, i enaltia la vida de Josep

Arribada d'Alfons XIII.
Acompanyaven el rei tot un
seguici constituït per: el rector de
la Universitat de Barcelona Dr.
Martínez Vargas, el vice-president
del Govern Marquès de Magaz, el
capità general de Catalunya
Emilio Barrera, el governador civil
de Girona Joan de Urquía,
l'alcalde de Palafrugell Josep
Bertran, Torres i Jonama i Sra. i
altres personalitats de l'època.
4-6-1925.

Torres. També va fer un breu parlament el cap interí del directori, l'almirall Magaz. Finalment, una nena va saludar el rei i li va oferir un ram de flors.

Acabats els parlaments, la comitiva es va traslladar a Sant Sebastià, on es va celebrar un banquet oficial servit per l'hotel Ritz de Barcelona. La reunió va ser amenitzada amb sardanes que va interpretar la Principal de la Bisbal. Amb motiu de l'estada del rei van ser diversos els actes festius a la vila: en el camp de futbol, el Palafrugell es va enfrontar a una selecció del FC Barcelona, i del partit en va sortir victoriós l'equip local. A la nit hi va haver focs d'artifici, concert i ball.

Amb la construcció d'aquest nou grup escolar quedaven resolt definitivament els greus problemes de locals que durant tants anys havien afectat l'ensenyament públic a Palafrugell. La inspecció va manifestar de seguida la seva satisfacció davant les obres realitzades. Poc a poc la gent del poble aniria

veient amb millors ulls l'escola pública i la tasca educativa que des d'allà es realitzava.

L'aportació de Torres i Jonama va suposar una gran millora per a d'altres pobles perquè el patrici alhora també subvencionaria en part les escoles de Mont-ras, Regencós i Pals. Amb motiu de la col·locació de la primera pedra d'aquestes escoles, totes elles de la rodalia de Palafrugell, Josep Torres va fer lectura del següent text: "Con esta fecha, ponemos la primera piedra en las nuevas escuelas costeadas en partes iguales por el Sr. Torres Jonama, y el Ayuntamiento, reinando Don Alfonso XIII, Rey simpático, de buen carácter, emprendedor y progresivo, mucho mas liberal y hombre de Estado que todos los políticos que le han precedido.

En éste momento la Nación está gobernada por un Directorio Militar y gracias a éste, es posible que la guerra que sostenemos con los rifeños y que hace 11 años que dura, se acabe pronto en nuestro favor. El 60% de

*Alfons XIII i Josep Torres
en la visita de l'escola
de Palafrugell en motiu
de l'acte inaugural.*

los Españoles, no saben leer ni escribir y muchos de los que saben, apenas entienden la página editorial de un periódico.

Solo el 30% de niños y niñas de 14 años abajo, concurren a les escuelas Nacionales, el resto van a particulares.

El clero tiene mucha influencia política en el país, y debido a esto hay mucha superstición. El motivo de que las escuelas Nacionales no son frecuentadas, es porque no las hay y las que existen son malísimas como verán por la fotografía de la escuela que adjunto.

Hasta hace poco, los maestros apenas ganaban para vivir, hoy se les paga más, pero no lo que se merecen. Su sueldo es de Ptas. 3000 al año y casa libre.

España adelanta lentamente, pero si los establecimientos escolares modernos se reproducen, no hay duda que el progreso será mucho más rápido, y la superstición desaparecerá.

La próxima guerra si no se evita, será una guerra química y mortífera que se librará en el aire por medio de máquinas de volar y dirigibles hoy muy adelantados puesto que han cruzado ya el Atlántico. Si la civilización no desaparece, es opinión del que suscribe estas líneas, que antes de un siglo todos los gobiernos de Europa, serán socialistas.

Deseo a las nuevas generaciones y en especial a la raza Ibérica, toda clase de felicidades para el porvenir”.

Josep Torres i Jonama entenia del tot necessària la creació de nous centres arreu del país, i pensava que aquesta era la millor forma d'assolir graus superiors de progrés.

Va passar els últims dies de la seva vida a Niça, on havia establert des de feia alguns anys importants negocis; tenia un cinema vora el famós hotel Negresco. Va morir el 15 de desembre de 1946 a l'edat de 88 anys. El mes d'abril de 1947 el seu cos va ser traslladat a Palafrugell, en compliment de la seva última

voluntat. Mestres i alumnes van assistir a la recepció del fèretre, enterrament i funerals. El diari *Los Sitios* de Girona, el 26 d'abril de 1947, feia aquest comentari sobre l'enterrament: “El martes 22 del actual a las seis de la tarde, llegó a Palafrugell, procedente de Niza (Francia), el cadáver de don José Torres Jonama, hijo predilecto de esta villa. Le acompañaron en este trayecto su viuda, doña Silvia Montovani, y el hermano de ésta, don Alfredo Montovani.

El Ayuntamiento en Corporación fué a recibir el cadáver en el comienzo del término municipal y al llegar a la calle Torres Jonama se agregaron a la fúnebre comitiva otras representaciones oficiales, muchos amigos del finado y los niños de todas las escuelas de Palafrugell, dirigiéndose el cortejo a las Casas Consistoriales, en las cuales el Clero parroquial cantó un responso. Acto seguido el ataúd fué depositado en el salón de sesiones, convertido en capilla ardiente, por la cual aquella tarde y todo el siguiente día desfilaron muchas personas de Palafrugell y su comarca.

El miércoles día 23, a las nueve de la mañana, tuvieron lugar en la iglesia parroquial solemnes funerales por el alma del finado, costeados por el Ayuntamiento y que presidieron todas las autoridades. Fueron muy concurridos, durando largo rato el ofertorio.

A las seis de la tarde se verificó el entierro, que salió del Ayuntamiento y que constituyó una imponente manifestación de duelo(...)”

Les acaballes de la Dictadura

Primo de Rivera es va veure obligat a dimitir el 28 de gener de 1930. Però la tornada a la normalitat, confiada a Berenguer, no es va aconseguir fins al cap de quinze mesos, quan va caure també la monarquia que havia promogut la Dictadura.

Durant aquest període, a Palafrugell cal destacar dos fets en el camp educatiu; per un cantó una carta que dirigia l'alcalde Joan Miquel als pares de família, i per altre el resorgiment de la *Protectora*.

El 24 de juny de 1930 el diari *Baix Empordà* publicava la carta que l'alcalde, Joan Miquel, havia decidit adreçar als pares de família, donat l'important augment de les bretolades infantils als carrers i institucions de la vila. La situació era tan preocupant que des de l'alcaldia es demanava als pares un major control dels seus fills: "Molt Sr. meu: Es formulen a diari davant d'aquesta Alcaldia, queixes i més queixes respecte al comportament incivil de bona part de la mainada d'aquesta vila, que per carrers, sales d'espectacles i demés llocs públics es dedica a realitzar tota mena de malifetes enèrgicament censurables i, fins a voltes, insospitables en infants de poca edat. No resulta exagerat manifestar que la conducta de la nostra mainada constitueix un veritable problema d'ordre públic i ciutadania que, pensant en el bon nom de Palafrugell i inspirant-nos en el desig de menar per camins honrats i dignes a les tendres generacions, tots tenim el deure ineludible de dedicar-hi una atenció preferent i ben constant.

Pel que deixo exposat, he determinat dirigir-me, a l'ensens dels mestres de la població, a tots els pares que tenen fills compresos en l'edat escolar per a recomanar-los-hi amb el major interès que es preocupin de que aquests no faltin cap dia a classe i vigilin, també, que en les hores que no concorrin a les escoles, la seva conducta no pugui donar lloc a queixes de cap mena. Aquesta Alcaldia està disposada a imposar les penyores màximes autoritzades per les lleis vigents als pares d'infants que no acudeixin a les escoles i així mateix, a denunciar al Tribunal Tutelar de

Enterrament de Josep Torres i Jonama, fill predilecte de Palafrugell, 22-4-1947.

menors de la província, als vaillets que pel seu comportament facin necessària aquesta mida.

Espero que V., en el si de la seva família, voldrà col·laborar a l'obra de ciutadania que en relació amb la mainada em proposo portar a terme, i amb aquesta confiança plau-me oferir-me atent i S.S. L'alcalde, J. Miquel. Palafrugell, juny de 1930."

Poc a poc l'esperit catalanista va anar dominant en molts partits polítics. La *Protectora de l'Ensenyança Catalana*, tot i les persecucions del govern, no havia mort i la seva activitat va revifar a Palafrugell. Des de les pàgines del *Baix Empordà*, l'1 d'agost de 1930, s'insta a la gent perquè se'n facin socis: "Per 12 pessetes l'any podeu fer una obra de cultura i de veritable patriotisme. Amb gust havem de fer sacrificis per nostres més alts ideals".

Antiga escola pública del c/ del Sol.

D'esquerra a dreta:

Joan Bassols, Lluís Vilalta,

Eusebi Gispert, Samuel Roca,

Josep Ramón i Colomer.

Anys 1920-25.

La delegació de Palafrugell la van passar a coordinar, en aquest nou període, J. Fina i Ll. Medir, que havien estat secretari i tresorer respectivament a l'anterior etapa, just abans de la Dictadura.

Durant el període de canvi polític, i en concret l'any 1931, alguns mestres de Palafrugell van marxar cap a grups escolars de l'ajuntament de Barcelona. El moviment de mestres de les nostres contrades cap a Barcelona feia uns anys que s'havia iniciat i responia en part a l'activitat del *Patronat Escolar* (1922), organisme mixt del ministeri i l'ajuntament de Barcelona, que tenia al seu càrrec la gestió d'un important nombre d'escoles. El març de 1931 es van inaugurar, depenent d'aquest patronat, onze grups escolars. Aquest mateix any deixaven Palafrugell per entrar en escoles barcelonines els mestres Eusebi Gispert (febrer), Maria Teresa Sagrera (març) i Samuel Roca (maig). Aquest últim havia administrat durant algun temps el *Cinema*

Fraternal. Alguns persones encara recorden el que en to irònic es deia d'ell a l'època: "Roca Rodó que es Maestro Nacional, del cine hace escuela y de la escuela Fraternal".

Per altra part molt qüestionat va ser durant aquest període el llavors director de la *Escuela Nacional Graduada de Niños*, Josep Ramón. Aquest mestre s'havia sentit des del primer moment profundament identificat amb la ideologia de la dictadura de Primo de Rivera. Això el va portar a gaudir de cert protagonisme durant els anys del directori; col·laborava al diari *La Comarca*. Algunes de les seves actuacions al llarg d'aquests anys van ser molt discutides, com en el cas de la proposició que va fer aprovar a una assemblea de mestres del poble, en què es felicitava al general Milans del Bosch per haver clausurat el FC Barcelona i l'Orfeó Català; o la proposta de canvi de nom d'alguns carrers de Palafrugell en commemoració de la visita del rei Alfons XIII: *Plaza España* (Plaça

Nova), *Alfonso XIII* (c/ Cavallers) i *Primo de Rivera* (c/ Dels Valls). El març de 1931, just abans de la proclamació de la II República, apareixia en el setmanari catalanista republicà *Ara* una forta crítica a la seva activitat docent i de direcció de les escoles. Bufaven nous aires..., el mes d'abril es proclamava la república.

No s'ha d'oblidar l'important paper que alguns mestres que havien estat a Palafrugell van exercir en favor de l'ensenyament en d'altres contrades, és el cas de l'anteriorment esmentat Barceló, al que s'han de sumar noms com Orfila, Tarrats i Lite.

Emili Orfila era fill d'un faroner de Sant Sebastià. Deixeble de Barceló a Palafrugell, va arribar a ajudar-lo en les tasques docents a l'escola del c/ del Sol. Amb els anys es va traslladar a Igualada. Va estar molt vinculat a la vida política i cultural d'aquesta ciutat. Tenia un germà, Josep, que va ser mestre a Calella de Palafrugell per espai de varis cursos.

Antolí Tarrats va néixer a Palafrugell el 1905 i es va iniciar en la docència com auxi-

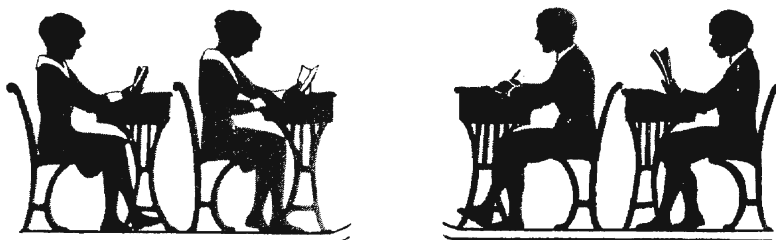
liar de Bernardí Lite a l'escola pública de Palafrugell l'any 1921. Després es va traslladar a Lloret de Mar, on va ser mestre de l'*Escola Parroquial*. Posteriorment seria mestre a Palamós (1930) i a Benés, poble rural de l'Alta Ribagorça, a on va fer un important assaig d'*Escola Activa* (1933). L'any 1934 va entrar de mestre en el grup escolar *Institucions Macià*, núm.1 de Barcelona. Excel·lent poeta, Tarrats va col·laborar en el diari *Baix Empordà* i en el setmanari infantil barceloní *La Mainada*. Destacables van ser els seus articles publicats en el *Butlletí dels Mestres* en favor del desenvolupament de l'*Escola Nova*. Va morir jove, als 41 anys, deixant un vivíssim record com a mestre arreu on havia ensenyat.

Bernardí Lite havia arribat a l'escola nacional de nens com a mestre interí en substitució del difunt Pau Aulestia l'abril de 1921; home molt actiu, la seva actuació a la vila va ser curta però molt recordada. Republicà convençut i gran defensor de l'escola pública a les nostres contrades, després de la guerra civil es va exilar al sud de França.

Versos del jove Antolí Tarrats

Un dels amics d'escola d'Antolí Tarrats a Palafrugell li passava les poesies amb net amb una màquina d'escriure; aquest seu company encara avui recorda emocionat alguns dels primers versos compostats pel jove Antolí:

*"Jo t'he vist, oh donzella de la costa
enjoïada de gràcia i de beltat
les últimes clarors del sol de posta
encenien el teu rostre bronzejat
cantaves i ta veu era tan fina
i ton esguard tan dolç que fins fascina
que m'he dit tot passant mirant-te a tu
aquests ulls, aqueixa veu i aquesta trena
són tal volta de màgica sirena
que hagi fugit dels dominis de Neptú"*

Portada del diari
Baix Empordà núm. 778.
12-10-1924.

BAIX-EMPORDÀ

ANY XVI

Palafrugell 12 d'Octubre de 1924

NÚM. 778

PREUS DE SUBSCRIPCIÓ
Palafrugell, trimestre 200 ptes.
Fora, trimestre 250 .
Estranger, un any 1400 .
Per a anuncis, demanar la tarifa

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ
ARRABAL INFERIOR, 8 - 1.ª
IMPREMTA: VALLS, 4

La correspondència a la Redacció.
Dels articles firmats no són responsables llurs autors
No's retornen els originals.

COSES DE CASA

Una "criaturada" del Sr. Torres Jonama

D. Josep Torres Jonama, palafrugellenc, al qual els atzars de la vida portaren de jove a Amèrica, on, segons es diu, s'hi feu milionari, en manies ocultes i en forma més o menys encertada, ha fet objecte a nostra vila d'importants benifets que li guanyaren l'agraïment i la simpatia de tot el poble, xardorosament palesats en coral popular home-natge, havent-se-li, de més a més, atorgat la més alta distinció, a ningú fins avui concedida, de nomenar-lo fill predilecte de Palafrugell, i son retrat, junt amb màrbrea llosa de daurades lletres, ornamenta el saló de sessions de la Casa comunal, i la via millor de la vila porta son nom.

En moments d'elació i cordialitat, el Sr. Torres Jonama, en remercier al poble de Palafrugell les mostres de coral afecte amb que l'acollí en retornar després de llarga absència, públicament i solemniament ofrenar a la ci-

ECOS

Cosa admirable sin aquesta gent que es dedica a oferts de risc, espiritual o material com el de donador de feres, bozejador o sugestionador, perquè surti ella de la vulgaritat com el de la pobre vida i ens doni la feisona de la emoció que és el golg de la estado és el món.

La alegria del Circ, és això, precisament això i, per damunt tot el Circ, entre clown i clown, ningú tan alt com el donador — fuet or mè, recórrer en l'altra — que amb fer de les feres més salvatges, un jaguet fòble de la seva voluntat. Ell, és el bozejador que venç, amb la seva intel·ligència i la seva cinètica, una força immensament superior; ell és l'hipnotitzador, que posa, damunt de la força sense intel·ligència, la voluntat dominadora.

I tot això, no amb el perill sol del fracàs, sinó jugant-se cada hora a cada moment la pròpia vida, sapiguent que una distracció és la fatalitat de la mort. L'heroi, descarnat i bru-

ESPORTIVES

El Palafrugell juga a La Ribba un perill d'imitació. — La U. S. Bisbalenca batuda per el migrot score de 4 (7) a 2 pera una lluita mancada de violènt.

IMPRESSIÓ

Ana que estàvem habilitats a una continuació d'excel·lents partits, no cal dir lo desagradablement que ens sorprengué la delicat acció dels nostres, diuen que a La Ribba. L'equip més irregular de la provincia va exhibir en l'illa amb la U. S. Bisbalenca un joc de grup C, que ens va tenir continuament amb la tenença de que s'havien la descomptada victòria, que si malgrat tot fou lograda, no va ésser reflexe fidel de la superioritat innegable que ara com ara tenia sobre del simplici cos de la vetus ciutat. Indolents, insubjunts, descolacionats, abusant d'individualismes inútils ens feien l'efecte no d'equips de primer ren-

ta en perill i nostres backs són a mig camp. L'aglomeració de jugadors fa que incorrexin els bisbalencs en perill. En Cabanes, que és l'encarregat d'executar-lo, el lleiga sobre d'en Prats qui bloca amb facilitat. Un altre corer que devia en Company. Continua acaparrador nostre domini, extant nostres avanters excorcats, per lo que Prats pot lliure-se blocant nats innocents. Hi ha una fallida d'en Pauli de les que fornen especial per li ve el primer gol dels nostres que logra Ballif rera una moquda jugada de l'ala dreta local.

Van vint minuts de joc quan els bisbalencs lliuen el seu primer atac portat per Orlaria, morint a mans de Isern. Entra al terreny en Gades ocupant el lloc d'anterior. Castopé juga de mig retirant-se Company. Estanyol després de gran boleia un centre de Romagosa a Gades. Tiren dos nous corers sense resultat i de seguida per grans de l'interior esquerra es casto-za als arxius del cam amb un seon se-

Una "criaturada" del sr. Torres Jonama

Article aparegut en el diari Baix Empordà núm.778, amb data de 12 d'octubre de 1924, en el qual queden reflectits els fets esdevinguts arrel d'una subscripció creada per Torres i Jonama en pro de la construcció de les escoles que ell mateix havia promès donar a Palafrugell:

Coses de casa UNA "CRIATURADA" DEL SR. TORRES JONAMA

"D.Josep Torres Jonama, palafrugellenc, al qual els atzars de la vida portaren de jove a Amèrica, on segons es diu, s'hi feu milionari, en moltes ocasions i en forma més o menys encertada, ha fet objecte a nostra vila d'importants benifets que li guanyaren l'agraïment i la simpatia de tot el poble, xardorosament palesats en coral popular home-natge, havent-se-li, de més a més, atorgat la més alta distinció, a ningú fins avui concedida, de nomenar-lo fill predilecte de Palafrugell, i son retrat, junt amb màrbrea llosa de

daurades lletres, ornamenta el saló de sessions de la Casa comunal, i la via millor de la vila porta son nom.

En moments d'efusió i cordialitat, el Sr. Torres Jonama, en remercier al poble de Palafrugell les mostres de coral afecte amb que l'acollí en retornar després de llarga absència, públicament i solemniament prometé ofrenar a la vila uns edificis-escoles.

El Sr. Torres adquirí uns terrenys en la barriada de Sant Pons i començà la construcció d'uns edificis que, segons es diu, seran les escoles que prometé ofrenar a Palafrugell; i quan la construcció tocava a terme, repartí una lletra impresa de signatura impresa, també, en la qual es demanaven diners per tal de regalar a la vila aquelles escoles per ell construïdes on i com a ell li plagué.

Com no podia ser altrament, la quantitat recollida pel senyor Torres ha sigut escassa, i el nombre de donants petit, ço que, per lo vist, l'ha mortificat en gran manera i, portat per aquesta mortificació, a cop calent, o pot-

ser mal aconsellat, s'ha permès el Sr. Torres Jonama fer repartir una fulla, sense firma, en la qual emmarcades i en tintes diferents, hi ha dues llistes: una, amb pocs noms, de persones molt honorables que, diu, han contribuït a la subscripció destinada als edificis-escoles, i l'altra, en la qual hi ha la gran majoria de ço que a Palafrugell val i representa quelcom, que, diu, han refusat contribuir-hi.

Ço fet pel Sr. Torres Jonama, en l'ànim d'ell no té altra finalitat que presentar als ulls del poble als senyors qui no han respost a la seva crida, com uns egoistes que es neguen a contribuir a millora tan necessària i de tant valer com la construcció d'unes escoles. El Sr. Torres Jonama, ha pretengut posar en evidència a tots aquells senyors, molts dels qual tenen palesament demostrat, amb actes, el llur civisme i el llur amor a Palafrugell, almenys tant com el Sr. Torres Jonama, sense haver cercat mai afalacs a la vanitat i sense bombo ni platets, sinó impulsats per lo que ells creuen el compliment del deure. Més el

Sr. Torres Jonama que no sap, o ha oblidat, que no són pas els diners lo que mesura l'alçada espiritual dels homes, amb el seu deplorable gest no ha fet més que empetitir lo que podia i devia ésser gesta hermosa de modèstia, generositat i patriotisme.

El Sr. Torres Jonama no ha capít que aquella negativa de tanta gent, no és pas a contribuir a la construcció d'unes escoles per a la vila, sinó que, senzillament, és una negativa a donar-li diners a ell per a uns edificis que ell ha construït a son caprici i que es diu seran unes escoles que, complint solemnnial promesa, donarà a la vila.

Posades, amb ço dit, les coses en son lloc, per la nostra part ben sincerament perdonem al Sr. Torres Jonama la mala intenció de la seva "criaturada", i, oblidant les petiteses, no volem veure més en tot això que l'acte altament honorós per al ric qui, generosament, afegeix l'ofrena d'unes escoles a la llista de benifets que Palafrugell té d'ell rebuts, sempre i en tota ocasió lloats per nosaltres com se mereixen."

La República (1931-1936)

La caiguda de Primo de Rivera i l'adveniment de la II República l'abril de 1931 van revifar les institucions catalanes. Es consolidava una política educativa basada en la catalanitat i el laïcisme. A Palafrugell es va constituir un nou òrgan, el *Consell Local de Primera Ensenyança*. A les escoles es tornava a emprar el català i la religió perdia el protagonisme assolit els darrers temps. Es van posar en funcionament l'*Escola d'Arts i Oficis* i la *Biblioteca Popular*. A nivell privat va destacar l'activitat del *Col·legi Mercantil Hispano-francès* i la reconversió de les escoles religioses en mutualitats escolars.

A Catalunya es van crear els nous *Consells Escolars*. Paral·lelament començava a funcionar l'*Escola Normal de la Generalitat* i apareixien noves publicacions per a la formació dels docents com *El Magisteri Català*, *Revista de Psicologia i Pedagogia*...

Els mestres, a la Normal de Girona i a l'*Escola d'Estiu*, van tenir l'oportunitat de poder millorar el seu grau de coneixement de la llengua catalana. Hi va haver una important catalanització dels textos escolars. La llengua catalana reeixia així amb força a l'escola. La *Protectora*, a part d'organitzar arreu de Catalunya nombrosos concursos d'escriptura i lectura en català, va editar obres de gran interès per a les escoles.

Durant el període republicà es van publicar llibres tan representatius com *El Meu primer Llibre* de Lluís Alabart, *La Terra Catalana* de J. Pla Cargol, *Petites Llavors* d'Anicet Vilar, el *Curs*

Pràctic de Gramàtica Catalana de Jeroni Marvà, i nous diccionaris com el de Rius Vidal... Concretament, a Girona l'editorial *Dalmau Carles Pla* va realitzar una important tasca a aquest nivell, amb la publicació de llibres com *Lliçons de Coses* o el *Llibre dels Infants* presents a totes les escoles de les nostres contrades.

La República va estendre disposicions encaminades a la reforma de l'escola; la integració escolar per sobre de qualsevol tipus de classisme educatiu, l'ensenyament actiu centrat en el treball, i la laïcitat, van ser principis bàsics que van regir en tot moment el sistema educatiu republicà.

L'escola pública va rebre un important impuls; per altra part, les escoles privades religioses, en aprovar-se la *Llei de Congregacions*, van haver de canviar de nom i constituir-se en mutualitats escolars per poder continuar funcionant com a centres docents.

L'ensenyament del català a les escoles

Ara. Setmanari Catalanista
República. núm.23.
13-5-1931 Palafrugell.

Fa pocs dies una comissió de l'ajuntament de Palafrugell va tenir ocasió de parlar amb el ciutadà Ventura Gassol, conseller d'Instrucció Pública de la Generalitat de Catalunya, recollint d'ell immillorables impressions referents al compliment de les disposicions que fan obligatòria l'ensenyança del català en les escoles públiques. Sembla que en breu es publicaran les normes necessàries per donar eficàcia a les recents disposicions legals dictades sobre el particular.

Per aquest motiu els regidors del nostre ajuntament que formen part de la Junta local de 1a. ensenyança es vénen preocupant d'aquesta important qüestió, podent-se assegurar no trigarán gaire les escoles de Palafrugell a instruir en llengua catalana.

Contraportada del llibre
Lliçons de Coses.
Dalmau Carles i Pla Cargol.
DCP. SA Girona, 1932.

Els inicis de la República van suposar per a l'escola pública a Palafrugell més d'un canvi; mestres com Eusebi Gispert i Samuel Roca, que portaven anys a l'escola, van marxar de Palafrugell. A això s'afegia la mort sobtada de Joan Bassols a l'edat de 45 anys —durant nou anys havia dirigit la graduada de nois— i la jubilació d'algunes mestres com els casos de Concepció Perxés i Lluís Vilalta; era la fi d'una generació de mestres dedicats de ple a l'ensenyament dels joves palafrugellencs.

El 20 de desembre de 1931 es va constituir a Palafrugell el *Consell Local de Primera Ensenyança*, renovable cada tres anys. El primer el van constituir com a president Jaume Fina (regidor de l'ajuntament); secretari, Joan Bassols (mestre nacional), i vocals, Carolina Vilavella (directora de la graduada de noies), Ernest Peya (metge titular), Marina Pujol i Josep Teixidor (probablement representants dels pares d'alumnes). La primera acta d'aquest Consell, amb data d'11 de maig de 1931 —encara no un mes després de proclamada la República— està escrita en català, a diferència de les fetes anys anteriors per la dissolta *Junta Local de Enseñanza*. L'octubre de 1932 el mestre Josep Sanmartín, nou en l'escola graduada de nois des del maig del mateix any, va passar a ocupar el càrrec de secretari, en substitució del difunt Joan Bassols.

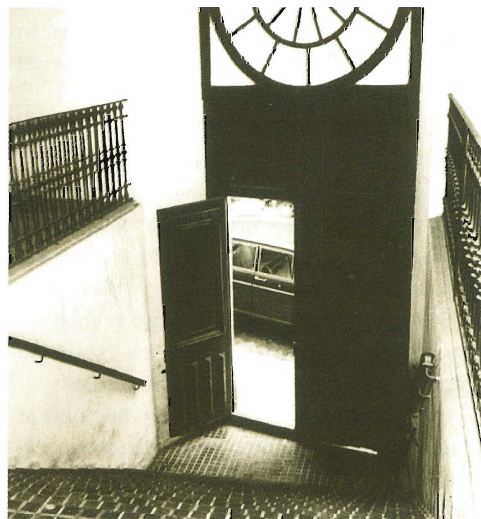
Durant la República, l'activitat referida a l'ensenyament era del tot intensa a Palafrugell. El març de 1932, a les escoles graduades de la vila es va reunir la *Federació de mestres del Baix Empordà* per tractar la situació de l'ensenyament a la comarca; el juny del mateix any, Josep Barceló i Matas, llavors director del grup escolar *Lluís Vives* de Barcelona, tornava a Palafrugell per donar una conferència a l'*Ateneu Empordanès* sobre el *Magisteri Català i la seva història*.

El 1933 s'iniciava amb èxit un curs de gramàtica catalana en el *Bloc Obrer i Camperol*; l'escola de Llofriu, a petició de la Inspecció, passava a ocupar uns locals més adequats; durant el 1934 es va impulsar la creació d'una escola de pàrvuls, i el desembre del mateix any s'acabaven definitivament les obres de l'*Escola d'Arts i Oficis*.

Al llarg d'aquests anys van ser nombroses les millores d'infraestructura per a l'escola pública, bàsicament en enllumenat, calefacció, mobiliari i material pedagògic. Les escoles religioses van continuar la seva tasca pedagògica, però constituïdes en mútues. El col·legi de les germanes Carmelites de Palafrugell va passar a dependre oficialment de la *Mutua Escolar Balmes*, i el dels germans Maristes de la *Mutua Escolar Marista*.

L'Escola d'Arts i Oficis

El precedent es troba en l'antiga *Escola d'Arts i Indústries* (1913-1934) situada en el segon pis de l'antiga casa consistorial. Al llarg d'aquests anys va funcionar sostinguda per la

Anunci de l'exposició escolar de l'Escola Menor d'Arts i Indústries de l'any 1926. Dibuix de Lluís Medir.

Diputació i per l'ajuntament. Va pertànyer a la xarxa d'institucions de la Mancomunitat fins a la definitiva dissolució d'aquesta l'any 1925. El primer director, fins a 1917, va ser Joan Bautista Coromina; després el va succeir en el càrrec Lluís Medir Jofra.

Estadística dels alumnes matriculats al llarg dels anys 20:

Curs	Alumnes
1919/20	93
1920/21	68
1921/22	72
1922/23	45
1923/24	50
1924/25	73
1925/26	70
1926/27	95
1928/29	60
1929/30	71

La idea de transformar aquesta escola i ampliar-la amb una biblioteca pública va sorgir l'any 1927, d'un grup de palafrugellencs vinculats a l'activitat cultural de la vila. El novembre de 1930 els diaris locals es feien ressò de la necessitat de reformar l'Escola d'Arts i Indústries i crear una Biblioteca Popular a la vila.

Inicialment, l'ajuntament pretenia arrendar per espai de vint anys l'edifici núm.7 de la Plaça Nova, propietat de Pere Jubert. La idea era instal·lar a les sales del primer i segon pis l'Escola d'Arts i Oficis, i en els baixos la Biblioteca Popular Provincial. Però el propi alcalde, Joan Miquel Avellí, va sorprendre gratament tothom en fer donació al municipi de 6.000 pessetes per a la compra d'unes finques situades al xamfrà dels carrers Tarongeta i Garriga on poder construir el nou edifici.

El 7 d'abril de 1931 l'ajuntament, encara monàrquic, va aprovar un projecte de pressupost. Vuit dies després, ja en període republicà, el mestre i polític palafrugellenc Josep Sagrera i Coromines va ser nomenat nou alcalde. Amb ell s'intensificarien de forma clara els esforços vers la instrucció i la cultura a Palafrugell; una de les primeres mesures de Josep Sagrera va ser impulsar la construcció de l'Escola d'Arts i Oficis.

El projecte va ser redactat per l'arquitecte Joaquim Maggiani, en col·laboració amb el director de l'escola Lluís Medir Jofra i un professor d'aquesta, Josep Daunís Ferrer.

Aviat es van començar a enderrocar els vells edificis que ocupaven el xamfrà Garriga-Tarongeta (es tractava de dues cases propietat

Escola d'Arts i Oficis:
Actes de col·locació
de la primera pedra en el
xamfrà Garriga-Tarongeta.
Any 1932.

Façana de l'Escola d'Arts i Oficis.

de Pere Artizà i Josefa Camps) i a preparar el solar per aixecar-hi el nou bloc. La primera pedra es posava l'any 1932 en un acte inclòs dins la celebració del primer aniversari de la proclamació de la República.

La construcció de l'edifici va ser possible gràcies a un important donatiu de la *Caja de Ahorros de Palafrugell*, que ascendia a 84.975,70 pessetes, i una subvenció de 30.000 pessetes concedida per la Diputació provincial de Girona. Les obres van quedar enllestides a finals de l'any 1934; l'escola entraria en funcionament el 2 de gener de 1935.

Per altra banda, les tasques internes per muntar la biblioteca popular no es varen iniciar fins el novembre de 1937; en plena Guerra Civil. La Generalitat va designar-ne les dues bibliotecàries. La inauguració definitiva de la biblioteca es va realitzar el juliol de 1938.

L'edifici és obra d'Emili Blanch i Roig, un dels pocs arquitectes que va encetar durant la dècada dels trenta el llenguatge racionalista a les comarques gironines. La planta baixa era biblioteca, sala de conferències i escola municipal d'idiomes; en el pis hi havia l'*Escola d'Arts i Oficis* amb les seves diferents seccions, que en un principi eren les de dibuix industrial, belles arts i treballs manuals. Damunt el primer pis hi havia un terrat i varis magatzems.

Lluís Medir (1893-1957) va ser director i mestre de l'*Escola d'Arts i Oficis* des de 1917 fins a la seva mort l'any 1957; gran dominador del dibuix i la pintura, era un home de reconegut talent arreu. A part de dedicar-se a la docència a Palafrugell, a l'*Escola d'Arts i Oficis* i a l'*Acadèmia Sant Jordi*, al llarg de la seva vida va col·laborar amb projectes d'eminents arquitectes i va participar en nombroses manifestacions culturals i artístiques. Persona senzilla i de gran sensibilitat, va deixar un gran record a Palafrugell (veure pàg. 110-111).

L'escola, que sempre va tenir un sentit extraordinàriament pràctic, intentava respondre a les necessitats d'una població d'orientació marcadament industrial. La seva contribució va ser decisiva per a la formació d'excel·lents professionals.

Josep Sagrera i Coromines i la *Academia Palafrugellense*

Josep Sagrera va néixer l'Agost de 1882 a Palafrugell. El seu pare, Martí Sagrera i Serra —metge de la vila— va morir jove, tot just quan ell tenia tres anys. Posteriorment la seva mare es va tornar a casar, amb Joan Ferran, mestre de la *Academia Palafrugellense*.

Sagrera va anar a Barcelona a estudiar medicina, tal com havia fet el seu pare anys enrera. Va realitzar cinc cursos de medicina,

però paral·lelament també va estudiar dret. Durant els anys d'estudiant a Barcelona va viure a casa del seu oncle Eusebi Corominas, eminent republicà i rellevant personalitat política de la ciutat comtal, fundador i president del diari republicà *La Publicidad*.

Amb la mort de Joan Ferran l'any 1899, Lluís Corominas —també oncle de Josep Sagrera— va passar a dirigir l'acadèmia, ja que en ser llicenciat era qui oficialment podia representar el centre. Josep Sagrera, després d'obtenir el títol de magisteri a la Normal de Girona, va començar a impartir classes a l'acadèmia —el seu fort eren les matemàtiques.

L'acadèmia, situada a la part mitjana del c/ de Sant Josep, ocupava un edifici que havia estat una fabriqueta on es treballava el suro. Les quadres dels tapers i les dels carradors havien estat convertides en aules. Els davants de la casa servien d'habitable per al

personal docent. A part dels ensenyaments bàsics, també s'hi impartia el primer curs de magisteri, tenidoria de llibres i francès. Un germanastre de Josep Sagrera, l'Angel Ferran, era qui a finals de cada mes passava pel domicili dels alumnes a recollir la mensualitat, ja que la direcció estava escarmentada amb un mestre que havia cobrat les quotes pel seu compte i després havia fugit.

El mestre Sagrera era molt respectat i estimat pels seus alumnes, amb els quals sovint establia bons llaços d'amistat. Per Sant Josep li agradava organitzar una petita festa a l'acadèmia, on assistien mestres, alumnes i ex-alumnes; tenia per costum convidar-los tots plegats a galetes i a moscatell. Anticlerical convençut, a la seva escola no es donava l'assignatura de religió, però tot i això mantenia bona amistat amb Josep Bosch, rector de Palafrugell.

Marcel·lí Audivert:
"1910. Records
d'un estartidenc".
Revista de Palafrugell
 núm.115, 1971.

"(...) qui oficialment representava l'acadèmia i li donava nom, era el Sr. Lluís Corominas¹, oncle carnal del director esmentat; ens sembla que era llicenciat en alguna especialitat de lletres, la gent li deia el "Catedràtic". Dels pàrvuls, o dels nens més petits, se'n feia càrrec el Sr. Serra, qui havia estat seminarista o novici d'alguna ordre religiosa; seguia el grau del Sr. Ribot, un xicot gironí que tenia una mà mig esgalabrada, i ens sembla que de recursos intel·lectuals força escassos. Després venia la classe dels més grandets, la professava un jove de parla castellana, d'una edat compresa entre el vint-i-dos i vint-i-cins anys, deien que era batxiller, no podem pas dir amb certesa si havia acabat els estudis corresponents a aquest grau o bé només tenia algun curs, el seu nom era Lluís Eugeni Villabona i Aramburu.

1.- El senyor Lluís Corominas era germà de l'Eusebi Corominas, qui era aleshores director del diari republicà de Barcelona *La Publicidad*."

El mestre Josep Sagrera amb els seus alumnes de la Acadèmia Palafrugellense. Curs 1930/31.

Josep Sagrera, alcalde de Palafrugell (1931-1934), en la visita del president de la Generalitat Francesc Macià a Palafrugell l'any 1931.

Va ser president de la delegació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana de Palafrugell en constituir-se aquesta l'any 1923. Durant la dictadura de Primo de Rivera, donades les seves idees catalanistes i anticlericals, la seva escola —en aquells moments situada a la placeta del Pedró— va ser clausurada durant sis mesos. En tancar-se l'acadèmia, el delegat del govern a la vila va comentar: “Muchas matemáticas y poca religión...”

Per problemes polítics va ser empresonat a Girona per espai de vuit a deu dies; després el van traslladar a Palafrugell, on va estar tancat durant varies setmanes més. Pares, alumnes i amics, assabentats de la difícil situació en què es trobava, no van deixar d'anar-lo a visitar.

Després d'aquestes setmanes de presó, i un cop passat el mig any de sanció que requeia sobre l'acadèmia, es va reobrir el centre en un local del c/ de les Botines.

Amb la República Josep Sagrera va ser nomenat alcalde. Va continuar ocupant-se de l'acadèmia, però d'una manera diferent, amb una dedicació més minsa donades les tasques polítiques. Entre altres activitats va ser també

president del Centre Fraternal, on va prohibir l'entrada als menors de catorze anys. Preocupat per la total escolarització dels joves, el 10 de setembre de 1931 va proclamar un edicte en el qual avisava que els pares que no portessin els nens a l'escola haurien de pagar una multa de 0.50 pessetes. El 19 de novembre de 1933 va ser escollit diputat a les Corts espanyoles per la província de Girona, on va guanyar *Esquerra Republicana*. Va ser llavors quan pràcticament es va veure obligat a deixar les tasques docents.

Feia un temps que la *Academia Palafrugellense* ocupava un nou emplaçament, a l'actual cruïlla del c/ Nou amb el c/ Girona. En aquella època va caldre cercar nous reforços per a la docència: la seva filla Pepita Sagrera, la mestra especialitzada en pàrvuls Laura Pujol i l'eminent professor vingut de fora August Vergel hi van contribuir en gran manera.

El 27 de gener de 1934 Josep Sagrera moria sobtadament d'un atac de cor a l'edat de 52 anys. La notícia va commocionar Palafrugell; el seu enterrament, molt concorregut, va ser una de les manifestacions de dol més importants que hi hagut a la província.

Enterrament de Josep Sagrera i Coromines. En primer terme el batlle Martí Jordi Frigola; acompanyant-lo els Consellers i la resta del poble. Gener de 1934.

Després de la mort de Josep Sagrera, la *Academia Palafrugellense* va continuar la tasca docent fins l'esclat de la Guerra Civil. Durant el curs 1934/35 es va fer càrrec de la direcció general i administració de l'acadèmia un amic íntim del mestre Sagrera, el jutge Tomàs Girbal i Jofra. Al front de la sots-direcció i de l'apartat pedagògic estava August Vergel Téllez, reconegut mestre que havia estat fundador i director del *Liceo Anglo-Español* a Bremen (Alemanya), i professor de varis centres docents al nostre país i a l'estranger. De les classes especials i de dibuix se n'ocupava Joan Planas Salabert. Dos auxiliars completaven l'equip: Rosa Andreu Collsemata i Esteve Padrós Carreras.

Vergel va donar un caire diferent al que fins llavors havia estat el centre. Va introduir nous mètodes pedagògics (Montessori, Decroly i el pla Dalton). La seva idea era fer de l'acadèmia un centre punter basat en l'educació integral i els principis de l'*Escola Activa*.

La guerra civil suposaria la definitiva desaparició d'aquest centre, un dels més

antics de la vila —venia funcionant des de 1877; tant Tomàs Girbal com August Vergel van exiliar-se.

El Col·legi Mercantil Hispano-francès

Establert el 1884 a Palafrugell, la segona etapa del centre va ser protagonitzada per Angel López Sánchez a partir de l'any 1923 i per espai de tres dècades. Aquest mestre, originari de Mallén (Aragó), es va casar amb la palafrugellenca Fidela Rocas i va arrelar profundament a la vila.

Amb Angel López al davant, l'acadèmia, els primers anys, estava situada a la placeta del Pedró, on en un principi va ser escola únicament de nens però després es va ampliar per a nenes. Posteriorment es va traslladar al c/ Nou, cantonada amb el c/ Girona, on Angel López va continuar l'activitat docent fins a les acaballes dels cinquanta. Més endavant el mateix local l'ocuparia l'*Acadèmia Massoni*.

Col·legi Mercantil Hispano-francès. Curs 1941/42. A la fila de baix desconegut, Josep Capdevila, Ferrer Smith, Joan Rutllant, desconegut, desconegut, Paco Jonama, Josep López. A la segona fila: Maria Gràcia, Carme López, Alfred Almeda, Granés, M. Teresa Buixeda, Carme Feliu, Pilar Capdevila, desconeguda, Montserrat Ramon, Jaume Isern, Lluís Damià. A la tercera fila: Juliette Bou, Lea Bou, Maria Juriol, Renée Paguina, Ampar Solés, Montserrat Medir, Anitja Ristol, Pilar Alsius, Teresa Esteba, M. Dolors Bofill i Rosa Oriol. A la quarta fila: desconegut, Lloveres, Mercader, Pere Mauri, mestre Hernández, mossèn Josep Solés, mestre Angel López, desconegut, Aliu, Josep Jordi, Resplandis i Fermí Vilà. A la fila superior: J. Capellà, Josep Coromines, Tomàs Palet, desconegut, Ferrer Smith, Sabaté, desconegut, Lluís Bonet, "Titín", Ramir Genover, Josep Vigas, Pere Pi, Josep Naya i Dalmau.

Col·legi Mercantil Hispano-francès. Any 1940. A la fila inferior: Marquès, Cuní, Rovira, Joan Pagès i Puignau. A la segona fila: Baqué, desconegut, Cuní, Ernest Iglesias, desconegut, Pruneda, desconegut, Pau Moret i Clarà. A la tercera fila: Roser Bonay, Tonet, Joan Damià, Espada, Esteve Ferrer, Joan Falgàs, desconegut, Nicolau Calm, desconegut, Josep Pla, el mestre Sebastià Figueres i Turias. A la quarta fila: la mestra Pintado, Pedrero, desconegut, Pere Saballs, Narcís Miquel, desconegut, Miquel Esteba, Frederic Suñer, Jaume Servià, Trias i Vergés. A la fila superior: Victòria Salgas, Carme Lluís, Mercè Ferrer, Solita Ferrer, Josep Fina, Josep Puig, Olivés, Fàbregas, Vergoñós, Joan Lloveres i Lluís Heras.

Al llarg d'aquests anys el Col·legi Mercantil Hispano-francès, conegut popularment pel Col·legi del senyor Angel, es va consolidar amb força. S'hi donaven classes de primer ensenyament, batxillerat i magisteri, a més de classes nocturnes de càlcul mercantil, tenidoria de llibres, correspondència comercial i mecanografia per a ambdós sexes. Els alumnes que s'hi preparaven solien obtenir excel·lents resultats, i el centre va gaudir de seguida d'un gran prestigi.

A part d'Angel López i la seva dona, que de vegades també l'ajudava, l'acadèmia va comptar amb mestres com Solés, Figueras, Rovira, la senyoreta Pintado...

La jubilació de Lluís Vilalta

Lluís Vilalta ha estat un dels grans mestres que ha exercit a Palafrugell. Nascut a Campllong el 14 de setembre de 1865, tenia el títol de mestre de primer ensenyament superior. Abans de venir a Palafrugell va estar poc més d'un any a les escoles de Gualta i de Riudellots de la Selva. El 20 d'octubre de 1892 entrava a l'escola pública de Palafrugell com a ajudant; en aquesta categoria va romandre fins l'any 1912, en què va ser declarat mestre propietari d'una de les escoles públiques de la vila.

A principis de segle, i paral·lelament amb l'ensenyament, va formar societat en el camp de la indústria suro-tapera amb l'eminent mestre Vicenç Roure (els va unir sempre una gran amistat).

Lluís Vilalta i els seus alumnes a l'antiga escola de nens al c/ del Sol. Aproximadament l'any 1920.

Pels resultats dels exàmens generals celebrats a Palafrugell els anys 1898, 1905 i 1907, i com a estímul a la seva carrera, Lluís Vilalta va merèixer tres oficis laudatoris. Va dedicar un total de 42 anys a l'educació dels palafrugellencs.

Un cop anunciada la seva jubilació, Lluís Vilalta va rebre moltes mostres d'agraïment per la tasca educativa realitzada. De forma unànime, i a proposta de l'inspector d'ensenyament Josep Junquera, el *Consell Local de Primera Ensenyança* va acordar concedir-li un vot de gràcies per l'entusiasme demostrat durant tants anys en favor de l'ensenyament a Palafrugell.

En plena república, el juliol de 1935 va ser homenatjat oficialment. L'acte es va realitzar a la llavors recent inaugurada *Escola d'Arts i Oficis*. Hi van assistir l'alcalde Josep Girbau, un representant de la Inspecció, el president del *Consell Local de Primer Ensenyament* i un nodrit grup de mestres i ex-alumnes, a part de les dues filles del mestre Vilalta: Concepció i Maria.

La mestra nacional Maria Assumpció Soler li va dedicar una poesia. Es va llegir un discurs destacant la qualitat humana de Lluís Vilalta i la gran labor docent efectuada a Palafrugell. Per últim se li va fer entrega d'un ram de flors. Tot seguit, una gran part dels assistents es van traslladar amb autocar a Sant Sebastià, on se'ls va servir un àpat.

El projecte d'un nou grup escolar

Des del primer moment la República va tenir una preocupació real per l'educació, ja que el 30% de la població total del país era analfabeta i quasi la meitat dels infants no estaven escolaritzats. Resultat d'això va ser una política d'impuls en el camp educatiu, basada en la creació de noves escoles i la millora de la qualitat d'ensenyament.

Homenatge a Lluís Vilalta.
Juliol de 1935.

A Palafrugell tot i la construcció per part de Torres i Jonama d'una escola pública l'any 1925 es va considerar necessària la creació d'un nou grup escolar. Amb deu anys s'havia incrementat molt la matrícula a les escoles nacionals, producte de l'important creixement demogràfic experimentat a la vila, i això provocava que una part de la població infantil no pogués anar a l'escola pública per insuficiència de locals.

En la sessió del *Consell Local de Primer Ensenyament* del 20 d'octubre de 1935 l'inspector va plantejar la creació d'un nou grup escolar. Va exposar que només així tota la població en edat escolar gaudiria d'un ensenyament gratuït i de més qualitat, ja que disminuiria la matrícula en cada curs en disposar de més aules. El *Consell* va assenyalar que la construcció del nou edifici no havia de suposar cap gravamen per a l'ajuntament, ja que la seva proposta era que l'Estat hauria d'assumir la major part del pressupost.

El desembre de 1935 l'ajuntament aprovava el projecte d'escola graduada per a nens i nenes realitzat per l'arquitecte Isidre Bosch Bataller. El projecte situava la nova escola a la cantonada del c/ Clavé amb el c/ de la Font.

En la sessió extraordinària del Ple de l'ajuntament celebrada el dia 18 de maig de 1936, l'inspector assenyalava la necessitat d'endegar el projecte de construcció d'una nova escola graduada i de varis parvularis. Comentava que properament es podria produir la clausura dels centres privats religiosos de la vila, i que això comportaria un fort augment de matrícula a la resta d'escoles: "El senyor Junquera explicà que en compliment d'un ordre ministerial del 7 del mes que som, està portant a terme una informació que constituïx el primer pas envers una ràpida substitució de l'ensenyament religiós i que la seva vinguda a aquesta vila tenia per objecte, ultra averiguar les escoles el tancament de les quals procedeix, determinar el pla a seguir per tal que, una vegada clausurats els col·legis religiosos, sigui garantida degudament la instrucció primària de tots els infants de la població (...). Obert debat sobre aquesta qüestió intervingueren tots els senyors reunits, exposant suggerències a favor de la prompta substitució de l'ensenyament religiós en aquesta vila, acordant-se finalment el que segueix: 1- Que per garantir l'ensenyament primari de tots els infants de la població és necessari crear tres escoles de pàrvuls i una nova escola graduada amb cinc graus per a noies i quatre per a nois; 2- Que a aquest fi és convenient que l'Estat concedeixi la subvenció sol·licitada per a la construcció d'un nou grup escolar."

Just unes setmanes abans que esclatés la guerra, l'Estat va concedir una subvenció de 240.000 pessetes. per a la construcció de les noves escoles; però els esdeveniments posteriors van obligar a frenar aquest projecte, la vigència del qual va ser confirmada posteriorment el 6 d'octubre del 1939, ja finalitzada la Guerra Civil.

L'estat extraordinàriament precari de l'erari municipal després de la guerra va impedir portar a terme la construcció de la nova escola.

**Article publicat en el diari gironí
Los Sitios, el 22 d'octubre de 1957,
dedicat a la figura de Lluís Medir
amb motiu de la seva mort:**

Ha muerto Luis Medir

El pasado jueves 17 del corriente, falleció a los 64 años de edad, don Luis Medir Jofra, Director de la Escuela de Artes y Oficios de Palafrugell.

La muerte de Luis Medir ha sido muy sentida e inesperada. No hacía todavía una semana que había sufrido una delicada operación quirúrgica y, cuando nada hacía presagiar un fatal desenlace, una traidora embolia segó su vida.

La noticia de su muerte pronto circuló por la población, causando general sentimiento, porque Luis Medir era conocido, y podemos decir apreciado, de todos los vecinos de Palafrugell, por su carácter franco, sencillo y leal. Era de las personas más agradables en su trato y estaba dotado de una cultura vastísima, principalmente en lo que respecta a las artes imitativas, la pintura y la arquitectura.

De muy joven había dedicado sus actividades y su pasión al dibujo y a la pintura, destacándose muy pronto en sus aguatinas, acuarelas y óleos. Su gran conocimiento del dibujo le llevó a trabajar de delineante en Gerona, al lado del arquitecto Rafael Masó, de quien heredó vastos conocimientos y un refinado gusto en arquitectura.

Nombrado profesor de la Escuela de Artes y Oficios de Palafrugell, sin abandonar sus trabajos particulares colaborando con arquitectos, levantando planos o dibujando proyectos, ejerció su cargo con verdadero fervor, siendo para sus alumnos -que fueron muchísimos- un maestro completo. Ejercía

también en la Academia San Jorge, como lo había efectuado en otros muchos centros docentes y, siempre en el Instituto de Segunda Enseñanza de Figueres, los dibujos de los alumnos de Luis Medir, se hacían notar por su pulcritud, homogeneidad y perfección.

Pero no terminaban aquí sus actividades sino que a Medir se le hallaba siempre presente en todas las manifestaciones culturales y artísticas de la población, organizando exposiciones y conferencias en la Biblioteca Popular; colaborando en ediciones de libros, asistiendo a los conciertos de música clásica, a reuniones y tertulias literarias. Este era su mundo, y su vida discurreó agradablemente entregado a sus libros, a sus dibujos y a sus íntimas amistades. Su carácter sencillo y modesto le había ganado la estimación de cuantos le habían tratado, siendo incontable el número de amigos que poseía.

No hemos conocido persona más metódica, ordenada y disciplinada en su vida particular. El horario era para él sagrado —particularmente para su labor docente— excepto el de la hora de acostarse o cuando se reunía con los amigos de la tertulia del Restaurante Reig. Esta era su diversión favorita de la que no podía renunciar y de la que disfrutaba a gusto, aunque algunas veces no tomara parte activa en lo más animado de la conversación. Generalmente, al preguntársele su opinión particular sobre cualquier tema o discusión, daba su aprobación con una leve sonrisa, o bien, un ligero gesto de su cara expresiva, seguida de un rápido abrir y cerrar de ojos, bastaba para demostrar su disconformidad o neutralidad en la discusión. Nunca salió de sus labios una palabra fuerte que pudiera ofender o tan siquiera molestar a nadie en ningún terreno fuera cultural, científico y hasta político.

Por su tabajo, su obra y su personalidad, merece Luis Medir una biografía completa que esperamos de una autorizada pluma algún día

porque es digno de figurar entre los personajes intelectuales de nuestra villa. Nosotros nos hemos limitado a dar noticia de su fallecimiento que hemos sentido vivamente, por habernos distinguido con su amistad.

Ha dejado una interesante cantidad de dibujos, planos, proyectos, acuarelas, aguadas y algunos óleos de relevante mérito, y muchas de sus obras están eparcidas en colecciones particulares y museos de pintura. Pero sobre esta producción artística, queda un importante grupo de discípulos suyos a los cuales supo inculcar siempre el amor al trabajo y a las artes. Esta es la mejor obra que nos ha legado Luis Medir.

Murió confortado con todos los Santos Sacramentos y el acto del entierro constituyó una gran manifestación de duelo, presidiendo el fúnebre cortejo, con los familiares, el Diputado Provincial y alcalde de la villa, don Hernández-Villaescusa, el Delegado provincial de Sindicatos, camarada Santiesteban, y el Presidente de la Cámara de Comercio de Palamós, don Guillermo Genover. Una gran corona de flores naturales fue el último tributo de sus amigos que le recordarán mientras vivan.

Descanse en paz el estimado amigo y reciban su hermano, don Ramiro Medir, y demás familiares la renovación de nuestro más sentido pésame.

F. T.

*Retrat de Lluís Medir
realitzat per Guillem Solés.*

L'Antonet va comprar dos

i una

El

persegueix les

Els

han de guardar els

bons

és un fidel amic de l'

Els

juraren la

La Guerra Civil (1936-1939)

L'esclat de la Guerra Civil el juliol de 1936 va iniciar un complex procés de canvi a tots nivells. A Palafrugell les *Milícies Antifeixistes* van incautar les escoles religioses, i l'arribada de nens refugiats va augmentar encara més la desescolarització. En resposta a aquesta situació, la subdelegació a Palafrugell del *Consell de l'Escola Nova Unificada* (CENU) va habilitar varis locals com a escola. Hi va haver un important moviment de mestres; els dels col·legis religiosos van haver de fugir, alguns dels mestres públics van ser cessats i d'altres van marxar al front.

Amb l'alçament militar del 18 de juliol de 1936 començava la Guerra Civil. Les transformacions socials que hi va haver a Catalunya els primers mesos de guerra van fer que la qüestió de l'ensenyament es veiés afectada. La política de la Generalitat es va encaminar vers l'*Escola Unificada*. Es pretenia configurar una única escola pública oficial catalana, eliminant alhora tot tipus de centre docent de tendència confessional. El 27 de juliol de 1936 es creava per decret el *Consell de l'Escola Nova Unificada* (CENU), que pretenia consolidar una escola inspirada en els principis racionalistes del treball, la igualtat de tots els infants i la catalanitat, laïcitat i gratuïtat de l'ensenyament. Era un projecte innovador; però comptava amb pocs mitjans econòmics, i amb tots els inconvenients de la guerra per poder-se desenvolupar.

Pel magisteri, el període de la Guerra Civil es va caracteritzar sobretot per la inestabilitat i pel canvi continu de mestres a les escoles. Molts docents marxaven al front, i havien de ser substituïts, sovint, per persones amb unes mancances de capacitat i formació evidents.

Catalunya va rebre una important colònia de nens refugiats provinents sobretot d'Astúries, Euskadi i Madrid. Per resoldre aquesta situació es va constituir el *Comitè Central d'Ajuda als Refugiats*. Es calcula que pel febrer-març de 1938 podien haver a Catalunya més de 150.000 nens refugiats.

Palafrugell també es va veure sotraguejada pels efectes de la guerra. El conflicte iniciat el juliol de 1936 es perllongaria fins el 6 de febrer de 1939, quan la vila va ser ocupada per un destacament de *Flechas Azules del Cuerpo de Tropas Voluntarias* de l'exèrcit franquista.

*Església dels pares Carmelites.
Estat en què va quedar
l'interior després de la seva
destrucció l'any 1936.*

L'esclat de la guerra: incautació i clausura dels col·legis religiosos

L'alçament militar feixista va coincidir amb la Festa Major de Palafrugell (la fira estava instal·lada en un dels patis de l'escola pública de nenes). El dia 20 de juliol, davant el curs dels esdeveniments, es va decidir suspendre la Festa Major.

En aquells difícils moments era batlle de Palafrugell Martí Jordi Frigola. De seguida es va crear a la vila un comitè —del qual en van formar part totes les forces treballadores i republicanes emmarcades dins la Unió Republicana d'Esquerra, CNT, POUM i FOUS— i es va nomenar una guàrdia permanent a l'ajuntament, on va quedar instal·lat provisionalment un aparell de ràdio per seguir les incidències de l'alçament a la resta de la península. Es van constituir també les *Milícies Antifeixistes*. El dia 21 sortien els primers voluntaris palafrugellencs amb destí als fronts.

Palafrugell va veure com ràpidament es procedia a la incautació de diversos edificis, entre els quals s'hi trobaven els de les comunitats religioses de la vila.

Els tres membres que conformaven l'escola dels germans Maristes van haver d'abandonar precipitadament la vila. El germà Ramon (Josep Campasols), va anar a casa de la seva germana a Girona, on va romandre amagat durant tota la guerra. Un cop acabada aquesta, va intentar sense èxit tornar a posar en marxa el col·legi de Palafrugell. El germà Hugo Maria va fugir de seguida cap a la frontera, va passar a França i d'allà va retornar al seu país, Mèxic. Per altra part, el germà Adriano José (Joan Guitart Solà) —director de l'escola des de l'any 1933— va decidir traslladar-se a Girona i refugiar-se a casa d'uns familiars. En anar-se complicant la situació va provar de passar la frontera; però de camí va ser denunciat a la policia de Port-Bou, detingut i empresonat immediatament. Després va ser traslladat a la Bisbal, on seria assassinat la nit del 16 de setembre de 1936.

Les germanes Carmelites també van viure amb molt neguit els esdeveniments que es van produir a la vila com a resultat de l'esclat de la guerra. Quan les milícies populars van entrar a l'edifici per tal de dur-ne a terme la incautació varen veure que una de les religioses, la germana Purificació, estava molt malalta, i hi havia dues monges més que l'estaven cuidant. El metge, Dr. Quintana, havia aconsellat no moure la malalta donat el seu estat d'extrema gravetat. Davant aquesta situació el grup de milicians va acordar no fer la incautació definitiva de l'edifici fins al cap d'uns dies. La majoria de monges d'aquesta congregació (unes 10) van decidir fugir i tornar als pobles o ciutats de les que eren originàries; només la mare superiora Llúcia Vinyals es va quedar a Palafrugell, concretament a l'hospital. El convent va ser convertit en una presó; en moltes aules s'hi va fer foc i es va destruir gran part del mobiliari. A la fi de la guerra, la mare superiora va deixar l'hospi-

tal i va tornar al col·legi. Van haver de passar varis mesos abans no estaria l'edifici net i arranjat. Durant aquests mesos les monges van utilitzar provisionalment part dels locals de can Llach com a escola.

Una altra comunitat religiosa afectada va ser la dels pares Carmelites Descalços. L'edifici, que posteriorment seria incendiat, s'havia inaugurat el 9 de juliol de 1918 i havia començat a funcionar com a *Col·legi Teresià d'Aspirants* el 4 d'agost del mateix any. Pel juliol de 1936 el convent acollia un grup de joves aspirants d'entre 10 i 16 anys, que juntament amb alguns pares Carmelitans, durant la nit, van anar a refugiar-se a l'església de Fitor. L'endemà mateix, però, van arribar a l'indret tres columnes d'homes armats; els milicians van decidir traslladar el grup a can Torroella —el Pare Victorí acompanyava els joves aspirants. Des d'allà, el grup va ser escortat per membres del *Comitè Antifeixista* fins a Girona, on va passar a disposició de la Comissaria de la Generalitat. Part d'aquests joves van retornar amb les seves famílies, i d'altres van ser atesos pels establiments d'assistència social de Girona. La Guerra Civil va interrompre l'activitat d'aquesta comunitat carmelitana, que no retornaria a Palafrugell fins el 12 d'octubre de 1951. A partir de llavors ja no va ser *Seminari d'Aspirants*, encara que fins el 1970 es va ocupar de la formació de molts novicis de la província.

L'Escola d'Estiu i l'Ateneu Llibertari

Es tracta de dues iniciatives diferents, al marge de l'activitat escolar pròpiament dita, però que s'han de valorar per l'activitat educativa i cultural que van generar a Palafrugell durant la guerra.

En una comissió de govern de finals de juliol de 1936, el conseller-regidor de cultura de

la vila Juli Colom va anunciar la posta en marxa d'una *Escola-Colònia d'Estiu* a Palafrugell. L'objectiu era que la mainada del poble passés l'estiu sense veure's massa afectada pels esdeveniments que anava desencadenant la guerra.

L'*Escola d'Estiu* va organitzar tota mena de jocs, teatre, concursos, sortides... Els més petits comptaven amb nombroses joguines que havien estat requisades de la casa parroquial. Algunes tardes, guiat pels educadors, el grup anava tot passejant fins a una pineda on es berenava i s'acabava de passar l'estona. Les activitats s'enllestien diàriament a les set del vespre. A mitjans de setembre es va organitzar amb molt d'èxit un festival infantil. A l'acte hi va assistir, a part de les autoritats de la vila, el comissari de la Generalitat per les comarques gironines i ex-alcalde de Palafrugell Martí Jordi Frigola (havia deixat la seva plaça a Ramir Deulofeu Quintana en ser nomenat comissari). L'*Escola d'Estiu* va funcionar fins a últims de setembre.

L'*Ateneu Cultural Racionalista* —situat durant la República al c/ Cavallers, en l'anomenada *casa Agata*— amb l'esclat de la guerra va ser transformat en *Ateneu Llibertari*. Aquest

Matrimoni Camós,
Ramir Deulofeu,
Donjó, Martí Jordi
i Juli Colom.
7-1-1936.

Rosa Laviña, filla de Martí Laviña,
al Casal Popular fent pràctiques
de tir l'any 1938.

va tenir com a seu can Bech —actual emplaçament de l'ajuntament— que també havia estat expropiat. Durant el temps que va durar la Guerra Civil allà va funcionar una biblioteca, s'hi van donar conferències i van organitzar-s'hi actes culturals diversos. Un dels seus responsables va ser Martí Laviña, representant a la vila de l'Associació Internacional Antifeixista. En temps de la Dictadura de Primo de Rivera havia donat classes de català a casa seva amb l'orientació del mestre Sagrera; una denúncia però li va comportar molts problemes, i va passar un temps a la presó de Girona.

Home polifacètic, anarquista, Laviña tenia una llibreria al c/ dels Valls on es venien bàsicament llibres d'escola i revistes d'idees avançades, moltes de caire llibertari com la *Revista Blanca*. Va ser corresponsal administratiu del diari *Solidaridad Obrera* (òrgan de la CNT i portaveu de l'Associació Internacional del Treball). Va publicar diversos

articles en els diaris locals *Baix Empordà* i *Ara*. També feia de barber; el negoci l'havia heretat del seu pare Nicolau —un dels components de la lògia maçònica *Luz* (aquesta va existir a la vila des de 1888 fins els últims anys del s. XIX.). Martí Laviña va morir el 7 de març de 1939, poc després de creuar la frontera, a causa d'una congestió pulmonar. El seu cos es troba enterrat a Arràs (França).

L'inici del curs 1936-1937: el CENU

El setembre de 1936 es va constituir a Palafrugell una subdelegació de l'*Escola Nova Unificada*, composta per dos representants de la CNT —Tomàs Girbal i Pere Mulà— i dos de l'ajuntament —Domènec Muriscot i Josep Camós.

La subdelegació es va posar ràpidament a treballar, amb l'objectiu que es disposés de locals degudament habilitats per a l'ensenyament; s'impediria així que ni un sol infant quedés desescolaritzat a causa de la clausura dels centres d'ensenyament religiosos. Estudiant la situació, es va acordar la creació d'un nou grup escolar: l'ajuntament va començar les obres a l'antiga fàbrica d'en Josep Torres i Jonama al c/ Cases Noves (solar ocupat en l'actualitat per les dependències de can Bertran), per tal de reconvertir part d'aquest edifici en un col·legi públic.

La subdelegació de Palafrugell també es va preocupar de revisar la situació de l'ensenyament en pobles veïns com Mont-ras, Torrent, Pals, Regencós...

El 21 de setembre va obrir-se a les oficines de l'ajuntament la matrícula per als nens i nenes que havien d'assistir a les escoles nacionals en el nou curs. En aquells moments es donava prioritat als infants que en anys anteriors ja havien assistit a l'escola; però després a mesura que s'anessin habilitant locals, podria

ingressar la mainada procedent de les escoles particulars i religioses clausurades.

Es va obrir a l'ajuntament una borsa de treball on podien inscriure's els treballadors de l'ensenyament aturats i tot aquell que es considerés apte per desenvolupar la tasca educativa (veure pàg. 121).

A finals de setembre van ser cessats en el seu càrrec la mestra nacional Carolina Vilavella i el mestre de l'Escola de Calella, Agustí Prat. El diari *Ara* es feia ressò d'aquest fet el 25 de setembre de 1936: "amb llurs actuacions han demostrat repetidament el seu divorci espiritual amb les corrents que informen avui la vida política i social de Catalunya". Al mateix temps es passava un avís a l'auxiliar de l'escola graduada de noies, senyoreta Codina, per tal que atengués, en les seves funcions docents, les orientacions del règim constituït.

L'1 d'octubre s'iniciava el nou curs escolar amb alguns canvis importants: a les classes de les escoles nacionals es recuperava la coeducació perduda durant el *Bienni Negre*; a més hi havia alguns mestres nous. La guerra, a part de comportar el cessament d'alguns docents, va obligar d'altres a marxar al front.

Es va inaugurar a la vila un nou centre escolar, l' *Escola Activa Avant*. Aquesta estava adherida a l'*Oficina Internacional d'Escoles Noves*, sota el control de l'*Escola Nova Unificada*, i la dirigia August Vergel Téllez (mestre a la *Academia Palafrugellense* des de 1934).

Durant el mes d'octubre algunes famílies palafrugellenques van començar a acollir a casa seva criatures procedents dels fronts de guerra. Inicialment n'hi va haver moltes d'aragoneses, però després en van arribar quaranta de Madrid. Martí Laviña, sensibilitzat pels nens i nenes d'Aragó i de Madrid que estaven a Palafrugell, va publicar a *Ara*, el 7 d'octubre, de un article titulat *Sentit de Responsabilitat*. Demanava un esforç per part de tothom per-

què es tingués plena cura d'aquests infants: "Els comitès o organitzacions com a primers responsables han de procurar vetllar per a què aquests fills siguin ben atesos, ben tractats i ben cuidats en tots els ordres(...) Viure facilitant-los-hi el menys dolor possible i sí facilitar-los-hi tot allò que sigui possible a favor de la seva salut, intel·ligència i bondat (...)".

Les mostres de solidaritat a Palafrugell van ser grans. La cooperativa *La Econòmica* va trametre a la població una demanda d'ajut per als infants desamparats, i va obrir una llista per inscriure's en cas de voler ser família acollidora. Per altra part, el *Comitè Local de Proveïments* va comunicar a les famílies que els facilitaria roba adequada per als nens refugiats. El col·lectiu de barbers de Palafrugell també va decidir col·laborar-hi tallant els cabells gratuïtament a tots aquests infants. L'ajuntament va organitzar una excursió únicament per als nens refugiats: amb autocar se'ls va portar a Sant Sebastià, Calella i altres indrets de la nostra costa; van acompanyar els nens diverses autoritats i representants dels organismes populars.

Vista parcial de la fàbrica de J. Torres i Jonama. Durant la Guerra Civil part d'aquest edifici es va reconvertir en un nou grup escolar.
La Crònica.
Any 1907.

Rosa Laviña
als jardins de can Bech
amb dues nenes
refugiades de Gelsa (Aragó).

El 30 d'octubre, el vaixell *Canarias* bombardejava Roses. La possibilitat d'un desembarcament a la costa empordanesa va esverar totes les poblacions costaneres... diversos vilatans sospitosos de simpatitzar amb els rebels van ser detinguts i empresonats al convent de les germanes Carmelites.

Aquests dies van caure assassinats fora de les nostres contrades Jaume Danés Plana, de 64 anys qui havia estat capellà d'Esclanyà, i Antoni Bonet Seró, de 29 anys, un dels religiosos de la congregació dels Carmelites Descalços que havia fugit de Palafrugell.

El novembre, l'alcalde de Palafrugell, Ramir Deulofeu, va visitar l'*Escola Activa Avant*. L'objecte de la seva visita era lliurar 85 pessetes a la subscripció que escolars i professorat havien obert en favor dels refugiats. Ramir Deulofeu va fer un breu parlament encoratjant la mainada a treballar per a poder ésser dignes fills de Palafrugell. Les nenes li van sol·licitar llana, per confeccionar jerseis per als combatents.

La situació escolar a la vila era cada cop més preocupant, donat el continu augment del cens escolar a les escoles nacionals, producte no només del tancament de les escoles confessionals, sinó també d'alguna acadèmia privada, com era el cas de la coneguda *Academia Palafrugellense*. A més, la situació s'havia agreujat amb la vinguda de nens d'Aragó, Madrid i altres contrades. Les taxes de desescolarització anaven creixent d'una forma alarmant.

Com a conseqüència de tot això el dia 13 de novembre es va celebrar una sessió ordinària del consell municipal, on es va tractar el tema i es va intentar cercar possibles

solucions. A tal fi, la subdelegació del CENU va creure convenient reorganitzar el funcionament d'alguns dels locals incautats i cercar-ne de nous per a ús escolar. En la sessió es va acordar valer-se dels serveis d'una mestra madrilenya, María Luisa Larre del Valle, que s'havia posat a disposició incondicional de la corporació municipal. Ella seguiria cobrant els seus honoraris de Madrid, el que significava pel consell municipal que no hi hauria més despesa que la de mantenir un local apropiat que el propi CENU aportaria. També es va acordar cedir a Joan Planes el local dels germans Maristes amb la intenció d'instal·lar-hi una altra escola.

Paral·lelament es va designar un nou mestre per a l'escola nacional de Calella; es tractava de Salvador Vicens, que entrava en substitució d' Agustí Prat, acomiadat per l'ajuntament. Igualment que d'altres anys es van començar les classes gratuïtes per a adults d'ambdós sexes, de 18 a 20 h del vespre a l'escola graduada de nens.

El novembre del 1936 hi va haver una visita d'inspecció, a càrrec dels membres del *Comitè Antifeixista* de la població aragonesa de Gelsa, amb l'objectiu de percatar-se de la situació en què es trobaven els infants aragonesos establerts a Palafrugell. De seguida van poder comprovar l'excel·lent tracte que rebien tots els nens refugiats a la vila.

El 16 de novembre va ser assassinat un grup de palafrugellencs a la platja de Pals; entre ells es trobava Josep Girbau, ex-alcalde de la vila.

L'obertura d'un nou grup escolar i altres iniciatives

La situació de l'ensenyament a Palafrugell després dels primers mesos de guerra, tot i l'obertura de diverses escoles dependents del

CENU, continuava essent greu. La guerra havia comportat la mobilització militar d'alguns mestres de l'escola pública: Riera, Costart, Bofill...

En els diaris locals seguien els reclams perquè la gent es solidaritzés al màxim amb els nens refugiats. Van continuar arribant a Palafrugell nous refugiats, andalusos procedents sobretot de Còrdova i de Màlaga. Una comissió de sanitat i assistència social s'ocupava de tenir cura de tots els refugiats. A les platges de Calella i Llafranc hi havia establerts per a tots ells uns menjadors, en els que col·laboraven l'hotel Celimar (a la platja de Llafranc) i l'hotel Mediterrani (al Port Pelegrí de Calella).

El nombre d'edificis per a ús escolar continuava essent insuficient, fins que es van acabar les obres de reconversió en escola de l'antiga fàbrica de J. Torres i Jonama. A finals de gener de 1937 el comissari de la Generalitat Martí Jordi Frigola, aprofitant l'assistència a l'acte d'homenatge a J. Sagrera Coromines pel tercer any de la seva mort, va visitar el nou grup escolar. El van acompanyar el comissari d'Ordre Públic Amadeu Oliva i l'ex-ministre Miquel Santaló; tots ells van emportar-se una gran impressió, pel bon aprofitament que s'havia fet de l'edifici; la disposició de les aules era molt encertada, i es disposava d'un gran pati assolellat. Les autoritats locals van assenyalar que el grup escolar funcionava només en part, ja que es tenia el propòsit d'ampliar-lo amb més aules i afegir-hi un parvulari.

Aquest centre, que va funcionar fins que es va acabar la guerra, va contribuir en gran manera a solucionar els greus problemes de la desescolarització que patia Palafrugell.

El mes de març de 1937 el mestre Vicenç Pla Cuartiella prenia possessió de la direcció de l'*Escola Activa Avant*, en substitució d'August Téllez. Pla, home jove i molt actiu, va reunir pares i alumnes del centre docent i

va pronunciar una conferència sobre normes i orientacions pedagògiques. Aquest mestre va ser un asidu col·laborador del diari *Ara*, i va participar amb gran èxit en algunes conferències i actes culturals revolucionaris que organitzava al poble la CNT, les Joventuts Llibertàries i l'Ateneu Llibertari.

Cap al final de la guerra va sorgir a la vila una iniciativa digna de menció: en el *Casal Popular* varis milicians es van dedicar a instruir militarment les dones, en previsió que aquestes haguessin d'incorporar-se al front. Es va formar d'aquesta manera un grup d'una vintena de noies, les quals assistien voluntàriament a la instrucció.

En aquesta època, i en relació al mateix tipus d'iniciatives, es van organitzar a Palafrugell cursos de conducció i de primers auxilis per al sexe femení.

La visió dels més petits

Encara que d'una forma més indirecta, els nens palafrugellencs també vivien la guerra. Així va quedar reflectit en els quaderns escolars de l'època, especialment en els continguts de redaccions, dibuixos i cartes.

En el *Diari de Classe* de l'escola pública de nenes, amb data de setembre de 1937, hi ha copiada una carta que havia adreçat una nena de Palafrugell als seus oncles de Blanes; en el mateix quadern també s'hi va escriure la resposta:

"Molt estimats oncles: Rebérem la vostra lletra del 30 del propassat mes d'agost, en la qual ens comunicàveu que en Juan feia dos dies que havia marxat al front. Aquesta notícia ens va impressionar molt a tots, però d'una manera especial a la meva mare, puix ella, per ésser la seva padrina, sembla que se l'estima més que als altres. No cal dir com desitgem que estigui bé i tingui una bona sort.

Com que ja fa alguns dies d'això, de segur que ell ja us deu haver escrit donant-vos els detalls del lloc on es troba. Esperem que un dia d'aquests ens ho escriureu, doncs tots esperem notícies.

Rebeu records ben efectuosos de tots nosaltres però en particular d'aquesta vostra neboda."

Resposta:

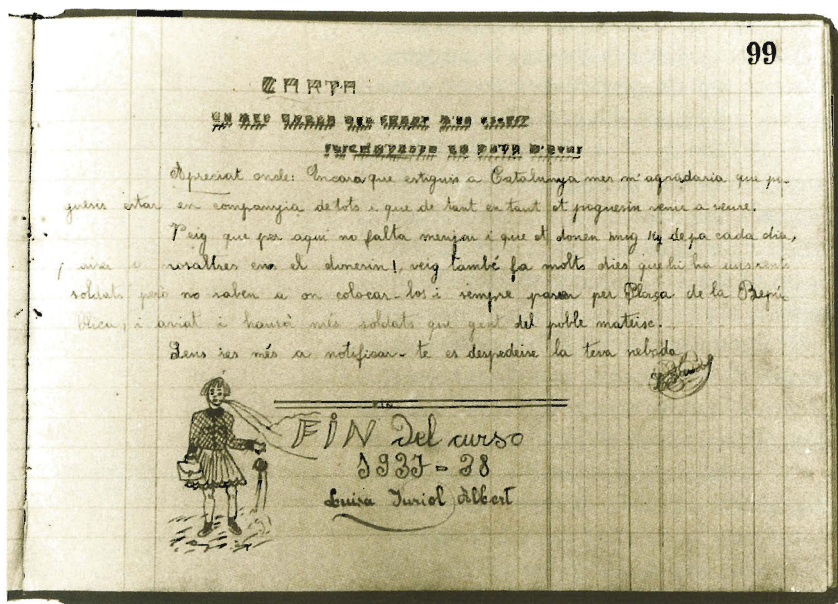
"Estimadíssima neboda: Hem rebut la teva carta dient-nos que us vàreu impressionar molt.

Ahir vàrem tenir carta d'ell, i ens diu que ja ha entrat en combat i que l'han ferit greument del braç i que està en un hospital de Lleida; diumenge si voleu venir tu, o la teva mare, anirem a veure'l.

Records a la teva mare i a tots els de casa teva i tu rep un abraç dels teus oncles."

Reproduïm també la carta escrita per una nena de Palafrugell en un *Quadern de Rotació* de classe, just al final del curs 1937/38:

Carta escrita per una nena palafrugellenca en el *Quadern de Rotació* de l'escola nacional de nenes del curs 1937/38.

"Apreciat oncle: Encara que estiguis a Catalunya, més m'agradaria que poguessis estar amb companyia de tots i que de tant en tant et poguessin venir a veure.

Veig que per aquí no falta menjar i que et donen mig Kg de pa cada dia, així a nosaltres ens el donessin!, veig també fa molts dies que hi ha uns cents soldats però no saben a on col·locar-los i sempre passen per plaça de la República, i aviat hi haurà més soldats que gent del poble mateix.

Gens res més a notificar-te es despedeix la teva neboda"

El 28 de gener de 1939 quedaven definitivament suprimides totes les intitucions escolars de la Generalitat de Catalunya. Desapareixien així les escoles impulsades pel CENU. El 6 de febrer de 1939 les tropes franquistes ocupaven la vila de Palafrugell, i un nou equip de govern prenia possessió de l'ajuntament. La situació de l'ensenyament canviaria radicalment.

Així descrivia un infant, a la seva llibreta d'escola, i ja en castellà, l'arribada de les tropes franquistes al poble:

"El día 6 de febrero las Tropas Nacionales entraron victoriosas en Palafrugell.

Primero pasaron los motoristas más tarde los camiones, infantería, mulos, tanques, etc. Todo el pueblo palafrugellense salió a recibirles con banderas y brazaletes acompañados de la banda musical. Toda la carretera estaba llena de gente. En los balcones y ventanas había banderas o sábanas. Cuando llegaron, el Imno de falange Española. Pasaron muchos y muchos y también tanques y cañones y cuando pasaron los autos toda la gente saludó. Pero hubo una desgracia, que un niño fué atropellado por un auto. Ellos dijeron que el pueblo palafrugellenc era el que se había portado mejor que ninguno".

Ban aparegut
el 22 de setembre de 1936
al diari Ara:

BAN
RAMIR DEULOFEU I QUINTANA.
ALCALDE D'AQUESTA VILA

FAIG AVINENT:

1- El dia 1 d'octubre propvenint, es reprendran les classes en les escoles nacionals d'aquesta vila i en les barriades de Calella-Llafranch i Llofriu. Podran assistir-hi només els alumnes que hi assistien durant el curs anterior.

2- També el dia 1 d'octubre reprendran les classes en l'Escola d'Arts i Indústries, i el dia 15 en la d'Idiomes. L'edat mínima per ingressar en aquestes escoles és la de 12 anys.

Per drets de matrícula per a la inscripció en l'Escola d'Arts i Indústries, s'hauran de satisfer 8 pessetes, i per a la d'Idiomes, 10 pessetes. A més, els alumnes d'aquesta darrera escola, o llurs pares, que siguin conceptuats benestants, hauran de satisfer la quota mensual de 2,50 pessetes.

3- Les inscripcions per ingressar en les Escoles Nacionals i en les especials abans esmentades, hauran de sol·licitar-se a la secretaria de l'ajuntament, durant les hores d'oficina, a partir de la publicació d'aquest BAN.

4- En la mateixa Secretaria és oberta la inscripció dels infants d'ambdós sexes, de 3 a 14 anys, que hagin quedat sense escola a conseqüència de la supressió de les confessionals que funcionaven en aquesta localitat. Aquests aniran ingressant en les Escoles Nacionals, a mida que es vagin habilitant nous locals.

5- Tots els homes i dones que posseïxin títol professional o que sense posseir-ne es considerin amb aptitud per dedicar-se a

BAN

RAMIR DEULOFEU i QUINTANA, Alcalde d'aquesta vila,

FAIG AVINENT:

1.er El dia 1.er d'octubre propvenint, es reprendran les classes en les Escoles nacionals d'aquesta vila i de les barriades de Calella-Llafranc i Llofriu. Podran assistir-hi només els alumnes que hi assistien durant el curs anterior.

2.^{on} També el dia 1.er d'octubre reprendran les classes en l'Escola d'Arts i Indústries, i el dia 15 en la d'Idiomes. L'edat mínima per a ingressar en aquestes Escoles és la de 12 anys.

Per drets de matrícula per a la inscripció en l'Escola d'Arts i Indústries, s'hauran de satisfer 8 pessetes, i per a la d'Idiomes, 10 pessetes. A més, els alumnes d'aquesta darrera Escola, o llurs pares, que siguin conceptuats benestants, hauran de satisfer la quota mensual de 2'50 ptes.

3.er Les inscripcions per a ingressar en les Escoles nacionals i en les especials abans esmentades, hauran de sol·licitar-se a la Secretaria de l'Ajuntament, durant les hores d'oficina, a partir de la publicació d'aquest BAN.

4.ta En la mateixa Secretaria és oberta la inscripció dels infants d'ambdós sexes, de 3 a 14 anys, que hagin quedat sense escola a conseqüència de la supressió de les confessionals que funcionaven en aquesta localitat. Aquests aniran ingressant en les Escoles Nacionals, a mida que es vagin habilitant nous locals.

5.e Tots els homes i dones que posseïxin títol professional o que sense posseir-ne es considerin amb aptitud per a dedicar-se a l'ensenyament primari, poden sol·licitar llur inscripció en la llista oberta a l'efecte en la Borsa del Treball instal·lada al carrer de Francesc Macià, núm. 1 (ex-casa Jubert).

6.e Les Escoles de 2.^{on} ensenyament establertes en les comarques gironines, es reobriran el dia 15 d'octubre.

El que faig públic per a coneixement de tots els habitants d'aquest terme municipal.

Palafrugell, 22 de setembre del 1936.

L'Alcalde,
R. DEULOFEU.

l'ensenyament primari, poden sol·licitar llur inscripció en la llista oberta a l'efecte en la borsa de treball instal·lada al carrer de Francesc Macià, núm. 1 (ex-casa Jubert).

6- Les escoles de segon ensenyament establertes en les comarques gironines, es reobriran el dia 15 d'octubre.

El que faig públic per a coneixement de tots els habitants d'aquest terme municipal.

Palafrugell, 22 de setembre del 1936

L'Alcalde

R.DEULOFEU

Diari Ara. 22-9-36.

Construcció d'un nou grup escolar

2-1-2-1937:
Una visita al nou grup escolar palafrugellenc

El diari Ara, portaveu de les organitzacions populars antifeixistes de Palafrugell i rodalies durant la guerra civil, es va fer ressò de la construcció d'un nou grup escolar a la vila.

1-22-9-1936:
La construcció de les noves escoles

Segueixen amb gran activitat les obres començades en l'antic edifici de la fàbrica Torres per tal de construir-hi les noves escoles destinades a encabir tots els infants que no podien rebre per manca de lloc l'ensenyament intensiu que els és indispensable.

Encapçalament del diari Ara, portaveu de l'organització popular antifeixista de Palafrugell i la seva contrada. 22-9-36.

Aquest diari és el portaveu de l'Organització Popular Antifeixista de Palafrugell i la seva contrada.

DIARI DEL POBLE

Any VII (Segona època)

Palafrugell 22 Setembre del 1936

Número 264

Els rebels han atacat Tierz, en el sector d'Osca, essent rebutjats enèrgicament per les nostres forces. - En el sector de Navalperal fou desfet ahir un esquadró de regulars.

La guerra civil

DISCIPLINA

La necessitat imperiosa d'ordre en el compliment estricte de les lleis de disciplina de la guerra civil, fa que les forces professionals que s'han organitzat com a disciplina imperiosa, minuciosament a desenvolupar la disciplina. A més, com en els casos de disciplina, s'ha de treballar perquè els soldats s'adonin de la disciplina.

El dia 13 entraren a Granada tres camions plens de cadàvers dels rebels

Madrid. - Al front granatí s'observa la necessitat de la disciplina sense dil·lació.

Els primers freds a la serra

Els comentaris elogiosos que els visitants tingueren davant la bella impressió que els produí la detinguda observació de tots els detalls de la instal·lació escolar i la conversa que tingueren amb el personal docent indiquen clarament la tasca eficient i ben orientada que s'està portant a terme des de la comissió de cultura del nostre ajuntament. A les felicitacions que els companys que la componen reberen amb ocasió de la visita que mencionem ens plau adjuntar-hi la del nostre periòdic.

El Franquisme (1939-1975)

El Franquisme va eliminar tot allò que s'havia fet en matèria d'ensenyament durant la II República; els dos eixos de la nova escola eren la religió i l'adoctrinament polític. Durant els anys de la postguerra l'escola pública de Palafrugell va travessar una situació extremadament deficitària; per contra es va impulsar a la vila la creació d'escoles privades. A partir dels anys seixanta, i amb la recuperació econòmica, es va produir un important augment de la població escolar; es creaven a Palafrugell una escola depenent del bisbat, un nou col·legi públic i l'institut de batxillerat.

Des d'un primer moment, el règim dictatorial de Franco va actuar sancionant les actituds democràtiques i qualsevol tipus de manifestació liberal. La repressió es va fer efectiva a tots els nivells, i en el camp de l'ensenyament es va produir un gir absolut.

El nou règim totalitari va acabar amb totes les propostes educatives que s'havien anat conformant durant la República.

Hi va haver una forta reacció contra la laïcitat i la coeducació, i es va prohibir l'escola catalana i en català.

Per contra es va donar plena preponderància als valors religiosos, a la separació de sexes, al monolingüisme... El nou Estat volia una nova escola, amb mestres i mètodes pedagògics diferents, tot en el marc del nacional-catolicisme.

Els primers anys de la postguerra: 1939-1945

Després de tres anys de període bèl·lic la situació era molt complicada; la guerra va tenir repercussions en la vida personal de molts ensenyants i les deficiències materials a les escoles eren grans: edificis en condicions poc adequades, mobiliari fet malbé, manca de material escolar... Era un període en què l'Estat havia d'afrontar molts problemes, i la inversió en ensenyament de moment era molt minsa.

En aquests primers anys el col·lectiu de mestres va rebre de manera directa la repressió. Es van crear unes comissions provincials depuradores, a les que s'havien de presentar tots els mestres públics i privats; les denúncies eren un element clau perquè aquestes

*Col·legi d'Angel López.
Alumnes que es preparaven per
fer l'examen d'Estat el curs
1942/43. A la fila inferior:
Ampar Solés, Pilar Pi, Rosa
Oriol, Teresa Esteba i M.
Teresa Buixeda. A la fila
superior: Mascaró, Josep Jordi,
"Cossé", Anita Ristol, Roser,
desconeguda, Montserrat Medir,
desconeguda i Antoni Resplandis.*

comissions decidissin si el mestre havia o no d'ésser sancionat. Els mestres podien veure's traslladats forçosament, suspesos de feina i sou i inclús inhabilitats per exercir determinats càrrecs. Es calcula que més del 40% dels docents de la província de Girona van rebre algun tipus de sanció durant aquest període.

L'aparició de noves lleis d'ensenyament, com la d'*Ordenación Universitaria* (1943) o la d'*Enseñanza Primaria* (1945), van anar orientant l'ensenyament cap a valors molt concrets d'exaltació de la pàtria i de la religió, defensa de la unitat nacional, submissió i respecte a l'autoritat, separació de sexes... L'Església catòlica i la Falange es van convertir en els puntals bàsics de la nova escola. Es va produir un fort creixement de l'escola religiosa i privada en detriment de la pública, que va quedar en un segon terme. A la política de la República d'impuls general en matèria d'ensenyament va seguir-li una política ben diferent, caracteritzada per la manca d'inversió en mestres, recursos pedagògics, material didàctic... i baixos pressupostos. Inevitablement, tot això va suposar un gran retrocés per a l'escola pública.

Hi va haver una total centralització de l'ensenyament. L'abril de 1942 una llei organitzava el *Ministerio de Educación Nacional* (MEN), i al mateix temps es creava la *Dirección General de Enseñanza Primaria*. Per tal que l'acció central tingués més efecte a nivell provincial i local, es van crear les *Comisiones Provinciales de Educación* i les *Juntas Municipales de Enseñanza*. El català quedava totalment bandejat de les aules i s'imposava com a única llengua la castellana. El mestre poc a poc es va anar convertint en el veritable protagonista de l'escola; havia de ser un model d'obediència al *Caudillo*, un home caracteritzat pel seu fervor patriòtic, esperit de sacrifici i fe en Déu, trets que havia de transmetre als seus alumnes. Al llarg d'aquests anys es van organitzar per als docents cursos de perfeccionament, conferències, *Círculos de estudio*, *Círculos de orientación*, setmanes pedagògiques, exercicis espirituals... el contingut dels quals era sempre religiós, polític-cívic o educatiu.

Respecte a anys anteriors, el curs 1939/40 es va iniciar a Palafrugell d'una forma bastant diferent: total separació de sexes a les aules, noves assignatures de contingut religiós i patriòtic, obligació d'assistir a missa, prohibició del català... Des de la Inspecció es va analitzar a fons la situació de cada escola i dels seus respectius mestres. El *Col·legi Mercantil Hispano-francès* d'Angel López va haver de deixar d'ensenyar a nenes i, només provisionalment, va ser autoritzat per a l'ensenyament dels nens; fins el 1945 aquesta escola no tornaria a disposar del ple reconeixement de les autoritats provincials. A l'*Acadèmia Planas* es va prohibir la coeducació, que fins el moment encara s'hi venia practicant, i es va amenaçar el seu director, Joan Planas, amb el tancament definitiu de l'escola si aquest no la legalitzava en un mes. També es va prohibir la coeducació a l'*Escola de Pàrvuls* d'Anna Ferrer. El *Col·legi Massoni* va haver de deixar de funcio-

nar perquè Manel Massoni no tenia el títol adequat; no es va poder reobrir fins al cap d'uns mesos. La Inspecció va revisar també la situació del *Col·legi Sagrat Cor* de les germanes Carmelites, l'únic de caire religiós que va continuar a la vila després de la guerra, i va fer plegar sis nens petits que hi assistien perquè podien educar-s'hi nenes (veure pàg. 138).

Van ser depurats dos mestres de l'escola pública de nenes de Palafrugell: Victòria Vinyals Quintana i Maria Vilaseca Juncà. Ambdues serien oficialment expulsades del magisteri. Per altra banda va ser sancionat un mestre de l'escola de nens, Josep Sanmartín Roca.

Al mateix temps es va modificar el calendari escolar; tot contribuïa a mantenir l'esperit patriòtic i religiós. Els que s'indiquen a continuació són els dies de celebració a les escoles nacionals de Palafrugell:

- 20 de gener: Sant Sebastià, co-patró de la vila.
- 6 de febrer: acte d'alliberació simbòlica de la vila.
- Segona setmana de març: la Santa Missió.
- Setmana Santa
- 25 de març: L'Anunciació.
- maig: mes de Maria, comunions coincidint amb la festa de Sant Fernando (patró del *Frente de Juventudes*), i l'Ascensió.
- 13 de juny: festa del Sagrat Cor.
- 20 de juny: Corpus.
- Acte de clausura del curs i període de vacances estival (veure pàg. 139).
- 12 d'octubre: Hispanitat i festa de l'aspirant.
- 11 de novembre: festa de Sant Martí.
- 17 de novembre: homenatge als palafrugellencs caiguts a la guerra.
- 13 de desembre: Santa Llúcia.
- Període de vacances de Nadal.

Es conserva la redacció que una nena de les *Escuelas Nacionales* de Palafrugell va realitzar explicant com havia anat la primera festa de commemoració de la *Liberación* del poble, el dia 6 de Febrer de 1940:

“El día 6 de este mes se celebró una gran fiesta llamada la Fiesta de la Liberación.

Por la mañana fuimos a las 9 al colegio y de allí al Casal y de allí con los falangistas de Palamós. Fuimos a la iglesia parroquial, después asistimos a la manifestación que también asistieron los obreros de las fábricas, y allí se pronunciaron unos discursos por el gobernador de Gerona y el alcalde. Luego se tocaron unas sardanas.”

Pel decret del 6 de desembre de 1940 els escolars de tots els col·legis van quedar inscrits en el *Frente de Juventudes* i van estar obligats, al menys a partir del decret de 15 d'octubre de 1941, a rebre una formació física i política específica. A Palafrugell, el 26 de gener de 1943 els mestres públics, després de tractar amb profunditat aquest tema, van acordar dedicar tot els dies quinze minuts a educació física i mitja hora els dimecres i dissabtes a educació premilitar. De l'educació política se n'ocuparia cada mestre a la seva classe respectiva.

Al llarg d'aquests anys de postguerra, en el marc de l'ensenyament privat i particular de Palafrugell va ser destacable la tasca d'ensenyament endegada per algunes escoles, com la de la família Massoni i la de Joan Planas, a part d'altres iniciatives com era el cas de l'escola del c/ de les Botines d'Anna Ferrer, que no van tenir tanta continuïtat.

Família Massoni

Joan Massoni Suriñach tenia el títol de mestre batxiller, i juntament amb el seu germà Antoni i el seu pare Manel es van dedicar durant algunes dècades a l'ensenyament dels joves palafrugellencs.

Escoles nacionals.
Llibret resum de les
Fiestas de la Victoria
(10-6-39).

Manel i Joan Massoni amb els seus alumnes a l'escola del c/ Sant Sebastià. Curs 1941/42. A la fila inferior: Regincós, Pruneda, Albert, Sobrepera i Teixidor. A la segona fila: Cama, Coll, Corrador, Pellisser, Roqué, Guitart, Barceló, Salvatella i el mestre Joan Massoni. A la tercera fila: Cebrià, Hereu, Tiene, Molinas, Calm, Morató, Corb i "Es Xinito". A la fila superior: Romero, Funalleres, Pla, Salvatella, Rabassa, Naya, Falgueres, Català i Manel Massoni.

en el c/ de l'Allada, darrera l'església, però des d'Inspecció se l'havia obligat a plegar per manca de la titolació corresponent. El curs 1940/41 van poder començar junts pare i fill, impartint l'ensenyament elemental al c/ Sant Sebastià, 45. Després s'incorporaria a les tasques docents l'Antoni.

El nombre de nens que assistien a l'escola va anar augmentant considerablement amb el temps, fet que va obligar l'any 1945 a realitzar una ampliació de l'edifici, amb dues classes més.

El curs 1948/49 la família Massoni va decidir crear un altre centre. Aquest era en el segon pis del núm. 50 del c/ Caritat, i es va anomenar *Academia Palafrugell*; especialitzada en batxillerat, comptabilitat, idiomes i estudis superiors, la dirigia en Joan i responia a un augment de la demanda dels ensenyaments mitjans a Palafrugell. Va funcionar fins el 1958.

Academia Planas.
Mestre Planas amb alumnes.
Any 1945.

L'ensenyament elemental va continuar impartint-se durant uns anys al c/ Sant Sebastià, fins que es va decidir traslladar l'escola al c/ Nou, en el mateix local on anys enrera havia estat l'escola d'Angel López; el centre va funcionar fins l'any 1967.

Acadèmia Planas

Escola privada, situada des d'inicis de l'època franquista al c/ Begur, 47; el seu director va ser Joan Planas i Salabert, home de grans coneixements i especialista en qüestions de topografia.

En el centre sempre s'hi va impartir ensenyament elemental. Ajudava a Joan Planas amb els més petits la seva muller, Maria, i durant uns anys també la seva filla Pepita. L'escola va deixar de funcionar quan Joan Planas es va jubilar, a finals de la dècada dels seixanta.

Estancament i immobilisme: 1945-1960

Durant aquest període, l'ensenyament es caracteritza per un gran immobilisme i per l'absència d'iniciatives; els seus principis pedagògics i les seves tècniques i metodologies romandran estancades fins els anys seixanta. Periòdiques seran les ordres i circulars enviades pel MEN per recordar als mestres obligacions com hissar la bandera espanyola, cantar l'himne nacional, tenir un quadre de Franco i un crucifix a l'aula...

Es una escola d'himnes i resos, de còpies, memorisme i por al mestre, on l'educació religiosa continua tenint un valor preponderant. Així queda reflectit en aquest document d'inspecció de l'any 1948: "una gran eficiència en la instrucció que se suministre al alumnado, pero muchísimo más, una preocu-

pación en su formación educacional, dentro de un austero y amable ámbito de catolicidad, ya que el mundo de hoy — España — más necesita de santos que de sabios". Exemplificant de nou la importància del fet religiós, l'any 1949 l'inspector deixava escrit aquest fragment quan es referia a un mestre i sacerdot de la vila: "Sacerdote y maestro, son dos sacerdocios que ante Dios y España viene consagrando el Sr."X". Ante el altar su labor apostólica debe ser fecunda, andando por los caminos del Espíritu. En ese otro templo también de la virtud y del saber, que es la Escuela, deseamos vehemente que sean óptimos los frutos que dicho maestro consiga(...).

La Inspecció realitzava una tasca purament formal i retòrica. En els llibres d'Inspecció apareixen dos temes de manera insistent i amb clara voluntat d'inculcació: Déu i Espanya; aquests aspectes, segons la Inspecció, s'havien de traduir a l'escola en formació religiosa i patriòtica. Tampoc no es deixava de recordar la necessitat d'aprofundir en el coneix-

Acadèmia Planas. L'ajudava amb els més petits la seva dona, Maria Marquès, i durant uns anys també la seva filla Pepita. Any 1951. A la fila inferior: Josep Morell, Pere Ventura, Josep M. Llorens, Carles Antico, Angel Aldric, Francesc Rocas, Josep M. Rocas i Tomàs Moret. A la segona fila: Albert Parals, Lluís Maimí, Jordi Frigola, Enric Naya, Lluís Mascort, Francesc Rocas, Josep Colomer i Albert Bonay. A la tercera fila: Francesc Salgas, Zapata, Jaume Esteva, Pere Pagès, Antoni Martín, Pere Silvestre i la mestra Pepita Planas. A la fila superior: Lluís Andreu, Josep Vilert, Pere Pedrós, Joaquim Salabert, Josep Quibus, Xavier Gómez, Josep Solà, Carles Llavà i Francesc Salgas.

Col·legi Sant Jordi. Joaquina Vidal i Angela Piferrer amb les seves alumnes. Curs 1955/56. Assentades a la primera fila i d'esquerra a dreta: Ana M. Xicoira, Carmina Maimí, Lluïsa Solés, Ana M. Cid, Ana M. Brunet, Assumpció Aguilar i M. Teresa Servià. Dretes a la segona fila: Joaquina Vidal, Angela Piferrer, Montserrat Ral, Mercè Quintana, Berta Gallart, Ana M. Carbó, M. Immaculada Blanch, M. Conxa Simón. A la tercera fila: M. Lluïsa Gallart, Carme Bofill, Remei Pujol, M. Montserrat Mas, M. Lluïsa

xement de la llengua castellana i l'obligatorietat d'assistir a missa (veure pàg. 140). En els quaderns de rotació, murals i llibretes de classe que es conserven a l'Arxiu Històric de Palafrugell queden molt ben reflectits tots aquests principis (els alumnes havien de lluir-se amb una cal·ligrafia excel·lent i amb dibuixos representatius de la ideologia franquista...).

A Palafrugell l'assistència d'alumnes a classe va ser sempre força regular, tot i que alguna vegada es van haver de suspendre les classes: l'any 1947 va caure una gran nevada que va obligar a tancar les escoles durant una setmana.

Van ser anys de gran precarietat per a les escoles nacionals de la vila: es van realitzar poques excursions, la petita biblioteca impulsada a finals dels quaranta en el bloc de nens anava augmentant el seu efectiu de llibres amb penes i treball, mancava material didàctic a les aules...; la consignació dedicada a l'ensenyament era insuficient. Situació similar va viure l'escola de les germanes Carmelites mentre no va disposar de ple reconeixement oficial com *Escuela Nacional* (veure pàg. 140). Tot i haver aparegut lleis que havien de

portar a una normalització de la situació, després de la guerra la realitat escolar continuava essent del tot precària.

L'any 1952 el director de l'escola nacional Josep Bonay, després d'haver-se reunit amb els mestres per tractar la preocupant manca de material (tant administratiu com pedagògic) de l'escola, va decidir fer una petició molt concreta al Ministeri: una màquina d'escriure, dos mapes d'Europa, un aparell de ràdio, un armari, deu taules bipersonals i un conjunt de làmines educatives. No hi va haver contestació; just al cap d'un any es tornava a fer la mateixa petició sense èxit. L'any 1954, a la classe de tècniques mercantils s'emprava una màquina d'escriure que el director havia pagat de la seva butxaca i que encara quedava pendent de liquidació. Les classes de tècniques mercantils s'havien iniciat el curs 1952/53, i eren una iniciació professional en la que s'ensenyava tecnologia industrial i artística, comptabilitat, tenidoria, càlcul comercial, geometria, dibuix lineal... Aquestes classes es van impartir durant uns deu anys.

Col·legi Sant Jordi

L'origen d'aquesta escola es remunta al curs 1948/49, quan el fins llavors mestre nacional de Calella Joan Farga i Alsedà va decidir muntar una acadèmia al c/ Quatre Cases. Aquesta, al cap de poc temps, seria traslladada al c/ Tarongeta. El 17 d'abril de 1953 va ser inaugurada oficialment, amb el nom de *Academia San Jorge*.

A l'escola s'hi va impartir ensenyament mitjà i el preparatori del batxillerat; els alumnes havien d'anar després a examinar-se a l'institut de Figueres.

Diversos van ser els professors que van passar per l'escola en aquells primers temps: Lauro Aguiló, Marie-José Dourinx, Jaume Isern, Gertrudis Masgrau, Lluís Medir, Ange-

Col·legi Sant Jordi. Joan Farga amb els seus alumnes. Aproximadament 1960. Agenollats d'esquerra a dreta: Josep Gich, Daniel Galí, Guillem Genover, Octavi Frigola, Pere Oller, Josep Jordi, Miquel Marcó. Drets Antoni Deulofeu, Emili Cabezuelo, Josep A. Aguirre, Albert Serra, M. Elena Orihuel, M. Teresa Ferrer, Joan Farga, Jordi Bañeras i Pere Rotllan.

la Pifarrer, Frederic Suñer, mossèn Frederic Tapiola, Joaquima Vidal, Fermí Vilà...

Quan es va decidir, a mitjans dels seixanta, crear l'institut de batxillerat, Joan Farga va renunciar a la direcció del seu col·legi i va tornar a l'escola pública, al *Col·legi Torres Jonama*. La direcció va quedar, llavors, en mans de Joaquima Vidal Serra, i l'ensenyament va passar a ser elemental.

Amb el temps es van anar fent obres de millora de l'edifici; l'escola es va anar ampliant progressivament en nombre de classes i professorat.

Col·legi Santa Teresa

Gertrudis Roldós Doixany, més coneguda a Palafrugell per la senyora *Tulita*, era de Palamós, vila en la que va passar la seva infància fins que va marxar a estudiar a Girona i després a Barcelona.

Cap els anys trenta va anar a viure a Palafrugell. No va ser fins més endavant, a mitjans dels anys quaranta, que va decidir dedicar-se a la docència.

Primer va ser professora auxiliar de l'escola del c/ Begur de Joan Planas, i després obriria una petita escola al c/ Caritat (a la planta baixa d'on tenia la *Academia Palafrugell* en Joan Massoni). Quan Massoni va tancar l'acadèmia va quedar desocupat part de l'edifici, i ella, conscient de la manca d'escoles per a nenes, va decidir convertir-ho tot en el *Col·legi Santa Teresa*.

Col·legi Santa Teresa. La senyora "Tulita" i les seves col·laboradores en el pati de l'escola l'any 1962. Davant, i d'esquerra a dreta, hi ha Consol Dalmau, Gertrudis Roldós, Rosa Alvaro i Mercè Coll. Darrera: Dolors Dalmau i Carmen Regla.

Col·legi Santa Teresa.
Any 1993.

El 1958 es van fer ampliacions a l'escola i es va introduir un parvulari, del qual en va tenir cura la senyora Quintana. El 1964 va començar a ajudar a la senyora Tulita Montserrat Ricart, que després es convertiria en secretària del centre. L'Arcadi, marit de la senyora Tulita, de vegades també les ajudava,

fent llegir les nenes o ensenyant als més petits a escriure. El curs 1968/69, la directora del centre, ja força gran, va traspasar l'escola, a Teresa Feliu, que se n'ocuparia a partir del setembre de 1969. Al llarg dels anys augmentaria el nombre d'assistents a l'escola de manera que es va acabar ocupant tot el primer i segon pis. Gertrudis Roldós va morir l'any 1975.

El 1987 l'escola va començar a plantejar-se deixar l'EGB i dedicar-se als més petits. Va ser el curs 1988/89 que es va acordar que l'escola esdevindria exclusivament un parvulari, i es van anar eliminant els cursos d'EGB de forma progressiva. Aquesta transformació va venir en gran part motivada per la manca de concert amb el Departament d'Ensenyament, i per no gaudir el centre del nombre de matrícules suficients per al seu manteniment.

Col·legi Torres Jonama

Amb la Dictadura es va implantar a l'escola tota la simbologia pròpia del nou

Col·legi Torres Jonama. Maria Arnau amb les seves alumnes. Curs 1939/40. A la fila inferior: Blanca Anticó, Gisela Palès, Maria Sánchez, Sánchez i Cruaïnes. A la segona fila: Rocas, Roglans, Rosa Fàbrega, desconeguda, Anita Ferrer, Glòria Torrelles, desconeguda, desconeguda, desconeguda, Cruaïnes i Girona. A la tercera fila: Ventura, Coll, desconeguda, Santanach, Xicars, Regincós, Preses, desconeguda, Domènech i Hereu. A la quarta fila: Carreres, Casademont, Rosés, Rosés, Maria Grua, Sais, Mercè Aiguabella, Oliu, Frigola, Rita Ramon, Redresa i Victòria Font. A la fila superior: Casademont, Fagella, Lluïsa Juriol, Amàlia Ribot, Anita Santanach, Catalina Rigau, desconeguda, Núria Ventura, Cullerell, M. Teresa Palós, M. Teresa Martínez i Carme Casadevall.

règim: himnes, resos, banderes... El 1945 moria el llavors director de l'escola de nens Joan Capellà Plaja; a partir d'aquell moment, i per espai de vàries dècades, ocuparia la direcció Josep Bonay Vidal.

El 1947, a l'escola de nens van començar a funcionar classes de repàs, i es va passar a disposar d'una petita biblioteca escolar; aquesta va evolucionar lentament — els primers anys no arribava a tenir més de cinquanta llibres— i no va ser fins als inicis dels seixanta que es van depassar els 400 volums.

L'any 1955 els directors Maria Arnau —de l'escola de nenes— i Josep Bonay —de l'escola de nens— van demanar que el centre pas-

A partir de 1966, el que fins llavors havia estat un grup escolar on restaven a part, una de l'altra, l'escola de nens i la de nenes, es va convertir en una agrupació escolar mixta. El director de la graduada de nens, Josep Bonay, va passar a ser director interí de tota l'agrupació.

La manca d'espai en el bloc de les nenes va obligar, a finals dels seixanta, a ocupar aules de la Casa de Cultura i de l'actual Museu del

Mural realitzat pels alumnes de les escoles nacionals l'any 1959.

Col·legi Torres Jonama.
Inauguració d'un nou bloc
l'any 1971.

sés a dir-se *Torres Jonama*, en honor al seu creador i fill predilecte de la vila.

El 26 d'abril de 1962, en el transcurs de la creació oficial d'una mutualitat escolar a Palafrugell, l'inspector-cap d'ensenyament primari de la província, Lluís Bastons, va atorgar a Josep Bonay la Creu d'Alfons X el Savi, com a premi a la seva llarga i fructífera tasca educativa.

Suro. Amb la inauguració, l'any 1971, d'un nou bloc — dins el propi recinte del *Torres Jonama*— van quedar momentàniament resolts els importants problemes d'infraestructura: manca d'aules, despatxos, menjador... Durant els tres anys posteriors es va anar rebent material, que va contribuir a dotar suficientment l'escola; també s'hi va incorporar nou professorat.

Des de 1925 l'activitat escolar del centre ha estat ininterrompuda. Cal no oblidar tampoc la important tasca d'educació d'adults que s'hi va portar a terme, i que amb el temps va tenir la seva continuïtat a la Casa de Cultura.

Fi de l'autarquia: 1960-1970

L'any 1957, des del govern de l'Estat es va pretendre reorientar l'economia espanyola, donat el moment especialment delicat de la mateixa. Espanya aviat ingressaria en la OCDE, en el Fons Monetari Internacional i en el Banc Mundial. L'entrada d'Espanya en el concert econòmic internacional seria determinant perquè suposava la fi de l'autarquia.

El Banc Mundial va estudiar la situació espanyola i va fer una sèrie d'indicacions a tots els nivells. En matèria d'ensenyament va aconsellar procurar, per davant de tot, un augment de la qualitat de l'ensenyament. També es demanava una millora de les condicions generals dels mestres.

El MEN va decidir realitzar estudis sobre la situació de l'educació a Espanya, amb l'assessorament de la OCDE i la UNESCO; resultat d'això van ser els primers plans operatius d'educació. El 1964 l'ensenyament primari va esdevenir obligatori fins als 14 anys. A partir del 1966 el ministeri passaria a anomenar-se *Ministerio de Educación y Ciencia* (MEC).

Durant aquests anys la inversió educativa va augmentar de forma sensible respecte a dècades anteriors, però no el suficient vers la resta de països europeus. Espanya continuava acontentant-se amb nivells mínims, i l'escola pública era la que més se'n ressentia.

Lentament van anar desapareixent alguns trets de l'escola autoritària i tradicional que s'havien anat mantenint al llarg del temps. Va començar a haver-hi una progressiva relaxació quant a celebracions i actes religio-

sos, però la situació no va variar veritablement fins que Villar Palasí va impulsar la nova *Llei d'Educació*, l'any 1970. Aquesta llei intentava respondre a les noves necessitats que apareixien en un país com Espanya, que iniciava un important procés de desenvolupament. Villar va donar una empenta molt forta als pressupostos educatius i va intentar erradicar els problemes de desescolarització. Gràcies al període protagonitzat per aquest ministre el règim va aconseguir, almenys, no deixar una herència penosa respecte al nombre i qualitat de les escoles.

A Palafrugell, a partir del 1960 s'havia iniciat un important creixement econòmic, el turisme cada vegada cobrava més protagonisme. Poc a poc es van anar creant més llocs de treball, fet que va generar un important flux immigratori de famílies provinents d'altres zones de l'Estat. El cens escolar va variar; lentament es va trencar l'estancament del període anterior i el nombre d'infants escolaritzats va augmentar tant en els centres públics com privats. L'escola pública anava disposant progressivament de pressupostos més elevats, fet que va permetre augmentar la inversió en material i recursos pedagògics; el volum de llibres de la biblioteca escolar es va poder ampliar i es va adquirir nou material per a les classes de tècniques mercantils. Durant aquest període les escoles nacionals de Palafrugell van introduir nous recursos en l'ensenyament: el magnetòfon, els projectors de diapositives, la ràdio, etc. Al mateix temps va començar a fer-se efectiu un sistema de beques i ajuts. Van rebre un important impuls les classes de *Alfabetización y promoción cultural*; tot i la constitució a Palafrugell de la *Junta local contra el analfabetismo* l'any 1953, no va ser fins al cap de deu anys que es van impulsar seriosament les classes d'*Alfabetización* a la vila.

L'any 1970 les escoles nacionals van rebre un important paquet de material didàctic i una partida econòmica per muntar el menjador escolar. Aquest mateix any van arribar a assistir al menjador unes cent cinquanta persones diàries, entre les quals s'incloïen els alumnes de la pròpia escola, una vintena d'alumnes del llavors recent creat institut de batxillerat i una quinzena de mestres. Aquest any, aprofitant el període de vacances d'estiu, es van poder endegar algunes reformes a l'escola, les quals permetrien millorar la qualitat de l'ensenyament.

L'Institut de Batxillerat

L'any 1949 es va aprovar la *Ley de bases de la enseñanza media y profesional*, que seria reordenada l'any 1953. A partir de 1959 es van crear a nivell estatal els primers instituts d'ensenyament mitjà.

El novembre de 1964 apareixia a la *Revista de Palafrugell* un article on es comentava l'existència a la vila d'un projecte per a la creació d'un *Colegio de Enseñanza Media*.

Immediatament es va endegar en el poble una campanya pro-centre d'ensenyament mitjà, al que anava unida la construcció d'un estadi municipal. Ambdós es consideraven, en aquells moments, elements vitals per al futur de Palafrugell i la seva conversió en centre comarcal. L'impulsor i veritable artífex de la campanya va ser el llavors tinent d'alcalde, Frederic Martí Carreras. A finals de 1965 es va obrir, a proposta d'ell, una subscripció pública per poder cobrir les despeses inicials amb tal que l'Estat cedís uns terrenys on poder edificar el complex.

El 25 de gener de 1966 va quedar definitivament constituïda una àmplia comissió de veïns que es va erigir en representació de tots

els sectors de la vila, compromesa a treballar conjuntament en el projecte de creació de l'institut laboral i de l'estadi. Aquesta comissió va ser recolzada per l'ajuntament i tenia el suport dels municipis de Palamós, Begur i Pals.

Es van obrir comptes a bancs i caixes de la vila. Les diverses aportacions econòmiques van ser determinants, però també ho va ser la cessió gratuïta, per part d'alguns propietaris, dels solars que van contribuir definitivament a engrandir la superfície que havia d'ocupar el futur conjunt esportiu i cultural. Gràcies a les mostres de solidaritat i la col·laboració desin-

*Institut de Batxillerat.
Estat de l'edifici
quan s'estava construint
l'any 1967.*

teressada de molts palafrugellencs, es va aconseguir tirar endavant el projecte.

D'entrada s'havia pensat en la creació d'un institut laboral, però reformes legislatives van obligar a reconduir el projecte i el resultat en va ser l'institut nacional de segon ensenyament de Palafrugell. Les obres van començar a principis de 1967; el mes de novembre els soterranis, planta i pis de l'edifici estaven coberts en tota la seva extensió, i faltaven només els acabats interiors. El mes de setembre de l'any 1968 el centre iniciava la seva activitat, que ha continuat ininterrompudament fins l'actualitat.

Frederic Martí i Carreras

Nascut l'any 1918, va ser alumne de Josep Sagrera a la *Academia Palafrugellense*. Quan va deixar l'escola primària va anar al *Col·legi Hispano-francès* d'Angel López, situat en aquells moments a la placeta del Pedró, on

Frederic Martí Carreras.

va cursar el batxillerat; en esclatar la Guerra Civil ja era batxiller. Després del parèntesi de la guerra es va traslladar a Barcelona, on el 1943 va obtenir el títol de llicenciat en ciències químiques. També es va treure el títol de mestre a l'escola Normal de Girona.

A part de la seva dedicació a l'ensenyament, va ser admirable la seva tasca com a tècnic de la indústria surera. Home de cultura àmplia, va ser un dels impulsors de la creació de la *Revista de Palafrugell* a inicis dels anys seixanta.

Escollit regidor, el seu pas per l'ajuntament va anar lligat a obres tan importants com la Biblioteca, la Casa de Cultura i l'Institut de Segon Ensenyament. Aquest últim va ser la seva gran il·lusió des del primer moment, i on va haver de sumar més esforços. Frederic Martí veia les dificultats amb què es trobava la classe treballadora per accedir a estudis superiors, i va lluitar perquè això deixés de ser així.

Va morir l'any 1968, just quan l'institut es preparava per obrir les portes. Per acord del consell municipal, pres en sessió extraordinària poc després de la seva mort, es va sol·licitar al ministre d'Educació i Ciència el nom de *Frederic Martí Carreras* per a l'institut.

Col·legi Barceló i Matas

Va entrar en funcionament com agrupació escolar mixta el curs 1965/66. La primera directora va ser Enriqueta Rovira Franquesa; a part d'ella inicialment l'escola va comptar amb els serveis de dos mestres — Enric Gelabertó i Josep Llach — i dues mestres — Montserrat Medir i Maria del Carme Quintana.

En la sessió del 20 d'abril de 1967 va ser acceptada la proposta de l'alcalde de la vila de posar el nom de *Barceló i Matas* a l'escola; a més es van distribuir per a cada un dels

mestres unes vivendes annexes al propi recinte escolar. L'ajuntament va donar una subvenció inicial de 500 pessetes per tal de poder adquirir llibres per a la formació d'una biblioteca escolar.

El 16 de setembre de 1969 la junta de mestres va acordar la no obligatorietat de l'uniforme, però considerava aquest un element important de cares a la major igualtat entre els alumnes.

A partir de 1971, especial rellevància va tenir des de l'escola el foment de determinades activitats esportives, futbol i bàsquet sobretot. El mateix any, i curiosament quan ja feia temps que no s'entonava l'himne nacional, hi va haver un mestre molt avesat al règim que va reclamar la recuperació d'aquest cant a l'escola (així consta en el *Llibre d'actes* del col·legi). El febrer de 1972 es va constituir a l'escola una junta econòmica, que va decidir obrir una llibreta d'estalvis per a un fons escolar.

A partir del curs 1973/74 es va iniciar la coeducació a pre-escolar i als quatre primers cursos d'EGB; amb pocs anys s'acabaria implantant a tota l'escola. Va ser durant aquest curs que el col·legi va arribar a cert grau de saturació, donada l'elevada assistència d'alumnes.

Col·legi Prats de la Carrera

Al voltants de 1960 començava la gestació d'aquesta escola. El llavors rector mossèn Josep Oriol, assessorat per altres persones de la població, i recollint la necessitat expressada per molts pares, va decidir endegar el projecte de construcció d'una nova escola. El Bisbat va recomanar fer realitat aquest projecte a mossèn Joan Marquès.

El col·legi, el constructor del qual va ser Albert Tané, des d'un primer moment va ser diocesà, amb la qual cosa alleugeria així la

*Inauguració de l'Escola
Barceló i Matas.
Any 1966.*

parròquia de Palafrugell d'un seguit de càrregues i responsabilitats, que haguessin estat difícils de suportar.

Quan es parlava de fundar el col·legi el primer nom amb el que es va pensar va ser *Sant Martí*. El maig de 1966 el bisbat va adreçar una carta oberta als pares de família de Palafrugell i rodalies anunciant la propera obertura a la vila de l'*Escola Sant Martí*. A part d'alguns impresos que anunciaven la inauguració del nou col·legi, aquest nom oficialment no constaria mai.

Garbí va acabar essent d'entrada el nom oficial, però només duraria dos cursos. Als cursets d'estiu organitzats per l'escola assistien alumnes de Barcelona. En dir-se l'escola *Garbí*, hi va haver gent que la va relacionar amb una escola de Barcelona que tenia el mateix nom, la qual precisament al cap de poc va presentar a la de Palafrugell una queixa, perquè el nom d'aquella era ja patentat. Mossèn Joan Marquès en un principi no va fer massa cas al tema, però després ja es van veure obligats a canviar el nom perquè des de

Barcelona amenaçaven de portar el cas al jutjat. Finalment es va canviar el nom, i així en el curs 1968/69 ja era el *Col·legi Prats de la Carrera*, en agraïment a una important donació de terrenys feta per la família Prats, que havia possibilitat la construcció de l'escola.

Un dels promotors de l'escola, i qui va beneir-la en l'acte d'inaguració l'11 de novembre de 1966, va ser el bisbe de Girona, actual cardenal Jubany.

Mossèn Marquès, primer director de l'escola, va buscar professors joves. El col·legi de patronat (tot i que el bisbat de Girona l'havia muntat, se li va concedir triar mestres estatals) va començar amb una plantilla inicial constituïda per Josep Clara Tibau, Enric Coromines Rovira, Josep Cullarés Esteve, Josep Funallet Ponjon, Fèlix Pérez Diz, Miquel Simón Quintana i Rosa Maria Vilanova Cle —sis d'ells eren llicenciats. La dedicació dels mestres era exclusiva, i els professors solters, que en un principi eren la majoria, menjaven i dormien en el col·legi.

El centre va tenir una gran acceptació i molt aviat va necessitar de més espai. Al cap de dos anys de la seva fundació, el bisbat, acceptant una proposta del claustre, el va ampliar amb la construcció de noves aules al pis superior; posteriorment tornaria a ser ampliat.

Els primers anys s'hi impartia ensenyament primari i mitjà, tant batxillerat com ensenyaments de caire professional. Després de la jornada escolar ordinària, s'organitzaven cursos de repàs, idiomes... Durant les vacances es realitzava el curs d'estiu; també es va implantar el PREU.

El curs 1971/72, i coincidint amb la nova *Ley general de educación*, el bisbe diocesà d'ensenyament i el bisbat van prendre la decisió, després de llargues negociacions, de transformar el col·legi en un centre únicament d'EGB.

El *Prats de la Carrera*, al llarg d'aquests anys, a part de la seva tasca escolar, va promoure diverses activitats extraescolars: escacs, teatre, dansa i esports (hoquei, handbol, futbol, bàsquet).

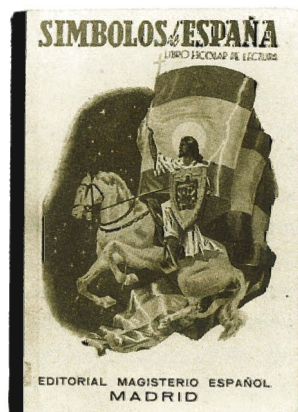

Inauguració
del Col·legi Garbí
l'11 de novembre de 1966.

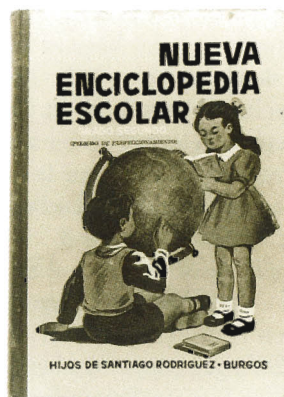
La fi de la dictadura

La *Ley general de educación* de 1970 va comportar un canvi important en l'ensenyament. Es van reestructurar els estudis generals, tècnics i superiors. El febrer de 1973 es produïa la primera vaga de mestres estatals després de la Guerra Civil. El moviment vaguís-

tic es va mantenir pràcticament fins al 1977. El 30 de maig de 1975 apareixia un decret que regulava la incorporació de les llengües natives als programes de pre-escolar i EGB. Amb la mort de Franco es va encetar una etapa de transició política i de canvis, que va desembocar en la Constitució de 1978.

Centres docents de recent creació, com el *Barceló i Matas* o el *Prats de la Carrera*, es van anar consolidant amb força. Resultat d'això va ser la desaparició de la petita escola de Calella, els alumnes de la qual van ser absorbits pels centres escolars de Palafrugell.

El curs 1974/75 naixia a Palafrugell l'*Escola de Formació Professional*, fet que suposava un important pas per a la vila. Els estudis de formació professional en un principi es van ubicar a l'antiga *Escola d'Arts i Oficis* del c/ Tarongeta.

Portada de varis llibres molt emprats a les escoles durant el Franquisme.

**Acords presos per la Junta
Municipal de Educació
Primaria de Palafrugell
el 13 de novembre de 1940
(van quedar reflectits en el
llibre d'actes de la Junta**

“En al villa de Palafrugell, a trece de Noviembre de mil novecientos cuarenta, se reunió la Junta Municipal de Educación Primaria de este término, al objeto de celebrar sesión extraordinaria, bajo la Presidencia del Sr. Alcalde Gestor D. Joaquín Feliu Pagès, con asistencia del Sr. Inspector Rdo. D. José Dorca González y de los Vocales anotados al margen y siendo las diez y ocho horas el Sr. Alcalde declaró abierta la sesión y manifestó que el objeto de la misma era oír al citado Sr. Inspector respecto el juicio que le ha merecido la visita efectuada a las Escuelas Nacionales y Particulares de la localidad.

Haciendo uso de la palabra el Sr. Inspector dijo que el Colegio Mercantil Hispano-francés, instalado en la calle Nueva n.47, que está a cargo de D. Angel López Sánchez tiene una Escuela Unitaria masculina y otra femenina, además de una de párvulos, regida por una Auxiliar, habiendo mandado clausurar la unitaria femenina. Ha observado además que la de párvulos no puede considerarse como a tal, ya que a la misma concurren niños de seis a catorce años. Manifestó que el citado Colegio está autorizado provisionalmente para funcionar.

El Colegio instalado en la calle de Bagur, a cargo de D. Juan Planas Salabert consta de dos secciones, destinadas una a Escuela unitaria y la otra a párvulos, habiendo observado que existía coeducación, cosa que ha prohibido inmediatamente. El citado Sr. Planas no tiene autorización para el funcionamiento de dicho Colegio hasta fin de mes, en consideración a tener el Sr. Planas título profesional y recomendándole que durante este plazo, legalice la Escuela, pues de otro modo, debería cerrar definitivamente.

En cuanto al Colegio que tenía instalado D. Manuel Massoni Esparragó en la calle de la Allada, lo ha mandado clausurar por carecer dicho Sr. de título profesional.

El Colegio de Párvulos que oficialmente regenta Doña Ana Ferrer Mascort, en realidad quién lo regenta es otra Sra., habiendo advertido a la primera de que debe hacer acto de presencia en la Escuela, toda vez que élla es responsable de la marcha de la misma. Habiendo observado que había coeducación, la ha prohibido terminantemente. Ha observado, además, que concurrían algunos alumnos que pasan la edad de párvulos.

En el Colegio del Sagrado Corazón, a cargo de las Hermanas Carmelitas, ha encontrado que concurrían seis niños de corta edad, habiendo prohibido que continúen asistiendo a dicho Colegio.

Finalmente el Sr. Inspector hizo a la Junta las siguientes recomendaciones:

Que ésta se reúna mensualmente, tal como está dispuesto. Que la misma vigile el cumplimiento de las disposiciones que regulan la Enseñanza Primaria, en bien de ésta. Que se procure crear una Escuela de párvulos, bien en el edificio en que están instaladas las Escuelas Nacionales Graduadas, o bien en otro local adecuado. Que la Junta señale cinco días al año como días de Fiestas escolares. Que se forme el censo escolar de la población. Que se practique la Inspección Médico-Escolar. Que se procure que los alumnos de las Escuelas, tanto Nacionales como particulares, cumplan la obligación Escolar de asistencia a la Santa Misa todos los domingos y Fiestas de precepto, obligando a los Maestros a dar cuenta de los que dejen de cumplir dicha obligación, sancionando con expulsión, tanto temporal como definitiva, de la Escuela, a aquellos alumnos que persistan en el incumplimiento de la respectiva obligación.

Todos los reunidos agradecieron al Sr. Inspector las explicaciones y recomendaciones anteriormente expuestas, prometiendo hacer de su parte todo lo posible para el debido cumplimiento de estas últimas.

Y siendo éste el único objeto de la sesión, el Sr. Presidente la levantó, extendiéndose de la misma la presente acta que leída y hallada conforme por todos los presentes, la firman conmigo el Secretario, de que certifico.

=Finalmente esta junta acordó reunirse el día quince de cada mes, a las diez y ocho horas= (Este añadido= Vale)

Joaquín Feliu-José Bosch-Montserrat
Llach-Juan Capellà-José Dorca-Luis Bofill."

"(...) Seguidamente, el Sr. Presidente dió cuenta de que en el día de ayer y conforme estaba acordado, tuvo lugar el acto religioso-patriótico con motivo de la clausura del curso escolar con asistencia del ayuntamiento, Jefatura y varias Jerarquías del Movimiento, Comandante del Puesto de la Guardia Civil de ésta y los componentes de esta Junta.

Después de la asistencia a la Santa Misa, tuvo lugar, en el local de las Escuelas Nacionales, el acto de clausura del curso, con unos recitales de poesías, canciones y cantos rítmicos, a cargo de los alumnos de ambos sexos de dichas Escuelas, ejecutados de forma tal que resultó un acto brillantísimo y digno de los mejores elogios, tanto para los Sres. Maestros como para los alumnos.

Dió fin a dicho acto el Sr. alcalde-Presidente de la Junta, el cual dirigió a los Profesores, niños y niñas unas palabras de felicitación a los Sres. Profesores de ambos sexos por la labor escolar llevada a cabo, alentándoles para que, en los cursos sucesivos, sea su esfuerzo el de superación en la obra iniciada, en bien de la causa de dios y de España.

Dirigiéndose a los niños, les recordó los sacrificios de sus familiares para proporcionarles una educación e instrucción adecuadas, exhortándoles a hacerse dignos de los mismos siguiendo fielmente los buenos consejos y lecciones de los Maestros; les recomendó aplicación en el estudio, puntualidad y rigurosa asistencia a clase, Fe en Dios, amor a la Patria, obediencia a los padres y maestros y conducta respetuosa con todos con los que -dijo- "os ganareis el cariño de todos, hoy y mañana sereis dignos de que todo el mundo os guarde el respeto y la consideración que por vuestra aplicación y educación de hoy, habeis sabido ganaros".

Con estas palabras y vitoreando a España y al Caudillo y al grito de ¡Arriba España! el Sr. alcalde dió por clausurado el curso escolar de 1940/41.

Dado cuenta de este acto y no habiendo más asuntos que tratar, se levanta la sesión, de que certifico"

Joaquín Feliu-Luis Bofill

**Acte de clausura
del curs 1940/41.
Resum realitzat en el llibre
d'actes de la Junta Municipal
de Educació Primària
el dia 16 de juliol de 1941**

**Part de la sessió
de la Junta Municipal
de Educació Primària
del dia 6 de març de 1941**

(...) Seguidamente el Sr.Inspector puso de manifiesto que ante la ineludible obligación que tienen los escolares de asistir los Domingos y días de Fiesta a la santa Misa, es del todo conveniente estudiar la manera de facilitarles dicha asistencia.

Después de exponer cada uno de los Srs. presentes su opinión respeto al particular, se acordó por una unanimidad modificar el horario de asistencia de los escolares a la Santa Misa en la siguiente forma: Durante los meses de invierno se señala para tal objeto la misa que se celebra a las diez horas, y durante el verano la

que se celebra a las nueve menos cuarto.

El Delegado Provincial de Frente de Juventudes solicita se conceda a los escolares encuadrados a dicha Organización, su asistencia a la Santa Misa juntamente con los demás individuos pertenecientes a Frente de Juventudes de esta localidad, cuya petición fué aceptada por todos los presentes.

No habiendo otros asuntos de que tratar, El Sr. Presidente levantó las sesión, de que certifico."

Joaquín Feliu-Luis Bofill

**Informe emès per l'alcalde de
la vila i president de la Junta
Municipal de Educació
Primària, Joaquim Feliu
Pagès, sobre el funcionament
del Col·legi de les germanes
Carmelites l'any 1948**

"Dicho Colegio viene a salvar la deficiencia de Escuelas Nacionales existente en la localidad, en la que funciona una Escuela Graduada de Niñas y una mixta de Párvulos. Durante el tiempo del funcionamiento del referido Colegio ha realizado una labor improba y fecunda, no sólo en el aspecto

estrictamente pedagógico, sino también en el orden espiritual y patriótico. Sería lamentable que por carencia de recursos, no pudiera seguir funcionando, puesto que acuden a él gran número de Niñas y Párvulos de la Villa.

Por todo lo cual, reuniendo las condiciones exigidas por el Decreto de 5 de mayo de 1941, que regula las subvenciones a las Escuelas Privadas, la Junta municipal de enseñanza que presido, estima que debe concederse a la Escuela de Niñas y Párvulos de HERMANAS CARMELITAS DE LA CARIDAD de la Villa de PALAFRUGELL la consideración de Escuela Nacional, concediéndole la subvención del cincuenta por ciento de lo que el Estado destina en concepto de personal y material a las Escuelas Nacionales de nueva creación, tal como dispone el art. 1 del referido Decreto.

Palafrugell a 7 de Febrero de 1948
EI ALCALDE PRESIDENTE

El període democràtic

Amb la mort de Franco es va iniciar l'etapa de transició a la democràcia, d'obertura i de canvi polític; poc a poc es produiria el retorn de les institucions democràtiques. Durant la transició va néixer a Palafrugell l'*Escola d'Adults*; ja en ple període democràtic es creava l'*Institut de Formació Professional* i la *Llar Municipal d'Infants*, i l'ajuntament va decidir adquirir l'*Escola de Llofriu*. Són nombroses les millores d'infraestructura que durant aquests anys s'han portat a terme a les escoles de la vila, l'última de les quals ha estat la remodelació de l'*Escola Torres Jonama*.

L'Escola d'Adults

L'inici de la formació per a adults a Palafrugell es remunta a finals del s. XIX, quan l'inspector d'ensenyament —Adrià Larrea— va recomanar la creació d'una escola d'adults a la vila.

El Reial decret de 6 de juliol de 1900 assenyalava el caràcter obligatori del servei de classes d'adults. Pere Pascuet —mestre de l'escola superior de nens de la vila— va començar a impartir classes nocturnes per a adults varis dies a la setmana.

Va ser difícil mantenir la continuïtat d'aquest tipus de servei; bàsicament per la manca de suport econòmic i per la baixa assistència al mateix. No va ser fins la postguerra que, d'una forma més organitzada i continuada es tornarien a impartir classes per a adults. Es donaven a l'escola nacional graduada de nens, i

l'horari solia ser de 19 a 20 h del vespre. L'any 1953, la constitució a Palafrugell de la *Junta local contra el analfabetismo* va servir per donar un important impuls a les classes d'adults. Com a resultat de tot això, Palafrugell va ser escollida per la Inspecció com una de les primeres localitats de la província on s'establirien *Escuelas de Alfabetización*.

L'any 1965 ja existia a la vila un servei de classes de *Alfabetización y promoción cultural* per a adults; funcionava per als homes de 18 a 22 h al *Col·legi Torres Jonama* i per les dones de 17 a 21 h a l'antic edifici de l'ajuntament. Tot i que el nombre d'alumnes assistents a aquestes classes durant els anys seixanta no seria mai elevat (la mitjana total de matriculats per curs no passava de quinze alumnes) la tasca d'alfabetització endegada va ser de gran importància, sobretot en favor de les classes més humils i especialment per al col·lectiu immigrant.

*Dependències de
l'Escola d'Adults
a l'avinguda Josep Pla,
1993.*

Sense massa canvis es va entrar a la dècada dels setanta. La situació variaria de sobte amb el canvi polític. Després dels primers anys de transició —el curs 1979/80— naixia l'*Escola d'Adults de Palafrugell*. L'activitat es va concentrar bàsicament a la *Casa de Cultura* i en un altre local, habilitat per l'*Associació de Veïns de la Sauleda*, que funcionaria per espai de varis anys. Durant aquesta primera època va ser l'ajuntament qui es va fer càrrec del funcionament d'aquests dos espais.

A partir del curs 1983/84 l'*Escola d'Adults de Palafrugell* va ser reconeguda oficialment pels Serveis Territorials d'Ensenyament de la Generalitat, fet que seria determinant per al funcionament del centre ja que, a part de disposar d'una subvenció regular, passava a tenir ple dret per atorgar titulacions als seus alumnes, sense que aquests s'haguessin de desplaçar a Girona per realitzar els exàmens finals.

La dècada dels vuitanta

Va ser un període caracteritzat per la consolidació de certs canvis polítics (socialdemocràcia) i per una important efervescència en el camp educatiu.

L'any 1980 es va organitzar a l'*Escola Barceló Matas* un acte d'homenatge al mestre Barceló; es va descobrir una placa commemorativa en record del seu pas per Palafrugell a principis de segle: "A Josep Barceló i Matas, mestre que fou de Palafrugell, capdavanter de la renovació pedagògica a Catalunya. Cap mestre ha estat més estimat i recordat pels que un temps —breu o llarg— varen gaudir de les seves lliçons vives de ciència, de llenguatge, de pulcritud i de civisme. 1 de Juny 1980." Va ser el curs 1981/82 que aquesta escola va començar l'ensenyament del català a pre-escolar i progressivament als altres cursos. Aquests primers anys es van realitzar a l'edifici importants obres de remodelació.

L'any 1983 moria Joaquina Vidal, directora del *Col·legi Sant Jordi*; prendria el relleu en la direcció M. del Carme Serra.

L'any 1985 s'aprovava la *Llei orgànica del dret a l'educació* (LODE). El tema educatiu, mesos abans de l'aparició de la llei, va gaudir de cert protagonisme. A Palafrugell es va celebrar un acte en defensa de l'ensenyament públic, en el qual van participar Eulàlia Vintó, diputada comunista al Parlament, i Lluís Medir, alcalde de Palafrugell.

El setembre de 1985 l'ajuntament de Palafrugell va instituir, en homenatge a Josep Sagrera i Corominas i destinat als alumnes de les escoles locals, el *Premi Mestre Sagrera*. Cada any són nombrosos els estudis que s'hi presenten, i el premi està contribuint a desenvolupar l'esperit d'investigació dels joves palafrugellencs.

El 1985 es va homenatjar, en motiu de la seva jubilació, dos professors de l'*Institut Frederic Martí*: Esteve Bagué Nin —primer director de l'institut— i Martí Torras Lloveras. Ambdós havien portat a terme a l'institut una excel·lent tasca pedagògica. Just al cap d'un any, i després d'estar-ne trenta dedicada a l'ensenyament, es va jubilar també Maria Junqué; havia exercit de mestra a l'Escola, Bescanó, Parlavà, Juià, Cantenys, Calella de Palafrugell i finalment al *Col·legi Torres Jonama*.

L'agost de l'any 1986 l'ajuntament de Palafrugell va adquirir l'*Escola de Llofriu*. Fins llavors aquesta havia disposat d'una única aula unitària on es cursava només el primer cicle d'EGB. El nombre d'alumnes era baix i solament es comptava amb un professor. L'ajuntament va decidir alhora adequar l'escola a les necessitats de Llofriu aprofitant que aquesta era l'únic local públic existent a la població i que podria tenir d'altres usos.

L'any 1987 el president de la Generalitat va inaugurar oficialment un nou centre a la vila; es tractava del *Centre de Jardineria Tramuntana*, exclusiu per a disminuïts psíquics. El mateix any, en el *Col·legi Sant Jordi* es realitzaven importants reformes; es va enderrocar l'estructura més antiga de l'edifici.

Per altra part al llarg d'aquests anys van ser incessants les protestes dels pares del *Col·legi Torres Jonama* demanant un arranjament de les pèssimes instal·lacions de l'escola: infestació de rates, degoters, mal estat del mobiliari...

Palafrugell va acabar de millorar la seva infraestructura escolar amb la construcció d'un institut de formació professional, l'adquisició de l'escola de Llofriu i l'obertura d'una llar d'infants municipal.

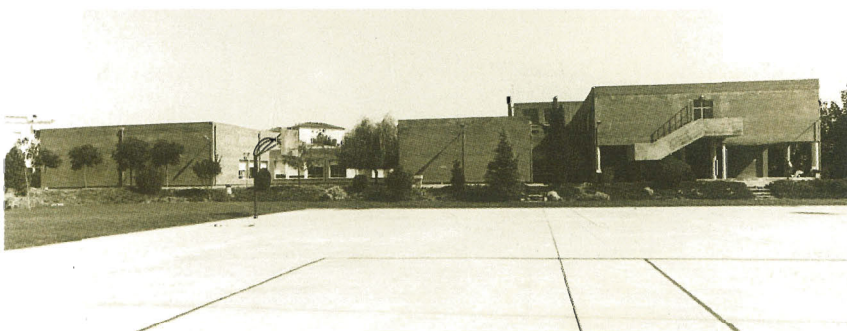

L'Institut de Formació Professional

Els estudis de formació professional van començar oficialment a la vila el curs 1974/75. El centre, situat en els locals de l'antiga *Escola d'Arts i Oficis* al c/ Tarongeta, en pocs anys es va fer petit. L'ajuntament va haver d'habilitar d'altres dependències municipals per donar acolliment a la gran demanda de places escolars; els alumnes van quedar repartits entre els locals del c/ Tarongeta, les instal·lacions de can Genís i la Casa de Cultura Josep Pla. Aquest fraccionament però minvava l'eficàcia de l'ensenyament i en dificultava la coordinació.

*Acte d'homenatge celebrat
el 3 de Maig de 1985
a l'hotel Garbí
en motiu de la jubilació
de Martí Torras Lloveras
i Esteve Bagué Nin.*

*Institut de Formació
Professional Baix Empordà,
1993.*

*Grup de criatures
a la Llar d'Infants
Municipal, 1993.*

*Llar Municipal
d'Infants Municipal
Tomanyí, 1993.*

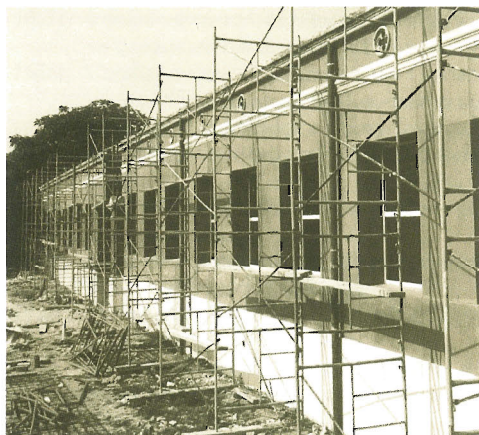
Després de nombroses protestes i mobilitzacions pel mal estat de les instal·lacions va ser aprovat el projecte de construcció d'un nou centre. Aquest va suposar una inversió de més de cent milions de pessetes. L'1 d'octubre de 1984 el nou institut es va posar en funcionament amb el nom oficial d'*Institut de Formació Professional Baix Empordà*. Des

del principi s'hi van realitzar tres especialitats: administració, automoció i electricitat de primer i segon grau. El curs 1989/90 va iniciar un mòdul professional de recepció i serveis turístics.

La Llar Municipal d'Infants Tomanyí

Les obres per a la construcció d'una llar d'infants es van iniciar l'any 1984; quan ja s'havien fet diverses instal·lacions, la construcció va quedar paralitzada per problemes de l'empresa constructora. Després de quatre anys l'ajuntament va decidir prosseguir la construcció, fet que va implicar una revisió del projecte inicial i la introducció de diverses modificacions.

Les obres es van reprendre el gener de l'any 1989. Unes petites reformes, degudes a canvis en la normativa d'Ensenyament, van provocar que l'edifici no quedés del tot enllestit fins el dia 28 de setembre del mateix any. El centre va entrar de seguida en funcionament.

Col·legi Torres Jonama en plenes obres a l'any 1992.

Estat actual de l'edifici del Col·legi Torres Jonama, 1993.

Aquests darrers anys

El maig de 1990 l'ajuntament i els Serveis Territorials de Girona van arribar a un principi d'acord segons el qual s'iniciarien, el mes de gener de 1991, importants obres de remodelació del *Col·legi Torres Jonama*.

L'1 de març de 1991 el Departament d'Ensenyament de la Generalitat va treure a licitació, per un valor de 240 milions de pesetes, les obres de remodelatge del *Col·legi Torres Jonama*. No va ser fins a principis de 1992 que es van iniciar; les obres van obligar a muntar onze aules prefabricades al costat de la *Llar Municipal d'Infants*.

Tot i l'aparició de la LODE l'any 1985, el salt veritablement important de reforma de l'ensenyament s'està donant ara amb l'aplicació de la LOGSE, que sí suposa la implantació progressiva d'importants canvis en el sistema escolar.

Durant els tres primers mesos de l'any 1993 es van organitzar a Palafrugell unes jornades sobre la *Reforma Educativa*. S'ha iniciat, en el nostre país, un important període que ens ha de portar a l'equiparació dels nivells d'ensenyament amb la resta de la Comunitat Europea.

Cloenda de les Jornades sobre la Reforma, 1993. D'esquerra a dreta: Albert Sales (representant de la FAPAC), Jaume Paül (professor d'EGB de Palafrugell), Joaquim Figuerola (representant de la Junta de Personal Docent de Girona), Pere Solà (sotsdirector general d'Ordenació i Innovació Educativa) i Teresa Janó (regidora d'Ensenyament de Palafrugell).

- 1617: Primera informació sobre mestres d'escola a la vila, pagats amb els diners de la Universitat.
- 1638: Conflictes entre els palafrugellencs i les tropes castellanes hostatjades. Les operacions de càstig de la soldadesca afecten les arque del Comú i s'interromp l'ensenyament públic.
- 1679: Es citen nous mestres públics, retribuïts pel Comú de la vila.
- 1708: El mestre Amants Ribas és oïdor de comptes de la Universitat de Palafrugell.
- 1721: Primer padró de població de Palafrugell que descriu una relació d'estudiants.
- 1730: Primeres informacions sobre mestres de gramàtica a la vila, pagats amb els diners del Comú.
- 1757: Ràtzia de pirates que afecta els béns públics i particulars dels palafrugellencs. S'accentua la crisi de la hisenda local.
- 1768: Reial cèdul·la de Carles III que prohibeix l'ús del català dins les escoles. Augment del salari dels mestres de gramàtica de Palafrugell.
- 1772: Reial provisió de Carles III. L'Estat assumeix plenes competències en el camp de l'ensenyament. Darrer any en què la Universitat de Palafrugell paga els mestres de gramàtica.
- 1774: L'ensenyament a Palafrugell queda reduït a un sol mestre, per la precarietat dels recursos municipals.
- 1783: El mestre Josep Llabià entra en possessió d'un càrrec en el govern de la Universitat. Un clergue és nomenat mestre d'escola.
- 1793: Guerra Gran contra França. Palafrugell és seu d'estada i pas dels exèrcits espanyols.
- 1794: L'economia de guerra impedeix retribuir el mestre.
- 1807: Es torna a pagar el salari corresponent al mestre.
- 1808: S'inicia la Guerra del Francès. La cojuntura bèl·lica torna a interrompre les retribucions del Comú al mestre.
- 1824: Les dades dels padrons de població descriuen la presència de cinc mestres particulars a la vila.
- 1830: Es constitueix la primera *Junta d'escoles* de Palafrugell.
- 1839: Creació de la *Comissió local d'instrucció primària* de la vila.
- 1841: Comencen les negociacions entre el mestre Joaquim Barceló i l'ajuntament, per a l'establiment d'una escola pública a Palafrugell.
- 1843: Acord municipal segons el qual es crea a la vila una escola pública dirigida pel mestre Barceló. Es fixa un arbitri sobre la carn per disposar dels recursos necessaris.
- 1853: S'estableixen a l'hospital les germanes Carmelites. Entre d'altres activitats comencen a impartir ensenyament. Amb el nomenament de Teresa Burcet es crea la primera escola pública de nenes de Palafrugell.
- 1857: Llei Moyano, que estableix una normativa global i centralitzadora de l'educació a Espanya. El Ple municipal inclou una partida pressupostària destinada a ensenyament.
- 1867: Vicenç Roure és designat mestre de l'escola pública elemental de nens de Palafrugell.
- 1870: Acords municipals sobre la gratuïtat d'ensenyament per a l'escola pública de Palafrugell.
- 1875: Es jubila el mestre públic Joan Llavà. El substitueix Pere Pascuet.
- 1881: El mestre Pere Pascuet crea un fons d'estalvi escolar i una biblioteca per a ús dels alumnes.
- 1882: Aprovació del projecte d'edifici escolar per a les monges Carmelites del Sagrat Cor.
- 1884: Inauguració de l'*Escola de les germanes Carmelites* i creació d'altres escoles privades a Palafrugell.
- 1894: Arribada dels germans Maristes a Palafrugell.
- 1905: Aprovació del projecte de construcció d'un edifici destinat a escola pública de nenes i jutjat municipal (c/ dels Valls-c/ Verge Maria).
- 1907: Jubilació de l'eminent mestre Vicenç Roure i Armadà. Barceló i Matas arriba a Palafrugell.
- 1908: L'ajuntament decideix llogar com escola pública de nens un local del c/ del Sol; el seu funcionament com escola es perllongarà per espai de més de 15 anys.
- 1909: Clausura a Palafrugell de la *Escuela Moderna* i de les escoles laiques i aconfessionals.
- 1912: Creació del *Batallón Infantil* dels Maristes de Palafrugell.
- 1913: Creació de l'*Escola Menor d'Arts i Indústries* i de l'*Ateneu Palafrugellenc*.

- 1917: El mestre Josep Barceló i Matas deixa Palafrugell per traslladar-se a la Bisbal.
- 1919: Josep Torres i Jonama institueix a Palafrugell el *Fondo Torres* pel foment de l'escolarització.
- 1920: Creació de la Casa Bressol.
- 1922: Mor Vicenç Roure després de més de quaranta anys dedicat a l'ensenyament dels joves palafrugellencs.
Reconeixement oficial de les escoles de Calella i Llofriu.
- 1923: Constitució de la *Comissió delegada de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* de Palafrugell.
Concessió oficial de la graduació de les escoles públiques de Palafrugell.
- 1925: Inauguració de les escoles nacionals i visita d'Alfons XIII.
- 1931: Es nomena alcalde de Palafrugell el mestre de la *Academia Palafrugellense* Josep Sagrera Corominas.
Constitució a Palafrugell del *Consell Local de Primera Ensenyança*.
- 1934: Construcció de l'Escola d'Arts i Oficis.
Mor el mestre i polític Josep Sagrera.
- 1935: Jubilació del mestre Lluís Vilalta.
- 1936: El mes de juliol, esclat de la Guerra Civil.
Setembre, expulsió de les comunitats religioses i clausura d'alguns centres. Constitució a Palafrugell d'una sots-delegació de l'Escola *Nova Unificada* (CENU). Creació de diverses escoles depenents del CENU.
- 1937: S'acaben les obres d'acondicionament de l'antiga fàbrica Torres, part de la qual és reconvertida en escola.
- 1938: Inauguració de la Biblioteca Popular.
- 1939: Ocupació de la vila per part de les tropes franquistes. Inici d'un nou curs escolar: prohibició de la coeducació, del català... Depuracions i sancions per alguns mestres palafrugellencs.
- 1940: Creació de l'escola de la família Massoni.
- 1945: Pren possessió com a director de l'escola nacional de nens Josep Bonay Vidal en substitució del difunt Joan Capellà Plaja.
- 1946: El 15 de desembre mor a Niça Josep Torres i Jonama.
- 1947: Trasllat de les despulles de Josep Torres a Palafrugell; gran manifestació de dol.
- 1948: Creació de la *Academia San Jorge*.
- 1953: Creació a Palafrugell de la *Junta local contra el analfabetismo*.
- 1955: Els directores de l'escola nacional de nens i la de nenes demanen que el centre passi a dir-se Torres Jonama.
- 1965: Entra en funcionament com agrupació escolar mixta el *Col·legi Barceló i Matas*.
- 1966: Actes d'inauguració del *Col·legi Garbí*.
- 1968: Inicia la seva activitat l'*Institut de Batxillerat Federic Martí Carreras*.
- 1971: Millores d'infraestructura de l'Escola Torres Jonama.
- 1974: Neix a Palafrugell l'Escola de Formació Professional.
- 1979: Creació de l'Escola d'Adults de Palafrugell.
- 1984: Es posa en funcionament a Palafrugell l'*Institut de FP Baix Empordà*.
- 1986: L'ajuntament de Palafrugell adquireix l'Escola de Llofriu.
- 1988: El *Col·legi Santa Teresa* esdevé exclusivament parvulari, amb l'eliminació dels cursos d'EGB.
- 1989: Obertura de la *Llar d'Infants Municipal Tomanyí*.
- 1992: S'efectua la remodelació de l'Escola Torres Jonama.

Ajuntament de Palafrugell:

Llibres d'actes municipals (a partir de 1830)

Arxiu Històric Municipal de Palafrugell:

Llibres de clavari
Llibres de comptes de propis i arbitris
Reials cèdules: 1758, 1768, 1772
Llibres d'actes de la Junta local d'instrucció
Actes de les escoles públiques
Llibres d'inspecció de les escoles públiques
Llibres de matrícula de les escoles públiques
Padrons de població
Circulars, correspondència, instàncies des del s. XIX
fins a meitat del s. XX.

Diaris locals:

El Clamor, 1893.
La Imparcialidad, 1896.
La Crónica, 1901, 1902, 1907.
La Pebrera, 1910.
Baix Empordà, 1918-1936.
Ara, 1931-1937.
Revista de Palafrugell (1962-1971)
Revista Garbí. 25 anys d'història. Prats de la Carrera,
1992.

Arxiu Parroquial:

Llibre de baptismes
Llibre de defuncions
Llibres de comptabilitat

Bibliografia

Burdeus, A: *Una dama barcelonesa del ochocientos*.
Librería Salesiana. Barcelona, 1962.
Butlletí dels Mestres (1933-1934)
Cabruja, A: *Polítics i escriptors gironins durant la repú-
blica*. Salt, 1987.
Canes, J: *Evolució econòmica a Palafrugell. La indústria
i el comerç del s. XV al s. XX*. Ajuntament de
Palafrugell, 1982.
Domènech, J: *L'Ensenyament a Lloret de Mar* (1599-
1936). Arts Gràfiques Cantalozella. SA. 1991.
Estatutos para el funcionamiento del Fondo Torres.
Impremta M. Palé. Palafrugell, 1919.
Jiménez, A: *Aproximació a la història de l'ensenyament a
Sant Feliu de Guíxols*. Estudis Guixolencs, 1988.
Jou i Olió: *Calendari Pedagògic* (1910-1915). Barce-
lona, 1930.
Magisterio Gerundense (1911-1923)
Marquès, S: *L'Escola Pública durant el Franquisme. La
Província de Girona* (1939-1955). PPU. Barcelo-
na, 1993.
Mas, J: *Casa Bressol de Palafrugell. Institut de Puericul-
tura. Bases científiques, orientacions i descripció*.
Impremta M. Palé. Palafrugell, 1921.
MEC: *Historia de la Educación en España. Breviarios
de Educación*:
Vol.I *Del Despotismo Ilustrado a ls Cortes de
Cádiz*, 1985.
Vol.II *De las Cortes de Cádiz a la Revolución de
1868*, 1985.
Vol.III *De la Restauración a la II República*, 1989.
Medir, R: *Historia del Gremio Corchero*. Ed. Alham-
bra. SA. Madrid, 1954.
Mestras, Ll.M.: *L'aportació quan al desenvolupament de
la pedagogia catalana*. Diputació de Girona, 1981.
Molinas, Ll.: *Palafrugell 1936-1939* (Recull-Testimo-
ni d'una Guerra) Impremta Palé, 1989.
Navarro, R: *La Enseñanza Primaria durante el Fran-
quismo* (1936-1975). PPU. Barcelona, 1990.
Pallach, J: *Els mestres públics i la reforma de l'escola
Catalana* (1901-1908). CEAC. Barcelona, 1978
Pla, J: *Obra Completa*. Vol. VII. *El meu país*. Ed.
Destino. Barcelona, 1958.
Pla, J: *Girona. Un llibre de records*. Ed. Destino. Bar-
celona, 1952.
Solà, P: *Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna*.
Curial. Barcelona, 1978.
Torroella, M: *Historia de Palafrugell i la seva Comar-
ca*. Fitor, 1925.

Fons documentals

Procedència de les fotografies

1.1 Capítol de la Catedral de Girona.
1.2 i 1.3 AMP.
1.4 i 1.5 Autor: Esteve Salabert.

2.1 AMP.
2.2 Col·lecció Joan Busquets.
2.3 i 2.4 AMP.
2.5 Museu del Suro.
2.6 AMP.
2.7 Col·lecció Joan Busquets.

3.1 Col·lecció Joan Busquets.
3.2 AMP. Donació Neus Escarrà.
3.3 Col·lecció Joan Busquets.
3.4 Autor: Esteve Salabert.
3.5 AMP.
3.6 Col·lecció Joan Busquets.
3.7 AMP. Donació Assumpció Girbal.

4.1 Museu del Suro.
4.2 Col·lecció Joan Busquets.
4.3 Autor: Esteve Salabert.
4.4 Museu del Suro.
4.5 Autor: Esteve Salabert.
4.6 i 4.7 Col·lecció Joan Busquets.
4.8 Autor: L. Casanovas. Cedida per Enric Marquès.
4.9 AMP. Donació Assumpció Girbal.

5.1 Cedida per Enric Solés.
5.2 AMP.

5.3 Cedida pel Col·legi Vedruna.
5.4 AMP. Donació Assumpció Girbal.
5.5 i 5.6 Cedides pel Col·legi Vedruna.
5.7 AMP. Donació Montserrat Medir.
5.8 Cedida per Domingo Gurgui.
5.9, 5.10 i 5.11 Cedides per Javier Brias.
5.12 AMP. Donació Assumpció Girbal.
5.13, 5.14 i 5.15 Cedides per Joan Frigola.
5.16 i 5.17 AMP.

6.1 Autor: Roisin. Cedida per Enric Solés.
6.2 AMP. Donació Josep Cofan.
6.3 Autor: Joan Busquets.
6.4 i 6.5 Cedides per Enric Marquès.
6.6 Autor: Esteve Salabert.

7.1 AMP. Arxiu Revista de Palafrugell, donació Maria Juriol.
7.2 Extreta del llibre *Casa-Bressol de Palafrugell. Institut de Puericultura. Bases científiques, orientació i descripció*. Dr. Mas i Casamada. Impremta de M. Palé. 1921. Col·lecció Josep Junqué.
7.3 Esteve Salabert.
7.4 Cedida per Carme Morató.
7.5 Cedida per Montserrat Medir.
7.6 Autor: Esteve Salabert.
7.7 AMP.
7.8 Autor: Esteve Salabert.
7.9 AMP. Donació Enric Ribas.
7.10 Revista de Palafrugell. Gener 1963.
7.11 AMP. Donació Montserrat Medir.

7.12, 7.13, 7.14, 7.15, 7.16, 7.17. Extreteres del llibre
Casa-Bressol de Palafrugell. Institut de Puericultura.
Bases científiques, orientació i descripció. Dr. Mas i
 Casamada. Impremta de M. Palé. 1921. Col·lecció
 Josep Junqué.
 7.18 Cedida per Joan Busquets.
 7.19 AMP.

8.1 i 8.2 Cedides per Enric Marquès.
 8.3 Cedida per Javier Bries.
 8.4 Cedida per Enric Marquès.
 8.5 Cedida per Javier Bries.
 8.6 Cedida per Francesc Torras.
 8.7 Autor: Maria Vilà. Cedida per Ramir Bruguera.
 8.8 Cedida per Francesc Torras.
 8.9 Cedida per Enric Marquès.
 8.10 AMP.

9.1 Col·lecció Joan Busquets.
 9.2 AMP. Arxiu Revista de Palafrugell, donació Maria
 Juliol.
 9.3 AMP. Donació Montserrat Medir.
 9.4 AMP.
 9.5 Autor: Esteve Salabert.
 9.6 Cedida per M. Lluïsa Sagrera.
 9.7 AMP. Arxiu Revista de Palafrugell, donació Maria
 Juliol.
 9.8 Autor: Ramir Bruguera. AMP. Donació Ramir Bruguera.
 9.9 Cedida per Montserrat Medir.
 9.10 AMP.
 9.11 i 9.12 Cedides per Enric Marquès.
 9.13 Cedida per Montserrat Medir.

10.1 AMP. Donació Lluís Molinas.
 10.2 Cedida per Albert Deulofeu.
 10.3 Cedida per Rosa Laviña.
 10.4 AMP. Donació Assumpció Girbal.
 10.5 AMP. Donació Rosa Laviña.
 10.6 AMP. Arxiu Col·legi Torres i Jonama.
 10.7 i 10.8 AMP.

11.1 Autor: Puigbau. Cedida per Montserrat Medir.
 11.2 AMP. Donació Lluïsa Juliol.
 11.3 Cedida per Emília Santanach.
 11.4 AMP.
 11.5 Cedida per Lluís Maimí.
 11.6 Cedida per Angela Pifarrer.
 11.7 Cedida per Joan Frigola.
 11.8 Cedida pel Col·legi Santa Teresa
 11.9 Autor: Esteve Salabert.
 11.10 AMP. Donació Lluïsa Juliol.
 11.11 AMP.
 11.12, 11.13 i 11.14 Cedides per Família Martí.
 11.15 Autor: Granés. AMP.
 11.16 Autor: Sans. AMP.
 11.17 i 11.18 AMP. Arxiu Col·legi Torres Jonama.
 11.19 Cedida pel Col·legi Vedruna.

12.1 Autor: Esteve Salabert.
 12.2 Cedida per Esteve Bagué.
 12.3, 12.4 i 12.5 Autor: Esteve Salabert.
 12.6 Autor: Paco Dalmau.
 Cedida per Paco Dalmau.
 12.7 Autor: Esteve Salabert.
 12.8 Autor: Josep Pifarrer. AMP.

§

Aquest

llibre, fruit d'una llarga i
fecunda amistat, ha estat acabat a finals de l'any
1993, amb llum de tardor, caiguda de fulles i
primeres freds. Tertúlies sobre les coses del poble
que ens ha vist créixer han servit per revifar el
caliu de temps passats. L'obra és record
d'antics mestres i pissarres, vells pupitres
i tarimes, cançons de pati i
remor infantil; essència
d'escola tot
plegat.

§

AJUNTAMENT DE PALAFRUGELL

Diputació de Girona